GUFRANLA TÜLLENEN İBADET

ORUÇ

GUFRANLA TULLENEN IBADET

ORUÇ

Bu eser, Muhterem Müellif'in 1980 öncesi vaizlik döneminde cami kürsülerinde yaptığı Oruç konulu sohbetlerden derlenmiştir.

Takdim Yerine

Üç aylar, Cenâb-ı Hakk'ın, insanlara bahşettiği müstesna zaman dilimidir. Onun gelmesiyle birlikte âlem farklı bir renge bürünür, hemen her şeye onun ruhu siner. Mü'min, eşya ve hadiseleri üç aylarda daha farklı görür. Zira duygu dünyası, henüz Recep ayının girmesiyle birlikte canlanmış, zenginleşmiştir. Yaşadığı dünyadan üç aylığına da olsa sıyrılıp uhrevîleşmenin yolunu bulmuş, Allah'a yakınlaşma yolunda merdivenleri ikişer üçer çıkmaya başlamıştır.

Evet, hemen her mü'min üç aylarda şöyle veya böyle bu duyguların tesiri altına girer. Ramazan'ın girişiyle birlikte artırılan ibadetlerle doğru orantılı olarak duygu ve düşüncelerdeki derinlik de artar. Bu derinlik bazen azalarından taşarak ibadete, bazen gözlerinden taşarak gözyaşına, bazen de letâifinden taşarak Allah'ı görüyormuşçasına yaşama mânâsına gelen ihsana dönüşür. Bütün bu duygu ve ruh zenginliğine ulaşmanın yolu üç ayların mânâsını idrakten geçer. Okumadan bilinmez; bilmeden yaşanmaz; yaşamadan Allah'a vâsıl olunmaz. Öyleyse vuslatın ilk adımı okumaktır; Yaratan Rabbin adıyla okumak.

Elinizde tuttuğunuz bu kitap, Hocaefendi'nin 70'li yıllarda, üç ayların ve bilhassa Ramazan ve orucun mânâsını ve hikmetlerini anlattığı vaazları esas alınarak derlenmiştir. Zaman zaman gözyaşları içinde verilen bu vaazlarda Hocaefendi, zihninde belirlediği bir silsileyi takip ederek dinleyicilerine üç aylar ve Ramazan'ın nasıl değerlendirileceğini, hakiki mânâda orucun nasıl tutulacağını anlatır. Onun oruçla ilgili vaaz ve sohbetleri tabi ki bunlarla sınırlı kalmamış, günümüze kadar karşısına çıkan hemen her fırsatta Ramazan'ın faziletlerini anlatmış, orucun Allah katındaki değerine vurguda bulunmuştur. Yarım asra yakın bir zaman dilimi içinde Hocaefendi'nin üç aylar, Ramazan ve oruçla ilgili konuşup yazdıklarının bir usaresi kitaba içirilmeye çalışılmış, belli bir tasnif içinde okuyucuya sunulmuştur.

Birinci bölümde üç aylar ve Ramazan'ın fazileti anlatıldıktan sonra bunların iyi bir şekilde değerlendirilmesi adına yapılması gerekenler yer

alır.

Hocaefendi'ye göre *"Hiç dinmeyen bir neşe, hiç bitmeyen bir zevk, hiç eksilmeyen bir aşkla tütüp giden bir ay varsa o da Ramazan'dır."* (s. 39) Ramazan'ın ruhunu duyup hissetmek için Hocaefendi'nin bu ifadelerle başlayan makalesi başlangıç sayılabilir. Gecesiyle-gündüzüyle, sahurları-iftarlarıyla, minarelerindeki mahyalarıyla, gece-gündüz okunan Kur'ânlarıyla Ramazan, ona göre âdeta ruhu olan bir canlı gibidir. Ramazan her mü'mini derinden etkiler. Öyle ki, *"bu gufran ayına sinelerini açabilenler muvakkaten dahi olsa, tasalardan, kederlerden birbir sıyrılıp Cennet mutluluğunu duyabilirler."* (s. 43)

Ona göre Ramazan'dan azami derecede istifade edebilmek için öncelikle fikren ve zihnen hazırlanmak gerekir. Daha sonra oruç tutarak, Kur'ân okuyarak, teravih kılarak, bol bol salih amel yaparak bu mübarek ayı değerlendirmek hedeflenmelidir.

Kitabın ikinci bölümü oruca ayrılmıştır. Orucun faziletine dair Kur'ân'dan ve hadislerden pek çok örnek verilmiş, mü'minlerin zihinlerinde orucun önemi bir kez daha canlandırılmaya çalışılmıştır. Mesela zikredilen hadislerden birinde şöyle söylenir: *"Allah şöyle buyurdu: 'Âdemoğlu'nun her ameli kendisi içindir. Oruç müstesna. Onun mükâfatını Ben veririm. Oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur.'"* (s. 109)

Orucu usûlüne uygun tutabilmek için nelere dikkat edilmesi gerektiği de yine bu bölümün konuları arasında yer alır. *"Bir mü'minin, Ramazan-ı Şerif'ten beklenen neticeyi elde etmesi için, yeme-içmeden kendisini alıkoyduğu gibi aynı zamanda dilini de münasebetsiz, mânâsız, yakışıksız, hele yalan ve gıybet ifade eden şeylerden uzak tutması gerekir. Hatta gereksiz yere konuşmayıp ağzını yalnız hayırla açıp-kapaması, dilini hep sohbet-i Cânan'la süslemesi elzemdir. Gözlerini keza kontrol altına alması gerekir. Harama karşı gözlerini kapaması, baktığı şeyleri iyi görmesi, iyi yorumlaması, her şeyden iyi mânâlar süzüp sağması lazımdır."* (s. 132)

Üçüncü bölümde orucun fert ve topluma kazandırdıkları üzerinde durulur. Orucun insana, nimetlerin değerini hatırlatması, sabrı öğretmesi,

onu melekiyete yükseltmesi, iktisat ve disipline alıştırması gibi hasletler bu bölümün alt başlıkları arasındadır.

Dördüncü bölüm, değişik zamanlarda Hocaefendi'ye Ramazan ve oruçla ilgili sorulan sorular ve cevaplarına ayrılmıştır.

Sözü fazla uzatmadan sizleri kitapla baş başa bırakıyoruz...

Gayret bizden, tevfik Allah'tan…

Süreyya Yayınları

Giriş

Tarihin ne kadar derinliklerine gidilirse gidilsin, bütün cemaat ve cemiyetlerde dinî bir düşüncenin varlığı müşahede edilir. Hatta en ilkel topluluklarda bile buna rastlamak mümkündür.

Arapça bir kelime olan din; yol, itaat, ceza veya mükâfat verme mânâlarına gelir. Kelimenin aslında olan her üç mânâ da dinin tarifi içinde vardır. O, bir yoldur, şehrahtır, ana caddedir. Onda Cenâb-ı Hakk'a itaat söz konusudur. Ve yine onda, itaat edene mükâfat, etmeyene de ceza vermek gibi bir müeyyide vardır.

Istılahta ise din, "akıl sahiplerini, kendi iradeleriyle hayırlara sevk eden ilâhî kanunlar bütünü" şeklinde tarif edilmektedir.[1] Din, akıl sahiplerine hitap eder. İnsanlar itaatlerini kendi iradeleriyle yaparlar. Din, akla kapı aralar, iradenin hakkını verir, onu devre dışı bırakmaz. Dinin insanları sevk ettiği nokta da mutlak hayırdır.

Din, bu yönlendirmeyi evvela itikat cihetinden yapar. İnsan, sırf aklıyla dahi kendisini ve bütün kâinatı yaratan birinin olduğunu kavrayabilir. Fakat o, bir nebinin gürül gürül sesinden, vicdanındaki kabulü destekleyen bir sada ile Rabbinin anıldığını duyduğunda, esas inanması gerektiği şekilde bir iman ve yakîne sahip olur. O nebi, Cenâb-ı Hak'tan vazifeli olduğunu gösteren delillerle gelmiştir. Gösterdiği yüzlerce mucizenin yanında bir de mucizeliği kıyamete kadar sürecek kitap getirmişse, artık kuşkuya meydan kalmamış demektir. Mü'min, o kitap sayesinde, ahirete ve kadere nasıl inanılması gerektiğini ve daha nelere inanılmasının şart olduğunu öğrenecek ve orada izah isteyen hususları, bizzat o nebi talim edecek, izahta bulunacaktır.

Böyle bir imanın, gönüllerde hep taze olarak kalabilmesi ve bayatlayıp pörsümemesi ibadetlere bağlıdır. İman, ibadetler sayesinde hiç eskimeden hep yeni kalabilir. İbadetsiz insanda, bir müddet sonra iman aşk u şevki adına sadece yerin altındaki büyükleriyle övünme kalır.

Bu itibarla, namaz kılan, hacca giden, zekât veren, oruç tutan, emr-i bi'l-maruf nehy-i ani'l-münkerde bulunan herkes, yaptığı ibadetlerin

cinsine göre ondan beklenen itici ve takviye edici mânevi güç ve dinamikleri iyi değerlendirmelidir ki imanını perçinleyebilsin. Zira ibadet, Allah'ın mabud, insanın da kul olduğunu en kusursuz şekilde ifade etmenin adıdır. İbadet, gerçek bir kulun, hakiki bir mabuda karşı, Yaratıcı-yaratılan münasebeti içinde tavırlarının tanziminden ibarettir.

Dinin bir diğer yönü de muamelata bakar. İnanan insanın çarşı ve pazarı Cenâb-ı Hakk'ın rızasına uygun şekilde düzenlenmelidir. Ticaret ahlâkı ve prensipleri O'nun ölçülerine uygun hâle getirilmelidir. Çünkü insan bu sayede nefsinin arzu ve isteklerini terk ederek Cenâb-ı Hakk'ın emir ve isteklerine boyun eğmeyi öğrenir.

Kısacası din bir bütündür, bölünme ve parçalanma kabul etmez. Bölünme parçalanma kabul eden şeye de din denmez. O bir ağaç gibidir; itikada ait meseleler kökü, ibadete müteallik hususlar dalı budağı, muamelat onun çiçekleri, ukubat koruyucusu, evrad ü ezkar gibi hususlar da o ağacı alttan ve üstten besleyen unsurlardır. İşte böyle bir bütünlük arz eden din, bütünüyle Allah tarafından vaz' edilmiş ve peygamber tarafından tebliğ ve talim edilmiştir.

Dinin bir usûlü (inanç esasları) bir de fürûu (amelle ilgili, insan davranışlarını düzenleyen hükümler) vardır. Usûlde asla değişiklik söz konusu değildir. Hazreti Âdem zamanındaki iman esaslarıyla bizimkiler arasında usûl bakımından herhangi bir farklılık yoktur. Bu esaslar bütün semavî dinlerde aynıdır. Hatta bu aynilik bir yönüyle ibadette de vardır. Zira ibadetsiz hiçbir hak din yoktur. Ne var ki ibadetin şekil yönü devre göre değişiklik arz eder. Cenâb-ı Hak her devrin insanına, kapasite ve şuuruna göre bir ibadet yüklemiştir. Şekil değişebilir ancak usûl olarak ibadet mânâsı değişmez.

Fürûa ait meselelerde peygamberlerin, bir evvelki şeriatı veya onun bazı hükümlerini neshedip kaldırdıkları vâkidir. Bu gibi meselelerde hep değişiklik olagelmiştir. Bu da beşerin olgunlaşıp kemale doğru yürüme vetiresiyle alâkalıdır.

İşte bu ibadetlerden biri olan oruç da her devirde olagelmiş ancak değişiklik onun teferruata ait bazı meselelerinde olmuştur.

Kur'ân'da geçen; يَا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ *"Ey inananlar! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi (günahlardan) korunmanız için size de oruç farz kılındı."*[2] ifadesi ve Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadisinde Hazreti Davud'un (aleyhisselâm) orucundan bahsetmesi[3] önceki peygamberlerin getirdikleri ilâhî dinlerde de oruç ibadetinin bulunduğunun en açık delillerindendir.

Rivayet edildiğine göre ilk oruç Hazreti Âdem ile başlamıştır. Hazreti Âdem, her ayın 13, 14 ve 15. günlerinde oruç tutmaktaydı. Süleyman Aleyhisselam'ın her ayın başında, ortasında ve sonunda oruçlu olduğu; Hazreti İbrahim'in de her aydan üç gün oruç tuttuğu rivayet edilir. Yine eski milletlerden Keltler, Meksikalılar, Perulular, Babilliler ve Asurlular'ın da oruca önem verdikleri bilinmektedir.

Yahudilikte oruç, günahtan dolayı duyulan pişmanlığın bir göstergesidir; oruç tutmak suretiyle tevbe edilir. Tutulan orucun, işlenen günahlara kefaret olması ve bu sayede günahlardan temizlenilmesi umulur. Bazen de toplumun başına gelen birtakım felâketlerin insanların günahlarından kaynaklandığı düşüncesiyle oruç tutulur. Oruç aynı zamanda bir matem nişanıdır. Yahudi tarihinin en felâketli günleri oruç tutularak yâd edilir.

Hıristiyanlık'ta da -İslâmiyet'teki gibi olmasa da- oruç ibadetine rastlamaktayız. Yeni Ahit'te Hazreti İsa ve havarilerin oruç tuttuklarına dair bilgiler vardır. Hıristiyanlar, hem günahlarına kefaret olsun hem de nefsanî arzularını köreltsin diye oruç tutarlar. Hastalar, çocuklar, askerler ve ağır işlerde çalışan işçiler dışında her Hıristiyan oruç tutmakla mükelleftir. Hazreti İsa (aleyhisselâm), havarilerine oruçla alâkalı şu tavsiyeleri yapar:

"Oruç tuttuğunuz zaman riyakârlar gibi mahzun çehreli olmayınız. Çünkü onlar, oruç tuttuklarını insanlara göstermek için yüzlerini asarlar. Doğrusu size derim ki onlar karşılıklarını aldılar. Fakat sen oruç tuttuğun zaman, başına yağ sür ve yüzünü yıka. Ta ki (oruç tuttuğunu) insanlara değil ancak gizlide olana göstermelisin ve gizlide gören sana aşikâr olarak

mükâfat verecektir."

Hint yarımadasında ortaya çıkan Hindu, Budist, Jain ve Sih dinlerinde de oruç ibadeti vardır. Fakat bu dinlerdeki oruç sadece din adamları sınıfını ilgilendiren bir ibadettir.

Cahiliye dönemi Arapları arasında da oruç mefhumu vardı. Hatta Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bunlardan Aşûre gününde tutulan orucu hem tutmuş hem de tutulmasını emretmişti. İbn Abbâs (radıyallâhu anhümâ) şöyle rivayet etmektedir:

"Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye hicret ettiğinde Yahudilerin Aşûre gününde oruç tuttuklarını gördü. Sorduğunda kendisine şöyle cevap verildi: 'Bugün iyi bir gündür. Allah Teâlâ bugün Musa (aleyhisselâm) ile İsrailoğullarını düşmandan kurtarmıştır. Bu sebeple Musa (aleyhisselâm) bugün oruç tutmuştur.' Bunun üzerine Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), *'Ben Musa'ya sizden daha yakınım.'* buyurdu ve Aşure günü oruç tutulmasını emretti."[4]

Diğer bir rivayet ise şöyledir:

"Cahiliye devrinde Kureyş, Aşûre gününde oruç tutardı. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan orucu farz kılınıncaya kadar kendisi oruç tuttuğu gibi sahabeye de bu orucu tutmalarını emretti. Ramazan orucu farz kılınınca Aşûre orucu için, *'İsteyen tutsun, isteyen tutmasın.'* buyurdu."[5]

---

[1] el-Münâvî, *et-Teârîf* 1/344; et-Tehânevî, *Kitabu Keşşâfi ıstılahati'l-fünûn* 1/503.
[2] Bakara sûresi, 2/183.
[3] Buhârî, *teheccüd* 7; *savm* 59; Müslim, *sıyâm* 182.
[4] Buhârî, *savm* 69, *menâkıbu'l-ensar* 52, *tefsiru sûre* (10) 2, (20) 1; Müslim, *sıyâm* 127, 128.
[5] Buhârî, *savm* 1; Müslim, *sıyâm* 113, 116.

BİRİNCİ BÖLÜM

ÜÇ AYLAR VE RAMAZAN

A. Üç Aylar

1. Kutlu Zaman Dilimi Üç Aylar

Üç ayların kendilerine mahsus bir tadı, bir şivesi vardır ki onları yılın diğer aylarından ayırır.. her ayın güzellik ve nefâsetinin zâhirî duygularımızla hissedilip yaşanmasına mukabil, bu müstesna zaman dilimi kalble ve bâtınî duygularla yaşanır. Bu aylarda gönül dünyalarına yönelen insanlar, iman ve iz'anlarından fışkıran ışıklarla eşyanın perde arkasını süze süze, duygularıyla, içinde ebedî bir ömür sürecekleri firdevslere uyanmış ve ulaşmış gibi olurlar. Onlar için bu aylardaki günler, geceler, hatta saatler ve dakikalar âdeta bir başka büyüyle gelir-geçer; gelip geçerken de derecesine göre herkese mutlaka bir şeyler fısıldar.

Bu aylarda zaman hep uhrevî renklerle tüllenir.. insanlar tıpkı öbür âlemin sakinleriymişçesine mûnisleşir ve sırlı bir derinliğe ulaşırlar. Herkes kendi iç derinliklerinden olduğu gibi, varlığın sinesinden de ukbâ buudlu bir şiiri dinler ve yığın yığın hülya ve hatıraların, beklenti ve rüyaların gurup ve tulû'larında dolaşır. Yer yer hüzünlü, zaman zaman da neşeli tedaileriyle üç aylar, bize hem yitirilmiş bir Cennet'in hasretini hatırlatırlar hem de buğu buğu onu yeniden bulabileceğimiz ümidiyle bütün benliğimizi sararlar. Evet, hayatımızın her dakikasını ayrı bir saadet ve neşeye, ayrı bir gerilim ve hamleye çeviren bu günlerdeki hatıra ve tedailer, duygularımızı sessiz bir şiire, hayatlarımızı da sihirli bir güzelliğe çevirirler.

Biraz da üç aylardaki nurların gönüllere sinmesiyle sokaklardaki ışıklar, minarelerdeki mahyalar, her taraftaki ruhanî canlılık ve mabetlere koşan insanların simalarındaki letafetle dünyadakinden daha çok Cennet'teki zamanları hatırlatan bu nurefşan zaman dilimi, kadrini, kıymetini bilenlere ayrı ayrı lezzetler ve zevk-i ruhanîler sunar. Evet, o, imanı, İslâm'ı, mabedi ve ibadeti duyup anlayanları; marifet, muhabbet ve ledünnî hazlara açık olanları, değişik dalga boyundaki ışıklarının renkleri, latîf latîf esen havasının incelikleri, uğradığı herkesi büyüleyip geçen zamanın seslerinden toplanmış ve ruhları sarıp okşayan o sonsuz zevk

meltemleriyle kucaklar hepimizi.

Hemen her sene zamanın bu altın dilimini idrak edince, âdeta, ötelerin ayn-ı hayat olan o sevimli, neşeli mavimtırak günlerine bir kere daha kavuşur gibi oluruz. Evet, bir kere daha gönül gözlerimizde her yan baharla tüllenir.. her tarafta yeniden hayat köpürür.. dağ-bayır yeşerir ve renklerle kahkaha atar.. çiçekler raksa durur, bülbüller naralar yağdırır.. ve duygular gülden, laleden alevlerini alıyor gibi olur. Öyle ki her yanda esen bu umumi hava gönüllerimizi bir mutluluk vaadiyle kaplar ve bize ne bilinmedik ne sezilmedik şeyler fısıldar. Hatta hayatları bedbinliğe, karamsarlığa kilitlenmiş insanlar bile bu semavî şehrâyinden nasiplerini alırlar. Hele günler, o ibadetle derinleşen saatlerini, hayatın gerçek mânâsını terennüm etmek için gönüller üstünde bir mızrap gibi hareket ettirdiğinde, kuş cıvıltıları safvetinde ve bir çocuk neşesi tadındaki ezan dakikalarının Cennet güzellikleri kadar tesirli ve bu güzelliklere meftun bir kalb gibi olgun ve dolgun ibadet saatlerinin, Hakk'ı muhatap alma ve Hakk'a muhatap olma mânâsıyla tüten zebercet duyguların zikr u fikirle sinelerimizi coşturan şiiri başlar.. başlar da, varlığın çehresindeki perdeler sıyrılır ve Hakk'a yakın olmanın o kendine mahsus, huzur ve itmi'nan dolu lezzetli, sımsıcak mavi dakikaları bizim olur. Günde beş, haftada lâakal otuz beş defa, âdeta bir nurdan helezon çevresinde dolaşır, gönüllerimizde miraç fırsatlarına erer ve hep insan-ı kâmil olmanın rüyalarıyla yaşarız.

Üç ayların başlangıcı, kamer birkaç gün önce zuhur etse de, rağbetlere açık inayetle tüllenen bir perşembe akşamı "merhaba" der ve bir mızrap gibi gönüllerimize iner. Ulu günlere ve daha bir ulu güne akort olmaya teşne duygularımızı ilk defa uyarıp coşturan "Regâib" bir ses ve enstrüman denemesi gibidir. Yirmi küsur gün sonra gelecek olan Miraç ise, tam hazırlanmış ve gerilime geçmiş ruhlar için âdeta, semavî düşüncelerle, gök kapılarının gıcırtılarıyla ve uhrevilik esintileriyle gelir. Berat bu tembihlerle uyanmış ve tetikte bekleyen sinelere kurtuluş muştularıyla seslenir. Kadir gecesine gelince bu kadirşinas insanları, tasavvurlar üstü ve ancak bin aylık bir cehd ile elde edilebilecek feyiz ve bereketle kucaklar ve onları afv u mağfiret meltemleriyle sarar.

Üç ayların bu olabildiğince tatlı ve imrendiren sıcaklığı, imanlı gönüller için gece-gündüz demeden devam eder. Her gün bütün parlaklık ve canlılığıyla bereketlerini başımıza boşalttıktan sonra gidip ufka kapanınca, arkadan yepyeni, âsûde ve buğu buğu güzellikleriyle bir başka sabah tulû' eder.. gönüllerimizi dolduran, iç âlemlerimizde gizli gizli bir şeyler örgüleyen hüşyar gönüller için oldukça hülyalı bir sabah.

Recep ayının girmesiyle Rahmeti Sonsuz'a karşı dua, niyaz, hamd ü sena ve tam bir teyakkuzla hazırlığa geçen ruhlar, ayın sonuna doğru ötelere uyanmış gibi tam bir temaşa zevkine ererler.. ererler de hemen herkesin dili, edası, üslubu değişir ve çehrelerini bir heybet, bir haşyet ve bir ümit sevinci bürür. Herkes daha ziyade kalb diliyle konuşmaya başlar.. beşerî sertlikler daha bir yumuşar.. ve bunlar arasında bir hayli insan, miraç yapacakmışçasına bütün dünyevî ağırlıklarını atar ve âdeta ruh hiffetine ulaşır. Derken Hakk'a yönelmiş bu insanların gönüllerinden taşan nuraniyet ve simalarındaki rengârenk incelik en katı kalbleri dahi yumuşatacak ve rikkate getirecek ölçülere ulaşır.

Recep ayının girmesiyle, her zaman ayrı bir derinlikle tüllenen geceler, daha bir büyülü hâl alır ve herkese ne dâhiyâne düşünceler ilham ederler. Hele, ondaki bu gecelerin ötelere açık menfezleri sayılan kutlu zaman parçaları, her zaman bize, gönüllerimize benzeyen emeller ve Cennet duygularıyla coşan hülyalar aşılarlar.. aşılar da, sonsuzluk arzularımızı kucaklar ve ruhlarımıza yeni yeni rüyaların kapılarını aralarlar. Hemen her gece benliğimizde uyukluyor gibi sessiz sessiz duran hislerimizi uyarır ve bize dünyadakinden daha derin saadet düşünceleri ilham ederler.

Kitaplarda *"Şehrullâhi'l-Muazzam"* diye geçen Şaban ayını, bütün varlığa ve benliğimize sinmiş bir lezzet gibi duyar ve gönüllerimizin ümide, beklentiye, uhrevî güzelliklere kaydığını hisseder gibi oluruz. O, gecesiyle-gündüzüyle, insana Ramazan besteli büyülü bir musiki gibi tesir eder.. ve kendisine sığınanları semavî kollarıyla sarar.. bir anne şefkatiyle kucaklar ve onları rahmetin enginliklerinde dolaştırır. Onu kendi ruhuyla idrak edenler için, sanki zaman delinmiş de duygularımıza zamanüstü âlemlerden bir şeyler akıyor gibi olur. Öyle ki, herkes onun aydınlık dakikalarında ve onu duymanın enginliklerinde bir adım daha atsa,

kendini, bir sihirli merdivene binip ötelere yürüyecekmiş sanır. Hemen her gün, her gece, her saat ve her dakika fıtratlarımızdaki gizli sonsuzluk arzusu ve ebediyet düşüncesiyle kimbilir kaç defa ötelere ihtiyacımızı hisseder ve bu Allah ayının araladığı menfezlerle emellerimizi temaşaya koşarız.

Derken sımsıcak, olabildiğince yumuşak ve hummalı dakikalarıyla Ramazan ufukta belirir.. vicdanlar teyakkuza geçer, bütün gönüller uyanır, bütün duygular coşar.. ve insanlar oluk oluk mabede akar; oradan da Rabbine yürür. Ramazan'ın gelmesiyle ruhunun rabıtaları daha bir güçlenir.. uhrevî arzu ve emeller daha bir köpürür; köpürür ve duygular üzerine bir mızrap gibi inip kalkan bir Ramazan mülâhazası, inanmış sineleri aşkla, şevkle coşturur ve onların ruhlarında âdeta yangınlar meydana getirir. Denebilir ki Ramazan, senenin en nurlu, en içli, en tesirli, en lezzetli günleri ve ledünnî hayatımızın da en önemli bir iç dinamizmi olarak bütün benliğimize siner ve bize en uhrevî hazlar yaşatır. Çarşı-pazar ve sokakların görüntüsü ötelere ait duygularla köpürür. Minarelerin solukları gönüllerde Kur'ân hüznüyle yankılanır.. mabetler ışıktan fistanlara bürünür ve imanlı gönüllerin avazlarıyla inler. Evden mabede, mabetten mektebe her yerde Hakk'a yönelişin sevinç ve itmi'nânı yaşanır.. ibadetle şahlanan sineler, bütün güzelliklerini ortaya döker.. en mahrem çizgileriyle iç dünyalarından kopup gelen aşklarını, şevklerini haykırırlar. Bu insanlar, güya "vuslata hazırlanın" emrini almış gibi her geceyi bir "şeb-i arûs" arefesi sayar ve her günü de engin bir vuslat duygusuyla geçirirler.

Evet, Ramazan'daki her seste bir başlangıç vaadi, her solukta bir kurtuluş ümidi nümâyândır. İftarlar, bize bir kısım sırlar fısıldar ve ufkumuzda büyük buluşmanın çağrışımlarıyla tüllenirler.. teravihler ümit dünyamıza neler neler vaat ederler.. geceler, âdeta nazlı bir gelin edasıyla bize harem kapılarını aralar ve vâridâtın her türden dalga boyuyla ışık olur gönüllerimize akarlar.. imsaklar tıpkı vapur düdüğü, uçak sesi ve füze tarrakalarıyla tınlar ve Dost'a vuslat yolunda bir gece yolculuğunu salıklarlar... Nihayet upuzun bir gün, o tatlı buluşmanın telaşlı ama dikkatli, heyecanlı fakat ümitle dolu saatleriyle gelir her yanımızı sarar.

Ramazan'da hayat o kadar derin ve anlamlıdır ki konuşulan her söz, duyulan her ses insana, onun gönlünden fışkıran bir besteymiş gibi gelir; gelir de en tatlı nağmeler hâlinde duygularımız süzülmeye başlar. Her zaman ruhun bir tomurcuk gibi açılmasına ve benliğin derinliklerinde uyuyan duyguların uyanmasına vesile olan ve bizi en büyüleyici, en enfes hülyalar âleminde dolaştıran Ramazan, hepimizi ta iliklerimize kadar bir aşk u şevk ve bir vuslat ihtiyacıyla yoğurur ve gönüllerimize gerçek hayatın neşvesini duyurur.

Ramazan'da tam azığını alabilen herkes, burada elde ettiklerinin ötesinde, yürüdüğümüz bu nurlu fakat biraz buğulu yolun sonunda, hep özleyip durduğu bir ebedî saadetin var olduğunu anlar ve bütün benliğiyle O'na yönelir. Evet, her iftar ve her imsakta insan, kendine yepyeni bir vuslat kapısının aralandığını seziyor gibi olur ve iki adım ötede daha çaplı ve daha büyüleyici bir buluşma ihtiyaç ve ümidini duyar; duyar da bir tarafta gurbet ve yalnızlık, diğer tarafta da beklenti ve hülyalar onları daha engin bir büyü ile sarar ve hakiki aşkın derinliklerine çeker. Öyle ki, onların sinelerinin enginliklerinde olduğu gibi, mekânın sonsuzluğunda da her şeyin aşk etrafında cereyan ettiğini duyar ve kendilerinden geçerler. Kadın-erkek, genç-ihtiyar, zengin-fakir herkes, kendi idrak seviyesine göre, Ramazan'da önemli bir hazırlık dönemi yaşar; sonra da hiç bitmeyecek bir yol mülâhazasıyla hep Allah'a yürüyor gibi olurlar...[6]

2. Üç Ayların Fazileti

Üç aylar, kutlu bir zaman dilimidir ve mü'minlerin hayatında müstesna bir yer teşkil eder. Her mü'min, bu zaman diliminin geleceği ânı heyecanla bekler/beklemelidir. Böyle bir bekleyiş bize Efendimiz'den miras kalmıştır. O (sallallâhu aleyhi ve sellem), üç ayların geleceği günleri gözler ve onun gelişiyle birlikte şöyle duada bulunurdu:

اللَّهُمَّ بَارِكْ لَنَا فِي رَجَبٍ وَشَعْبَانَ وَبَلِّغْنَا رَمَضَانَ

Ya Rab! Recep ve Şaban'ı bizler için mübarek kıl ve bizi Ramazan'a" *ulaştır.*"[7]

Recep Ayı

Üç ayların başlangıcı olan Recep, Cenâb-ı Hakk'ın Kur'ân-ı Kerim'de haram aylar (içinde savaşın haram olduğu aylar) olarak zikrettiği dört aydan biridir:

إِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ اللّٰهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْراً فِى كِتَابِ اللّٰهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ حُرُمٌ

"Allah'ın gökleri ve yeri yarattığı günden beri ayların sayısı on ikidir. Bunlardan dördü haram aylardır."[8]

Recep ayında sevapların âdeta yağmur gibi yağması sebebiyle bu aya "Recebü'l-asabb" ismi verilmiştir. "*Asabb*" kelimesi Arapça'da "bol bol dökülen" anlamına gelir. Yani Allah'ın rahmetinin coşup, ikram ve ihsanlarının sağanak sağanak kulları üzerine yağdığı ay demektir.

Bu aya *"Recebü'l-asamm"* da demişlerdir. *"Asamm"* sağır demektir. Recep ayı, savaşın haram olduğu aylardan olduğu için bu ayda silahlar susar, savaş çığırtkanlıkları duyulmaz olur, her tarafa sulh ü sükun hakim olurdu. Onun için ona bu ismi vermişlerdir.

Allah dostları, Recep ayını, tarlaya tohum atma dönemine benzetmişlerdir. Şaban ayı, bu tohumların ve çıkan başakların bakım dönemi, Ramazan ise hasat mevsimi gibidir. Bu bakımdan bir mü'min, ahirete yönelik mahsüller elde etmek için yola çıkmışsa ilk etapta tohumu iyi atmalıdır. Yapacağı salih ameller ve bu amellerdeki niyeti, ahiret mahsüllerinin en güzel tohumları olacaktır.

Bediüzzaman Hazretleri de üç ayların faziletine dair şu ifadeleri kullanır: *"Her hasenenin sevabı başka vakitte on ise Receb-i Şerif'te yüzden geçer, Şaban-ı Muazzam'da üç yüzden ziyade ve Ramazan-ı Mübarek'te bine çıkar ve cuma gecelerinde binlere ve Leyle-i Kadir'de otuz bine çıkar."*[9]

Recep ayının ilk cuma gecesine Regâib gecesi denir. Allah Teâlâ bu gecede mü'minlere türlü türlü ihsanlarda bulunur. Onlar da bu ihsanlara karşı rağbet gösterirler. Zaten *regâib* tabirinin aslı "rağbet" kelimesine dayanmaktadır. Cenâb-ı Hak bu geceye hürmet edenlere merhametiyle muamelede bulunur. Bu sebeple o günün gecesini ve gündüzünü salih

amellerle değerlendirmeye gayret etmek gerekir. Elden geldiğince namaz, oruç, sadaka, Kur'ân tilaveti gibi ibadetler yapmalı; hastaların, yaşlıların, fakirlerin gönüllerini almaya çalışmalıdır.

Recep ayındaki mübarek gecelerden birisi de Miraç gecesidir. Resûlullah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) gökler ötesi âlemlere açılıp Cenâb-ı Hak'la mülâki olduğu Miraç hâdisesi, hicretten yaklaşık bir yıl önce Recep ayının 27. gecesi vuku bulmuştur. O gece Peygamber Efendimiz ilk olarak Mescid-i Haram'dan Kudüs'teki Beytü'l-makdis'e götürüldü. Bu yolculuk Kur'ân-ı Kerim'de "gece yürüyüşü" anlamına gelen "*isrâ*" kelimesiyle zikredilir. Buradan da *"miraç"* unvanıyla Cenâb-ı Hakk'ın yüce katına davet edildi. Miraç'ta Cenâb-ı Hak, Efendimiz'e, ümmetinden Allah'a şirk koşmayanların Cennet'e gireceğini müjdeledi; Bakara sûresinin son âyetlerini vahyetti ve beş vakit namazı farz kıldığını bildirdi.

Şaban Ayı

Üç ayların ikincisi olan Şaban da fazilet bakımından son derece değerlidir. Bu hususta Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

وَهُوَ شَهْرٌ تُرْفَعُ فِيهِ الْأَعْمَالُ إِلَى رَبِّ الْعَالَمِينَ، فَأُحِبُّ أَنْ يُرْفَعَ عَمَلِي وَأَنَا صَائِمٌ

"Ameller, Âlemlerin Rabbi'ne Şaban ayında arz edilir. Ben de amelimin oruçluyken O'na arz edilmesini isterim."[10]

Peygamber Efendimiz bu ayda bol bol oruç tutardı. Nitekim Âişe Validemiz'den (radıyallâhu anhâ) şöyle rivayet edilmiştir:

"Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazen o kadar oruç tutardı ki 'Herhâlde hiç ara vermeyecek' derdik. Bazen de oruca o kadar ara verirdi ki 'Herhâlde hiç oruç tutmayacak.' derdik. Resulullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan dışında hiçbir ayı bütünüyle oruçlu geçirdiğini görmedim. Hiçbir ayda da Şaban ayındaki kadar oruç tuttuğunu görmedim."[11]

Kendisi bu ayda çok fazla oruç tuttuğu gibi ümmetine de öyle yapmalarını tavsiye buyurmuştur. "Ramazan'dan sonra en faziletli oruç

hangisidir?" diye sorulan bir soruya Fahr-i Kâinat Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): *"Ramazan'ı tazim için Şaban ayında tutulan oruçtur."* diye cevap vermiştir.[12]

Şaban ayının 14'ünü 15'ine bağlayan gece Berat gecesidir. Bu kelime; berî olmak, aklanmak, suçsuz olmak gibi anlamlara gelir. Mü'minlerin bu gece günahlarından kurtulup temize çıkmaları umulduğundan dolayı ona bu isim verilmiştir.

Bazı âlimlere göre Duhân sûresinin ilk âyetlerinde bahsedilen mübarek gece Berat gecesidir:

حٰمٓ ۝ وَالْكِتَابِ الْمُبِينِ ۝ إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةٍ مُبَارَكَةٍ إِنَّا كُنَّا مُنْذِرِينَ ۝ فِيهَا يُفْرَقُ كُلُّ أَمْرٍ حَكِيمٍ۝ أَمْرًا مِنْ عِنْدِنَا

"Hâ-Mîm. Açık olan ve gerçeği açıklayan bu kitaba yemin ederim ki; Biz onu kutlu bir gecede indirdik. Çünkü Biz haktan yüz çevirenleri uyarırız. O, öyle bir gecedir ki her hikmetli iş, tarafımızdan bir emir ile o zaman ayırt edilir."[13]

Selef ulemâsından rivayet edildiğine göre hikmetli işlerin birbirinden ayırt edilmesi şu mânâya gelir; bu geceden itibaren bir sonraki seneye kadar meydana gelecek bütün hâdiseler melekler tarafından kader defterlerine yazılır. Öyle ki rızık, ecel, zenginlik, fakirlik, ölüm, doğum... hep bu gece belirlenir.

Kur'ân'ın bu gecede indirilmesi meselesi ise bu gecenin Berat gecesi olduğunu düşünen âlimler tarafından şöyle açıklanmıştır: Kur'ân-ı Kerim Berat gecesinde Levh-i Mahfuz'dan dünya semasına toptan indirilmiştir ki buna *"inzâl"* denir. Kadir gecesinde ise Peygamber Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) ilk kez ve parça parça indirilmeye başlanmıştır ki buna da *"tenzîl"* denir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadis-i şeriflerinde Berat gecesinin feyiz ve bereketini şu sözleriyle anlatır:

إِذَا كَانَتْ لَيْلَةُ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ، فَقُومُوا لَيْلَهَا وَصُومُوا نَهَارَهَا، فَإِنَّ اللهَ يَنْزِلُ فِيهَا لِغُرُوبِ الشَّمْسِ إِلَى سَمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَقُولُ: أَلَا مِنْ مُسْتَغْفِرٍ لِي فَأَغْفِرَ لَهُ أَلَا مُسْتَرْزِقٌ فَأَرْزُقَهُ أَلَا مُبْتَلًى

فَأُعَافِيَهُ أَلَا كَذَا أَلَا كَذَا، حَتَّى يَطْلُعَ الْفَجْرُ

"Şaban'ın 15. gününün gecesini ibadetle, gündüzünü de oruçla geçirin. O gece güneş battıktan sonra Allah rahmetiyle dünya semasına tecelli eder ve şöyle seslenir: 'Yok mu istiğfar eden, affedeyim! Yok mu rızık isteyen, vereyim! Yok mu başına bir musibet gelen, sağlık ve afiyet vereyim!' Bu nida böylece tan yeri ağarana kadar devam eder."[14]

Rivayet edildiğine göre Berat gecesinde Resûlullah'ı (aleyhissalâtü vesselâm) yanında bulamayan Hazreti Âişe (radıyallâhu anhâ) kalkar ve aramaya çıkar. Nihayetinde O'nu Cennetü'l-Bakî kabristanında başını semaya kaldırmış, tefekkür ve duaya dalmış bir hâlde bulur. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gecenin faziletini muazzez zevcesine şu sözlerle anlatır:

إِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ يَنْزِلُ لَيْلَةَ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا، فَيَغْفِرُ لأَكْثَرَ مِنْ عَدَدِ شَعْرِ غَنَمِ كَلْبٍ

"*Allah Teâlâ, Şaban'ın on beşinci gecesinde dünya semasına rahmetiyle tecelli eder ve Benî Kelb kabilesinin koyunlarının kılları sayısınca insanın günahlarını bağışlar."*[15]

Üstad Bediüzzaman da bu gecenin faziletiyle ilgili şu görüşlerde bulunur: "*Bu gelen gece olan Leyle-i Berat, bütün senede bir kudsî çekirdek hükmünde ve mukadderât-ı beşeriyenin programı nev'inden olması cihetiyle, Leyle-i Kadir'in kudsiyetindedir. Her bir hasenenin Leyle-i Kadir'de otuz bin olduğu gibi bu Leyle-i Berat'ta her bir amel-i salihin ve her bir harf-i Kur'ân'ın sevabı yirmi bine çıkar. Sair vakitte on ise şuhûr-u selâsede yüze ve bine çıkar. Ve bu kudsî leyâli-i meşhurede on binler, yirmi bin veya otuz binlere çıkar. Bu geceler elli senelik bir ibadet hükmüne geçebilir. Onun için elden geldiği kadar Kur'ân'la ve istiğfar ve salâvatla meşgul olmak büyük bir kârdır."*[16]

Ancak, Allah'ın rahmetiyle muamelede bulunduğu bu gecede –Resûlullah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadeleri çerçevesinde– bir kısım kimseler bu rahmetten mahrum kalacaklardır:

إِنَّ اللهَ لَيَطَّلِعُ فِي لَيْلَةِ النِّصْفِ مِنْ شَعْبَانَ، فَيَغْفِرُ لِجَمِيعِ خَلْقِهِ، إِلَّا لِمُشْرِكٍ أَوْ مُشَاحِنٍ (وَ

فِي رِوَايَةٍ): وَلَا إِلَى قَاطِعِ رَحِمٍ وَلَا إِلَى عَاقٍ لِوَالِدَيْهِ وَلَا إِلَى مُدْمِنِ خَمْرٍ

"Allah (celle celâluhu) Şaban'ın on beşinci gecesi geldiğinde rahmetiyle nazar eder ve bütün mahlûkatını mağfiret eder. Yalnız şunlar müstesnadır; müşrikler, çok kin güdenler, (bir rivayete göre de:) akrabalık bağlarını koparanlar, ana-babasını incitenler ve içkiye düşkün olanlar."[17]

3. Üç Aylardan İstifade

Üç aylar, insanın Allah'a en yakın olabileceği, O'nun engin rahmetine liyakat kesbedebileceği, günahlarından sıyrılıp kalb ve ruh ufkunda seyahat edebileceği kutlu zaman dilimleridir. Zaten nefsin tezkiyesi, ruhun terbiyesi ve kalbin tasfiyesi açısından insanın her sene mutlaka böyle semavî bir rehabilite sürecine ihtiyacı vardır. İşte bu mübarek zaman dilimleri böyle bir rehabiliteyi gerçekleştirme adına çok önemli vesilelerdir.

İnsanın bu yümünlü vakitlerde bedenî ve nefsanî ağırlıklardan sıyrılıp belli bir ufka yükselerek belli bir seviyeyi yakalayabilmesi en başta ciddi bir tefekkürü gerektirir. Ancak bunu yaparken o, kalb ve ruhunu da sürekli mâneviyata açık tutmalıdır. Yani mü'min, bu aylarda bir taraftan iman ve Kur'ân'a dair meseleleri akıl ve zihin melekelerini kullanarak müzakere yoluyla anlamaya çalışırken, diğer yandan da üzerine sağanak sağanak yağan mâneviyat ve ışık yağmurunu yudum yudum içine çekmeye çalışmalıdır.

Şimdiye kadar pek çok insan, kendi ufku itibarıyla bu zaman dilimleriyle alâkalı nice güzel söz söylemiş, nice güzel beyanda bulunmuş, gündüz ve gecesiyle bu ayların mü'min hayatına kazandıracağı nice güzelliklere dikkat çekmiştir. Hazine kıymetindeki bu eserlerin karşılıklı okuma yoluyla kelime kelime üzerinde durulup tahlil edilmesi, müzakere metoduyla sindirilip içselleştirilmesi, bu ayların insana kazandıracağı vâridât ve füyûzâtı anlama ve duyma adına çok önemlidir. Evet, üç aylarla alâkalı yazılanlardan tam istifade edebilmek için sığ ve sathî bir okuyuş tarzından uzaklaşıp, mevzuun derinliklerine açılmasını bilmek gerekir. Bu duygu ve düşünce geliştirilmediği sürece okunup dinlenenlerden hakkıyla istifade etmek mümkün olmayacaktır.

Üç ayların kendine mahsus güzelliklerini ve insan gönlüne akseden zevk ve lezzetlerini kâmil mânâda duyup tadabilmek için daha baştan bunların "ganimet ayları" olduğunun bilinip takdir edilmesi, arkasından da saniyesi zayi edilmeksizin gece ve gündüzüyle ciddi şekilde değerlendirilmesi gerekir. Azim ve kararlılıkla geceleri kalkıp Cenâb-ı Hakk'a teveccüh etmeyen ve gece vâridâtını yudumlamayan bir kişinin, dile getirilen güzellikleri derinliğiyle hissedip onların tadına varması mümkün olmaz. Evet, insan ciddi bir metafizik gerilim içinde bu aylara girmez, ciddi bir kulluk şuuruyla kendini ibadete vermez ve işin içine salmazsa, bu bereketli zaman parçalarının ifade ettiği mânâlar bardaktan boşanırcasına yağıp dursa da onun nasibine bir şey düşmez. Hatta o, başkalarının en harikulâde ifadelerini kendi idrak ve istidadının mihengine vurur da onları bir lüks ve fantezi olarak değerlendirebilir ya da o çok canlı ve parlak sözler, onun nazarında cansız bir ceset gibi sönük kalır. Öyle ki bu mevzuda ne İbn Recep el-Hanbelî'nin bamteline dokunan ifadeleri ne de İmam Gazzâlî Hazretleri'nin yüreklere aşk u heyecan salan sözleri onun gönlünde bir aks-i seda bulur. "Acaba bu adamlar ne söylüyor ki!" der, geçer gider. Çünkü bir sözün tesiri adına, söylenilen sözün kıymeti kadar, muhatapların bakış açısı, niyeti, idrak ve sinelerinin o meseleye açık oluşu da önem arz eder.

Evet, bu mübarek günlerin tepemizden aşağıya sağanak sağanak boşalttığı vâridatı duyabilmek, öncelikle ona inanıp teveccüh etmeye bağlıdır. Zira teveccühe teveccühle mukabele edilir. Siz bu ayların ruh ve mânâsına teveccüh etmezseniz onlar da size kapılarını açmaz.

Bu itibarla insan meseleyi öyle sahiplenmeli ki âdeta Recepleşmeli, Şabanlaşmalı ve Ramazanlaşmalıdır. Evet, bu kutlu aylarla öyle bütünleşmeli ki onların insan ruhuna neler söylediğini duyup hissedebilsin. Bu açıdan, sathilikten kurtulamayan, laubaliliğe açık duran, böyle bir ganimet mevsiminde kendini yenileme gibi bir gayret içinde olmayan, hâl ve hareketlerinde ciddiyeti yakalayamayan insanların bu aylardan istifade etmeleri çok zordur.

Dinin Ruhuna Uygun Programlar

Öte taraftan meselenin toplumdaki genel kabule bakan yönü de vardır. Vâkıa bu mübarek ayların ifade ettiği gerçek derinlik ve enginliğin duyulup hissedilmesi kalb ve ruh ufku itibarıyla derin insanlara mahsus bir mazhariyettir. Fakat şu anda Müslümanların belli ölçüde bu ayların kıymet ve bereketini takdir ettiği, camilere yöneldiği ve Cenâb-ı Hakk'a teveccüh ettiği de bir gerçektir. İşte bu durum önemli bir vesile olarak değerlendirilip bu bereketli zaman dilimlerinde farklı program ve aktivitelerle insanların ruhuna belli mesajlar üflenebilir. Aynı şekilde üç ayların içinde yer alan Regâib, Miraç, Berat ve Kadir gecelerinde de dinin ruhuna sadık kalınarak çağımızın insanına hitap edecek daha hususi programlar tertip edilebilir. Böylece bu kutlu geceleri, insanları Allah'a yaklaştırma ve dinin hakikatini gönüllere duyurma adına değerlendirmiş oluruz. Camiye gelen insanların gönüllerine bu istikamette bazı hakikatler duyurulabileceği gibi, farklı meclislerde bir araya gelişler de müzakere ve sohbetlerle değerlendirilebilir. Böylece bu ayların kendileri için bir şey ifade ettiğine inanan insanların teveccüh ve beklentileri de doğru değerlendirilmiş olur.

Yeri gelmişken bu tür programlarla alâkalı önemli gördüğüm bir hususa dikkatlerinizi çekmek istiyorum: Bizim, farklı vesileleri değerlendirerek yapacağımız bütün faaliyetlerdeki gayemiz, insanları düşünce ve his dünyaları itibarıyla bir adım daha Allah'a yaklaştırmak olmalıdır. Şayet meşgul olduğumuz program ve aktiviteler bizi bizliğimize götürmüyor ve kendimizi bulma istikametinde bize rehberlik etmiyorsa boş şeylerle uğraşıyoruz demektir. Evet, düzenlediğimiz programlarda Rabbimize ait bir kısım hakikatleri seslendiremiyor, insanları biraz daha Efendiler Efendisi'ne (sallallâhu aleyhi ve sellem) yaklaştıramıyor da sırf insanların heva ve heveslerine hitap eden programlar düzenliyor ve neticede onlara sadece "Hoş dakikalar geçirdik." dedirtiyorsak, zaman israfına, belki de günaha giriyoruz demektir. Zira Allah'a (celle celâluhu) götürmeyen ve Efendimiz'e ulaştırmayan her yol bir aldanmışlıktır. Zaten insanları eğlendirme, şölen ve karnavallar düzenleme de bize ait bir iş ve vazife değildir.

Ayrıca bilinmesi gerekir ki günümüzde genel durumları itibarıyla

insanların eğlenceye açık bir hayat tarzı vardır. Dolayısıyla onların bu mevzuda gösterecekleri alâka sizi aldatabilir. Öyle ki onların memnuniyetine bakarak iyi bir iş yaptığınızı zannedersiniz. Oysaki önemli olan onların alâkasından ziyade yapılan işin Kur'ân ve Sünnet'in kıstaslarına göre doğru olup olmadığıdır. Bu itibarla ortaya konulan faaliyete alâka gösterilmese ve katılım az olsa bile, siz her zaman doğrunun peşinde koşmalısınız. Diğer bir ifadeyle mühim olan, insanların takdir ve alkışı değil, yapmış olduğunuz programın kalbî ve ruhî hayatımız adına bir mânâ ifade etmesidir.

Bu itibarladır ki göklerin nura gark olduğu, zeminin semavî sofralarla bezendiği böyle bereketli bir zaman diliminde biz, insanları kalbî ve ruhî hayatları itibarıyla hep derinleşmeye yönlendirmeli ve yapacağımız her işi mutlaka yüksek hedeflere, engin mülâhazalara bağlamalıyız. Öyle ki muhatap olduğumuz insanların gönüllerine her seferinde yeni bir mânâ, yeni bir ruh aşılamalı ve onlara, mâneviyat adına doymazlığa doğru yelken açtırmalıyız. Bunu gerçekleştirmek için ister eskiden beri bilinen ilâhiler, naatlar, münacatlar okunsun, ister yeni beste ve güftelerle bu mânâlar ifade edilsin, biz mutlaka her faaliyetimizle insanlarda ebed arzusunu tetiklemeli, gönüllerde sonsuz saadeti kazanma iştiyakını ve kaybetme endişesini harekete geçirmeli ve netice itibarıyla muhatap olduğumuz insanları dinin ruhuna uyarmaya çalışmalıyız.

Hâsılı, camiler, cemaatler, cumalar, Recepler, Şabanlar, Ramazanlar, Regâibler, Miraçlar, Beratlar ve Kadirler mutlaka insanları Cenâb-ı Hakk'a yönlendirmeye vesile yapılmalı ve her ânı sonsuzluğu peylemeye açık bu kutlu zaman dilimlerinde tertip edilen bütün aktiviteler yüce ve yüksek gayeleri gerçekleştirmeye matuf olmalıdır.

B. Ramazan Ayı ve Fazileti

1. Gufranla Tüllenen Ay

Hiç dinmeyen bir neşe, hiç bitmeyen bir zevk, hiç eksilmeyen bir aşkla tütüp giden bir ay varsa o da Ramazan'dır. Bir sene içinde geçen bütün nazlı mevsimlerin, ayların özünü, ruhunu, gerçek mânâsını ve onlardan

süzülmüş, toplanmış üsareleri en tatlı bir şive ile sunan Ramazan günleri, Ramazan geceleri; her lahza gönülleri ayrı bir haz ve ayrı bir tatlılıkla sarar, şefkatle onları kucaklar, muhabbetle okşar ve yaşama zevkiyle coşturur.

Ramazan günleri, dünyanın her yanında, hususiyle Müslüman ülkelerde ve Müslümanlar arasında ve hele bizim dünyamızda bütün alâkalara merkez, bütün ruhanî zevklere meydan, bütün heyecanlara sahne, bütün terakkilere nurdan bir helezon ve bütün insanî hususiyetlerin inkişafına açık bir fırsat, bir ganimet alanıdır.

Geceleri ayrı bir duygu, gündüzleri ayrı bir aydınlıkla tulû' eden Ramazan günleri, gönüllere ayrı bir ruh çalar geçer.. ve toplumun birbirinden kopmuş parçalarını biraraya getirir, bütünleştirir, bütün inzivazedelere cemaat yolunu açar ve onların gurbetlerini izale eder.. herkese değişik buudda bir his ve fikir ziyafeti verir ve herkesi bir kere daha hayata uyarır.

Ramazan, minarelerin başındaki mahyâlardan camilerin derûnundaki avizelere, mescitlere uzanan yolların sağındaki, solundaki kandillerden evlerimizin içindeki lambalara, mü'minlerin yüzlerindeki duruluktan gönüllerindeki aydınlığa kadar her yerde ışıkla tüllenir. Hele dinin yeniden gençliğe erdiği günümüzde o, seher yellerine açık sahurları ve gizli lütufların tecellileriyle tüten iftarlarıyla öyle farklı bir hava, farklı bir ziya ve farklı bir şive ile gelip gönülleri okşar ki, olsa olsa ancak aşkın vuslat ümidiyle kanatlanması bu kadar cezbedici, bu kadar imrendirici olabilir. Sanki Ramazan ayına kadar ruhun sonsuzluk iştiyakı ile insan arasında bir perde varmış da oruçla o perde aralanıyor gibi olur.. ve o âna kadar kalbin bir köşesinde sessiz sessiz uyuyan aşk u şevk birdenbire canlanır, kabarır, köpürür; bütün benliği sarar ve önüne geçilmez bir vuslat arzusuna inkılap eder. Bu mukaddes arzuyu gerçekleştirme yolunda, üfül üfül bâd-ı tecellilerin estiği seherler kollanır, insanlar için hep ötelere açık birer menfez gibi müşahit bekleyen namaz vakitleri olabildiğince değerlendirilir.. ruhlara revh u reyhân teravihlerle gönüller coşturulur.. ve duygulara kâse kâse ilâhî nefehât içirilir.. derken, herkes derecesine göre âdeta uhrevîleşir, ledünnîleşir ve birer melek hâlini alır.

Ramazan, Kur'ân ayı olması itibarıyla bütün bir sene Kur'ân'dan uzak kalmış olanlar bile ciddi bir susamışlık içinde kendilerini o nurefşan iklimde bulur.. ve Kur'ân sağanak sağanak onların başlarına boşalttığı ruh, mânâ, esrar ve eltafla benliklerinin kurumaya yüz tutmuş bütün vadilerini sular.. bir baştan bir başa gönül dünyalarını tıpkı bir çiçek bahçesi hâline getirir ve onları varolma zevkiyle coşturur. Onlar, Kur'ân'da bütün varlığı duyar ve dinler; duygu ve düşünceleriyle kanatlanır.. Kur'ân'da bütün hilkatin soluklandığını hisseder, ürperir.. yer yer ra'şelerle kendilerinden geçer; zaman zaman da gözyaşlarıyla nefes alır, gözyaşlarıyla boşalır, aradan perdelerin kalktığını duyar, Allah'a yakınlardan daha yakın olduklarını hisseder ve kendilerini âdeta bir zevk zemzemesi içinde bulurlar.

Kur'ân'ın ledünnî muhtevasını ancak onda bütün varlığın sesini duyabilenler ve onun derinliklerinde insan ruhuna ait korku ve ümit, tasa ve sevinç, keder ve neşe musikisini birden dinleyebilenler anlar. Onu sanki kendine inmiş gibi dinleyebilen zaman-üstü ruhlar, onda Cennet meyvelerinin lezzetini, Firdevs bahçelerinin renk ve güzelliğini, Reyyân yamaçlarının çağlayan ve manzaralarını müşahede eder ve onunla gürül gürül hâle gelirler. Kur'ân'ı, Ramazan'ın şeffaflaştırıcılığı ve kalbin kadirşinas ölçüleriyle ele alıp onun derinliklerine yelken açabilen saf gönüller, her lahza ayrı bir uhrevî kıymete ulaştıklarını hisseder ve her an "beka"nın ayrı bir buuduyla tanışırlar. Bu insanların düşünce ve hayatlarında "metafizik" "fizik"i tamamlar, mânâ da maddenin gerçek muhteva ve değeri olur ve her şey perde arkası kıymetleriyle ortaya çıkar. Ve yine bu insanların çehrelerinde sanki ilâhî isim ve sıfatların engin dairesine açık bulunmadan mülhem gizli bir seziş, derin ve farklı bir anlayış ve Kur'ân'la inlemiş günlerin uhrevîliklerinden kalma bir olgunluk, bir doygunluk, bir safvet, bir içtenlik ve imanın altın zevkleriyle beslenmiş bir letafet, bir cazibe ve bir mürüvvet çağlıyor gibi bir büyü hissedilir. Onlar, hiçbir şey konuşmasa, hiçbir şey anlatmasalar bile, o anlamlı tavırlarından, edalarından, endamlarından, bakışlarından, duruşlarından bu mânâlar her zaman taşar gelir, gelir ve her tarafta yankılanırlar.

Kur'ân kanatlı ve Kur'ân buudlu Ramazan-ı Şerif kadar gecesi ayrı

nuraniliğe ve gündüzü de ayrı aydınlıklara açık bir başka ay yoktur. İnsan, her yeni Ramazan'la bir kere daha, hem de bütün tazeliğiyle Kur'ân'ı ve onun gökler ötesi kaynağını, tüllenen ilâhî marifeti ve onun kevn ü mekânlara dağılmış işaretlerini, Allah aşkını ve onun inanmış simalardaki pırıl pırıl izlerini görür, duyar ve sezer.

Evet, Ramazan'da Kur'ân, bütün bir kaderin yonttuğu bu pırıl pırıl yüzlerin ve bütün bir mânânın iç derinliğini gösteren bu ışıl ışıl gözlerin hepsinde ayrı bir uhrevilikle parıldar.. kadın-erkek, yaşlı-genç, zengin-fakir, âlim-cahil, aristokrat-halk hemen herkes bu mübarek zaman diliminde hayat ve yaşayış basamakları itibarıyla Ramazanlaşır ve Ramazan'la gelen mânâları soluklar...

Evet, herkes istidadına göre ve kabiliyetinin elverdiği ölçüde onunla değişik bir buudda, çeşitli münasebetsizliklerden, insanı başaşağı götüren rezilelerden ve bütün mânevi kirlerden arınır, nurlanır.. ve Cennetlere ehil hâle gelir. Ramazan ayı, yümün ve bereketiyle o kadar zengindir ki, gölgesine sığınan hemen herkes O'nun servet ve gınasından istifade eder ve uhrevî sultanlıklara erebilir: Gençler-ihtiyarlar, sağlam mü'minler-arızalılar, zekiler-ahmaklar, akıllılar-deliler, eşyanın perde arkasına kapalı olanlar-açık bulunanlar, bir işe yarayanlar-yaramayanlar, havadan nem kapanlar-yağmurun altında bile ıslanmayanlar, hâkim olmak için yaratılmış bulunanlar-mahkûm olarak dünyaya gönderilenler, binbir gaile içinde dahi dimdik ayakta durmasını bilenler-en küçük sarsıntıya mukavemet edemeyerek devrilip gidenler, hayatlarını karamsarlık içinde ve inleyerek geçirenler –Cehennemlerin içinde bile ümit şakıyanlar, ömürlerini başkalarına dayanarak sürdüren dermansızlar– en onulmaz dertlerle kıvranırken dahi neşeyle gürleyen iradeler, yaşayışlarını yeme, içme ve uyumaya göre programlamış tenperverler-yemeyi, içmeyi ve uyumayı aşmış gerçek insanlar... Evet, bütün bu birbirinden ayrı, birbirinden farklı sınıflar, değişik ölçülerde de olsa, onun aydınlık ikliminde mutlaka başkalaşır, farklılaşır ve hâlinin müsaadesi nispetinde bir yerlere ulaşırlar.

Ramazan'ın güzellik ve nuraniyeti ve o nuraniyete açık gözlere akseden varlığın mânâ dolu ihtişamının bu birbirinden ayrı ve farklı gruplar üzerine

saldığı sır dalga boyundaki bir kısım tayflar sayesinde o, kendine has tadı, havası, ruhu ve mânâsıyla gönüllere öyle bir siner ki, en inatçı kafalar bile mukavemet edemez ve ona teslim olurlar.

Ramazan'da, her şeyi kendi sırlarıyla bürüyen geceler o kadar mûnis ve tatlı, insanın duygu ve düşüncelerini ayrı bir halâvetle kucaklayan gündüzler o kadar sıcak ve yumuşak, inanmış simalar o kadar hisli ve derin, Allah'a davet eden sesler o kadar şefkatli ve bunların hepsinin ifade ettiği mânâlar o kadar duygulandırıcıdır ki, bu gufran ayına sinelerini açabilenler muvakkaten dahi olsa, tasalardan, kederlerden birbir sıyrılıp Cennet mutluluğunu duyabilirler.[18]

2. Ramazan Kelimesinin Anlamı

Ramazan kelimesinin anlamı hakkında farklı görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar:

1. الرَّمَضُ *(er-Ramaz)* ve الرَّمْضَاء*(er-Ramzâ)* kelimeleri, "şiddetli sıcak" mânâsına gelir. Bu kelimelerden türediği düşünüldüğünde Ramazan, "günahları yakıp yok eden ay" anlamına gelir. Ayrıca insanların oruçtan dolayı aç-susuz kalmalarından hâsıl olan hararet sebebiyle de bu ismi almış olabilir.

2. الرَّمَضُ *(er-Ramaz)* kelimesinin bir mânâsı da yazın sonunda ya da sonbaharın başlarında yağan, sıcaktan kavrulmuş toprağa hayat verip yeryüzünü tozlardan temizleyen yağmurdur. Buna göre Ramazan, "yanmış gönülleri serinleten, günahları yıkayıp temizleyen ay" mânâsına gelebilir.

3. Ramazan Ayının Fazileti

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabına, Ramazan ayının yaklaşması münasebetiyle vermiş olduğu bir hutbesinde şunları söylemiştir:

"Ey insanlar! Yüce ve mübarek bir ayın gölgesi başınızın üstüne kadar geldi. Bu öyle bir aydır ki içinde bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesi vardır. Allah, bu mübarek ayın gündüzlerini farz olan oruçla, gecelerini ise nafile ibadetlerle değerlendirmenizi takdir buyurdu. Bu ayda nafile bir

hayır yapan, başka aylarda bir farz eda etmiş gibi sevap alır. Bu ayda bir farz yapan başka aylarda 70 farz yapmış kadar sevap kazanır. Bu ay sabır ayıdır. Sabrın karşılığı ise Cennet'tir. Bu ay paylaşma ve yardımlaşma ayıdır. Bu ayda mü'minin rızkı artar. Bu ayda kim bir oruçluya iftar ettirirse yaptığı bu iş onun günahlarının affedilip Cehennem'den âzâd olmasına vesile olur. Oruçlunun sevabından bir şey eksilmeden onun sevabı kadar sevaba kavuşur."

Ashab-ı kiramdan bazıları, "Ya Resulallah, hepimiz bir oruçluya iftar ettirecek durumda değiliz." dediler. Bunun üzerine Resulullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Allah bu sevabı, bir hurma, bir yudum su veya bir yudum süt ile iftar ettirene de verir."*

Efendimiz devamla şöyle buyurdular: *"Bu ayın başı rahmet, ortası mağfiret, sonu da Cehennem'den kurtuluştur. Bu ayda her kim işçisinin, hizmetçisinin işini hafifletirse Allah onu affeder ve Cehennem'den âzâd eder. Bu ayda dört şeyi çok yapın. Bunlardan ilk ikisiyle Rabbinizin rızasını kazanırsınız diğer ikisinden de zaten müstağni kalamazsınız. Rabbinizin rızasını kazanacağınız iki amel, Kelime-i Şehadet'e ve istiğfara devam etmektir. Müstağni kalamayacağınız iki amel ise Allah'tan Cennet'i istemek ve Cehennem'den yine O'na sığınmaktır. Her kim oruçlu birini yedirip-içirir hoşnut ederse Allah da ona mahşer günü havuzumdan öyle bir su içirir ki Cennet'e girinceye kadar bir daha susuzluk çekmez."*[19]

Allah'ın her günü mübarektir. Fakat insanların değerlendirmesiyle günler ayrı bir bereket kazanır ve zamanın birer altın dilimi hâline gelirler. Ancak Ramazan ayı, Cenâb-ı Hak tarafından ekstradan altın hâline getirilmiş bir zaman dilimidir. Zira o, bütünüyle rahmet ve gufran ayıdır.

Evet, Ramazan-ı Şerif, bütün Müslümanlar için ayrı ve hususi bir önem arz eder. Bundan dolayı her Müslüman Ramazan'ı farklı değerlendirmek ister. Bu vesileyle kimisi Mekke-Medine gibi kutsî mekânlara giderek, kimisi de bulunduğu yerde ibadet ü taatini artırarak ona ayrı bir derinlik katmaya çalışır.. çalışır ve niyetinin hulûsu ölçüsünde Cenâb-ı Hakk'ın lütuflarına mazhar olur.

Ramazan, insana, dünyada olduğu halde, yılda bir ay müddetince

Cennet yamaçlarında seyahat etmek gibi gelir. Cennet'te cuma yamaçlarında Cenâb-ı Hakk'ın cemalini müşahedeye koşmak gibi, iftar beklentileri de Cenâb-ı Hakk'ın cemalini müşahedeyi bekleme hissi uyarır. Bir ay boyunca sahurlara kalkış, haşr u neşr kalkışı gibi duyulur vicdanlarda. Onun için de Ramazan Bayramları, birer sevinç günü olmasına rağmen, bütün bu duyuş ve sezişlerin gitmesi sebebiyle bugünlerde bir hüzün yaşanır ve "Keşke Ramazan bitmeseydi!" denir.

Diğer taraftan Ramazan sadece bir ay gibi kısa bir müddet olmasına rağmen, on bir aylık alışkanlıklarımıza galebe çalar ve onları unutturuverir. Âdeta "Zamanın en değerli dilimi benim." der ve üzerimizde on bir aydan daha fazla tesir icra eder ve zamana bütünüyle hükmeder. Onun bu değeri sadece içindeki oruç ve teravihlerden kaynaklanmaz. Aynı zamanda, o bir Kur'ân ayıdır ve bu itibarla Ramazan'da Cenâb-ı Hakk'ın farklı bir buudda bize yakınlığı da söz konusudur. Allah, gecenin belli bir vaktinde yeryüzü semasına tecellî buyurur ve مَنْ يَدْعُونِي فَأَسْتَجِيبَ لَهُ، وَمَنْ يَسْأَلُنِي فَأُعْطِيَهُ، وَمَنْ يَسْتَغْفِرُنِي فَأَغْفِرَ لَهُ *"Yok mu dua eden, duasına icabet edeyim! Yok mu bir şey isteyen, istediğini vereyim! Yok mu bağışlanma dileyen, bağışlayayım…"*[20] der; der ve her gecesinde bize –tasavvufî ifadesiyle– bir kurbet yaşatır. Bütün bu hâller bizim vicdanımızı, latîfe-i rabbâniyemizi, his ve şuurumuzu sarar; sarar ve onları gerçek müşahedeye, Rab'le mülâki olmaya hazırlar.

Ramazan ayı Allah katında ayların en şereflisidir. Bu sebeple on bir ayın sultanı olarak anıla gelmiştir. Onun, senenin geri kalan aylarına karşı bariz bir üstünlüğü vardır. Diğer ayları da Allah yaratmıştır ancak Ramazan'a ayrı bir fazilet ihsan etmiştir. Onun başı rahmet, ortası mağfiret, sonu da Cehennem'den âzâd olmaktır. Kıyamete kadar tüm insanlığa rehberlik yapacak olan Cenâb-ı Hakk'ın yüce kelâmı Kur'ân-ı Kerim bu ayda dünya semasına indirilmiştir. Bu sebeple Ramazan ayı aynı zamanda Kur'ân ayıdır. Mü'minler bu ayda sürekli Kur'ân ile meşgul olur, onu defalarca hatmetmek, ezberlemek ve mânâlarını iyice öğrenmek için gayret gösterirler. Yine Cenâb-ı Hakk'ın bizzat Kur'ân'da geçen ifadesiyle, *"bin aydan daha hayırlı"*[21] olduğunu söylediği Kadir gecesi bu ayda yer alır. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ayın faziletini

anlattığı şu hadis-i şerifi aslında meseleyi çok güzel özetlemektedir:

لَوْ يَعْلَمُ الْعِبَادُ مَا فِي شَهْرِ رَمَضَانَ لَتَمَنَّى الْعِبَادُ أَنْ يَكُونَ شَهْرُ رَمَضَانَ سَنَةً

"Eğer kullar, Ramazan ayının faziletlerini bilselerdi bütün senenin Ramazan olmasını temenni ederlerdi."[22]

Ramazan'da yapılan ameller diğer aylarda yapılanlara göre Allah katında daha değerlidir ve daha çok sevaba ve hayra ulaşmaya vesiledir. Bu sebeple Ramazan'ın bir ânını bile boşa geçirmemek için ölesiye bir gayret sarf edilmelidir. Her mü'min diğer aylarda kıldığı beş vakit namaza bir beş vakit daha eklemeye, her gün okuduğu bir cüz Kur'ân'a belki birkaç cüz daha ilave etmeye, bol bol sadaka dağıtıp sıla-i rahimde bulunmaya, tabiri caizse her türlü hayır yolunda daha fazla koşturmaya çalışmalıdır. Abdullah İbn Abbâs'tan (radıyallâhu anhumâ) rivayet edildiğine göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

إِنَّ عُمْرَةً فِي رَمَضَانَ تَقْضِي حَجَّةً أَوْ حَجَّةً مَعِي

"Ramazan ayında yapılan bir umre, bir haccın hatta benimle birlikte yapılmış bir haccın sevabı kadar sevaba medardır."[23]

Mü'min, hayatında her sene bu üç aylık kutlu mânevi sürece şahitlik eder. Bu süreç Recep ayı ile başlar ve gittikçe artan bir dozda Ramazan'da zirveye ulaşır. İnsan Ramazan'la birlikte âdeta bütünüyle uhrevileşir. Nasıl uhrevileşmesin ki!? Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

إِذَا دَخَلَ رَمَضَانُ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ الجَنَّةِ وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلْسِلَتِ الشَّيَاطِينُ

Ramazan-ı Şerif girdiğinde Cennet'in (bir rivayette semanın, başka bir" rivayette de Allah'ın rahmetinin) kapıları açılır, Cehennem'in kapıları kapanır ve şeytanlar zincirlere vurulur." [24]

Cenâb-ı Hak sanki insanın melekleşmesi için şeytanlara zincir vurup Cehennem'e giden koridorları kapadığı gibi Cennet'e giden koridorları da sonuna kadar açar. Allah'ın Ramazan'a bahşettiği bu ihsanın farkında olan bir insan, bunu sonuna kadar kullanıp Cennet'e ehil hâle gelmeye

uğraşır. Hele Ramazan'ın son on gününe gelince bu gayretlerin artık zirveye ulaşması gerekir. Zira Rehber-i Ekmel Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizzat öyle yapmıştır. O'nun pâk zevcesi Hazreti Âişe'nin (radıyallâhu anhâ) ifadeleriyle:

"Ramazan ayının son on günü gelince Resûlullah gecelerini ibadetle ihya eder, ailesini uyandırır, dünyadan el-etek çeker ve kendisini bütünüyle Allah'a kulluğa verirdi."[25]

O (sallallâhu aleyhi ve sellem), sadece ibadet etmekle yetinmez, hayr u hasenat adına ne varsa hepsini yapmaya ve böylece Allah'a kurbet yolunda mesafe almaya gayret ederdi. İbn Abbâs (radıyallâhu anhümâ) şöyle demiştir:

"Resûlullah, insanların en cömerdi idi. Cömertliğinin zirveleştiği anlar ise Ramazan'da Cebrail (aleyhisselâm) ile buluştuğu zamanlardı. Cebrail (aleyhisselâm), Ramazan'ın her gecesinde Resûlullah ile buluşur, Kur'ân'ı mukabele ederlerdi. Bu dönemlerde O (sallallâhu aleyhi ve sellem), hiçbir engele takılmaksızın hızla esen bereketli bir rüzgârdan daha cömert olurdu."[26]

Ramazan ayının faziletlerinden birisi de onun, insanda günah adına ne var ne yoksa hepsini temizlemesidir. "Ramazan" kelimesinin lügavî mânâsının da buna işaret ettiğini daha önce ifade etmiştik. İşte bu mânâyı teyit eder mahiyette Hazreti Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) rivayet edilen bir hadiste Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ وَالْجُمُعَةُ إِلَى الْجُمُعَةِ وَرَمَضَانُ إِلَى رَمَضَانَ كَفَّارَاتٌ لِمَا بَيْنَهُنَّ إِذَا اجْتُنِبَتِ الْكَبَائِرُ

"Büyük günahlardan kaçınılması hâlinde, beş vakit namaz, cuma namazları ve (ibadet ü taatle değerlendirilen) Ramazan ayları (aralarda işlenen) günahlara kefârettir."[27]

Cenâb-ı Hak, mükâfatını vermeyi bizzat kendi üzerine aldığı oruç ibadetinin başka bir ayda değil de Ramazan'da eda edilmesini farz kılmıştır. Bir ay boyunca tutulan oruçlar Allah'ın rızasına ulaşma yolunda

Ramazan'a ayrı bir değer katar. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu ayda tutulacak oruç hususunda şöyle buyurmuştur:

مَنْ أَفْطَرَ يَوْمًا مِنْ رَمَضَانَ مِنْ غَيْرِ عُذْرٍ وَلاَ مَرَضٍ لَمْ يَقْضِهِ صِيَامُ الدَّهْرِ وَإِنْ صَامَهُ

"Herhangi bir özrü olmaksızın Ramazan'da bir gün oruç kaçıran kimse, bunun yerine yıl boyu oruç tutsa yine de Ramazan'daki o bir günün sevabına nail olamaz."[28]

Bu ayda her gece belki binlerce, belki milyonlarca günahkâr kul, Allah'ın af ve merhametine mazhar olur; Cehennem'e müstahak iken Cennet'e layık hâle gelir. Bu ayda rahmet kapıları açılır, ameller kat be kat fazlasıyla değerlendirilir. Yine bu ayda oruçlu birine iftar ettiren kimsenin amel defterine, o kimsenin oruçtan kazandığı sevabın bir misli daha yazılır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِمْ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْءٌ

"Kim bir oruçluya iftar ettirirse, oruç tutan kadar sevap kazanır. Oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmez."[29]

Fırsatı Kaçıran Üç Kişi

Bir hadis-i şerifte anlatıldığına göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir keresinde hutbe vermek üzere minbere çıkarken her üç basamakta da "amin!" dediler. Sahabe efendilerimiz hutbe bitince, "Ya Resûlallah! Bugün Sizden daha önce duymadığımız bir şeyi duyduk; minbere çıkarken üç defa 'amin' dediniz. Bunun hikmeti nedir acaba?" diye sordular. Peygamber Efendimiz şöyle buyurdular:

"O esnada Cebrail (aleyhisselâm) geldi ve 'Anne-babasının ihtiyarlık vakitlerine yetişmiş ama anne-baba hakkını gözetmemiş, onlara iyi bakarak mağfireti yakalama gibi bir fırsatı değerlendirememiş kimseye yazıklar olsun, burnu yere sürtülsün!' dedi, ben de 'amin!' dedim. Cebrail, 'Ya Resûlallah! Bir yerde adın anıldığı hâlde, Sana salât ü selâm getirmeyene de yazıklar olsun, burnu yere sürtülsün!' dedi, ben de 'amin' dedim. Ve son basamakta Cebrail yine, 'Ramazan'ı idrak etmiş olduğu hâlde Allah'ın mağfiretini kazanamamış, afv ü mağfireti bulamamış kimseye de yazıklar olsun!' dedi, ben de 'amin' dedim."[30]

Cenâb-ı Hak, insanlara, bir kısım külfet ve zorluklar da içeren sorumluluklar yükler. İmtihan boyutu ayrı olmakla birlikte bu sorumluluklardaki ilâhî hikmet ve gaye, kulun mağfirete mazhar olup affedilmesidir. Ne var ki kul, vazifesini yerine getirmezse hem Allah'ın takdir etmiş olduğu nimetten tam olarak istifade edemez hem de duruma göre cezaya müstahak olur. Yukarıda geçen hadis-i şerifte de Allah'ın, insanlara yüklediği bu sorumluluklardan üç tanesi zikredilmektedir.

Bunlardan birincisi insanın dünyaya gelmesine vesile olan anne-babasına hizmet etme sorumluluğu; ikincisi dine ait her şeyi kendisinden öğrendiği Peygamberine şükür ve minnetini ifade etme mesuliyeti; üçüncüsü ise günahlardan arınabilmesi için Cenâb-ı Hakk'ın insanlara bahşettiği bir nimet olan Ramazan ayını değerlendirme mükellefiyetidir.

Evet, bu üç sorumluluk da birtakım zorluk ve külfetler içermektedir. Ne var ki Allah'ın bunlara vaat ettiği mükafat ile karşılaştırıldığı zaman zorluk yanı çok küçük kalır. Karşılığında Cehennem'den kurtuluş, Cennet ve Cenâb-ı Hakk'ın rü'yeti gibi pek pahalı mükâfatlar olan hiçbir zorluk büyük görülmemelidir. Aslında bir insanın anne-babasını idrak etmesi, yanında nâm-ı celîl-i Muhammedî'nin yâd edilmesi ya da Ramazan-ı Şerif'e erişmiş olması onun için başlı başına önemli birer ilâhî nimettir. Fakat buna rağmen bu ihsan ve nimetlerin kadrini bilemeyen kimse, kapısının önüne kadar gelen fırsatları değerlendirememiş, dolayısıyla da cezaya müstahak hâle gelmiş demektir.

Bu sebeple Cebrail (aleyhisselâm), bu kadar küçük külfetlere katlanıp karşılığında büyük nimetleri elde edemeyen insanların haybet ve hüsranda olduğunu ifade etme sadedinde "burnu yere sürtülsün" ifadesini kullanmış; Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu tasdik mânâsında duasına "amin" demiştir.

C. Ramazan'ın Değerlendirilmesi

1. Ramazan'a Fikren Hazırlanma

Ramazan ayını en güzel şekilde değerlendirebilmek için daha önce de işaret ettiğimiz gibi öncelikle onun kıymetinin bilinmesi gerekir. İnsan,

kıymetini bilmediği bir şeyi nasıl ve nerede değerlendireceğini de bilemez. Diyelim ki elinizde demirden yapılmış fakat antika kıymetinde bir yüzük var. Bu yüzüğü demirciler çarşısına götürseniz ona gerçek kıymetinin çok çok altında bir fiyat biçeceklerdir. Ancak onu antikacılar çarşısına götürdüğünüzde gerçek değerini onlar size söyleyeceklerdir. Bu sebeple elinizde bulunan o yüzüğün önce mahiyet ve değerini öğrenmeniz gerekir. Aynen bunun gibi Ramazan ayının kıymetini bilmeyen bir kişi onu değerlendirme konusunda yetersiz kalacaktır. Değerini bilen kimse ise onun bir ânını bile boşa geçirmemeye gayret edecektir. Bu açıdan öncelikli olarak Kur'ân-ı Kerim'de ve hadis-i şeriflerde Ramazan ve oruçla ilgili konuların okunup iyice kavranması gerekir. Böyle yapan biri Ramazan'ı değerlendirme yolunda ilk adımını atmış demektir.

Ayrıca Ramazan'ın kıymetini, onu idrak edip değerlendirenlerden öğrenmek gerekir. Bu açıdan, Allah dostlarının, faziletli ve âlim kimselerin bu hususta yazdıklarını okumak çok önemlidir. İmam Gazzâlî, İmam Rabbanî, Muhyiddin İbn Arabî, Bediüzzaman gibi zatların Ramazan ve oruçla ilgili değerlendirmeleri bu hususta bizlere yol gösterecektir. Ayrıca Allah dostlarının, hayat sergüzeştleri içinde Ramazan'ı nasıl değerlendirdiklerini bilmek de bu konuda ayrı bir motivasyon ve rehabilitasyon dinamiği olacaktır.

2. Oruç Tutma

Ramazan ayının en bariz özelliği bu ayda tutulan oruçtur. Mü'minler, üç ayların başlamasıyla birlikte Ramazan'da tutacakları oruç için hazırlık yapar, gerek vücutlarını gerekse zihinlerini oruca alıştırmaya çalışırlar. Bu açıdan Recep ve Şaban aylarında tutulan nafile oruçların, Ramazan orucuna alıştırma hususunda oynadığı rol çok önemlidir. Ramazan ayına ulaşan bir Müslüman'ın –eğer herhangi bir özrü yoksa– oruç tutmaktan başka bir alternatifi yok demektir. Zira daha önce de geçtiği üzere Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) özürsüz olarak Ramazan ayında terk edilen bir günlük orucun, diğer aylarda tutulacak bir yıllık oruçla bile telâfi edilemeyeceğini ifade buyurmuştur.[31] Dolayısıyla bir Müslümanın, Ramazan ayını değerlendirme adına yapacağı amellerin başında orucun

geldiğini söyleyebiliriz.

Kitabın ilerleyen sayfalarında oruca dair ayrı bir bölüm açacağımızdan dolayı şimdilik bu kadarla yetineceğiz.

3. Kur'ân'la Meşgul Olma

Kur'ân-ı Kerim, Ramazan ayında nüzûl etmiştir. Bu açıdan Ramazan, aynı zamanda "Kur'ân ayı" olarak bilinir. Mü'minlerin hidayet kaynağı olan Kur'ân, her zaman için okunup düşünülmesi ve üzerinde derin derin tefekkür edilmesi gereken bir kitaptır. Zira mü'min, Kur'ân'a her şeyden daha fazla muhtaçtır. Maddi hayatını devam ettirebilme adına ekmek, su, hava ne ifade ediyorsa mânevi hayatı açısından da Kur'ân onu ifade eder. Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hayatını insanları Kur'ân'a çağırmak ve onunla amel etmelerini temin etmek için geçirmiştir. Ashab-ı kirâm, Peygamberimiz'in, bilhassa namazlarda uzun uzun Kur'ân okuduğundan bahseder. Efendimiz kendisi Kur'ân okuduğu gibi ayrıca ashabından bazılarına da okutup dinlemiştir. Ramazan ayı geldiğinde Efendimiz'in Kur'ân'la meşguliyeti daha da artar, ona ayrı bir ehemmiyet gösterirdi.

Kur'ân ile meşgul olmanın faziletine dair pek çok hadis vârid olmuştur. Mesela Hazreti Ebû Ümâme'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

اقْرَءُوا الْقُرْآنَ فَإِنَّهُ يَأْتِي يَوْمَ الْقِيَامَةِ شَفِيعًا لِأَصْحَابِهِ

"Kur'ân okuyunuz. Çünkü Kur'ân, kıyamet gününde kendisini okuyanlara şefaatçı olacaktır."[32]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir başka seferinde ise şöyle buyurmuştur:

مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ، وَالحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، لاَ أَقُولُ الٓمٓ حَرْفٌ، وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلاَمٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ

"Kur'ân-ı Kerim'den okunacak her harf için sevap vardır ve bu sevaplar on katı olarak kişinin sevap hanesine yazılır. Mesela, elif-lâm-mîm bir harften ibaret değildir; elif bir harf, lâm bir harf, mîm de bir

harftir."[33]

Hazreti Âişe'den (radıyallâhu anhâ) rivayet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

الَّذِي يَقْرَأُ الْقُرْآنَ وَهُوَ مَاهِرٌ بِهِ مَعَ السَّفَرَةِ الكِرَامِ البَرَرَةِ، وَالَّذِي يَقْرَؤُهُ وَهُوَ عَلَيْهِ شَاقٌّ، فَلَهُ أَجْرَانِ

"Kur'ân okumada mahir, onu gereği gibi güzel okuyan kimse, vahiy getiren şerefli ve itaatkâr meleklerle beraberdir. Öte yandan, bu hususta mahir olmayan, Kur'ân okurken zorlanan, onu kekeleyerek zorlukla ancak okuyabilen kimseye ise (bu hâline rağmen Kur'ân okumaya devam ettiği için) iki kat sevap vardır."[34]

Kur'ân'ı öğrenip okumanın yanında onu başkalarına öğretmenin de Allah katında büyük bir değeri vardır. Hazreti Osman İbn Affân'dan (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

خَيْرُكُمْ من تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ

"Sizin en hayırlılarınız, Kur'ân'ı öğrenen ve öğretenlerinizdir."[35]

Kendisine gıpta edilecek iki kişiden biri de Kur'ân'la meşgul olandır. İbn Ömer'den (radıyallâhu anhümâ) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdular:

لاَ حَسَدَ إِلَّا فِي اثْنَتَيْنِ: رَجُلٌ آتَاهُ اللهُ الْقُرْآنَ فَهُوَ يَتْلُوهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ، وَرَجُلٌ آتَاهُ اللهُ مَالًا فَهُوَ يُنْفِقُهُ آنَاءَ اللَّيْلِ وَآنَاءَ النَّهَارِ

"Sadece şu iki kimse gıpta edilmeye layıktır: Biri, Allah'ın kendisine Kur'ân (ilmi) verdiği ve gece gündüz onunla meşgul olan kimse, diğeri de Allah'ın kendisine mal verdiği ve bu malı gece gündüz O'nun yolunda harcayan kimse."[36]

Abdullah İbn Amr'ın (radıyallâhu anhümâ) rivayet etmiş olduğu şu hadisten ise insanın ahiretteki derecesinin okuduğu Kur'ân'a göre olacağı anlaşılmaktadır:

يُقَالُ لِصَاحِبِ الْقُرْآنِ: اقْرَأْ وَارْتَقِ، وَرَتِّلْ كَمَا كُنْتَ تُرَتِّلُ فِي الدُّنْيَا، فَإِنَّ مَنْزِلَكَ عِنْدَ آخِرِ آيَةٍ

تَقْرَؤُهَا

"Her zaman Kur'ân ile meşgul olan kimseye şöyle denecektir: 'Oku ve yüksel, dünyada tertîl ile okuduğun gibi burada da tertîl ile oku. Şüphesiz senin merteben, okuduğun son âyetin yanındadır.'"[37]

İçinde Kur'ân okunup müzakere edilen evleri Allah'ın rahmeti sarıp kuşatır. Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallâllahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

مَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ، يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمِ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ

"Bir topluluk Allah'ın evlerinden bir evde toplanır, Allah'ın kitabını okur ve aralarında müzakere ederlerse, üzerlerine sekîne iner, onları rahmet kaplar ve melekler etraflarını kuşatır. Allah Teâlâ da o kimseleri kendi nezdinde bulunanların arasında anar."[38]

Kur'ân-ı Kerim'i çokça okuyup ezberlemenin yanında asıl olan onun içindeki mânâları bilmektir. Zira her ne kadar anlamadan okumanın bir sevabı olsa da Cenâb-ı Hak onu, biz anlayalım ve içindekilerle amel edelim diye inzal buyurmuştur. Bu mânâdaki bir hadis-i şerifte Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Kur'ân okuyup onunla amel edenlerin kıyamet günündeki hâllerini şu şekilde resmeder:

منْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَعَمِلَ بِمَا فِيهِ، أُلبِسَ وَالِدَاهُ تَاجاً يومَ القِيَامَةِ ضَوْؤُهُ أَحْسَنُ مِنْ ضَوْءِ الشَّمْسِ فِي بُيُوتِ الدُّنْيَا لَوْ كَانَتْ فِيكُمْ، فَمَا ظَنُّكُمْ بِالَّذِي عَمِلَ بِهَذَا؟

"Kim Kur'ân-ı Kerim'i okur ve onunla amel ederse, kıyamet günü ebeveynine bir taç giydirilir. Güneş, dünyadaki bir eve konmuş olsa ne kadar ışık vereceğini tasavvur edin, bu tacın ışığı onun vereceği ışıktan daha güzeldir. Ebeveyni böyleyse, Kur'ân-ı Kerim ile bizzat amel edenin ışığı nasıl olur, düşünebiliyor musunuz?"[39]

Bir başka hadislerinde ise Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَاسْتَظْهَرَهُ، فَأَحَلَّ حَلاَلَهُ، وَحَرَّمَ حَرَامَهُ أَدْخَلَهُ اللهُ بِهِ الجَنَّةَ وَشَفَّعَهُ فِي عَشَرَةٍ

مِنْ أَهْلِ بَيْتِهِ كُلُّهُمْ قَدْ وَجَبَتْ لَهُ النَّارُ

"Kim Kur'ân'ı okur, onu güzelce ezberler, helâlini helâl, haramını haram kabul eder ve bunlara uyarsa, Allah bu sayede o kimseyi Cennet'ine koyar. Ona, hepsi Cehennem'i hak etmiş bile olsa ailesinden on kişiye de şefaat etme hakkı verir."[40]

Kur'ân'la meşgul olmanın faziletlerini anlatmanın yanı sıra Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), içinde Kur'ân bulunmayan bir kalbi de harabe bir eve benzetmiştir. İbn Abbâs'tan (radıyallâhu anhümâ) rivayet edildiğine göre Resûlullah şöyle buyurmuştur:

إِنَّ الَّذِي لَيْسَ فِي جَوْفِهِ شَيْءٌ مِنَ الْقُرْآنِ كَالْبَيْتِ الْخَرِبِ

"Kalbinde Kur'ân'dan hiçbir şey bulunmayan kimse harap bir ev gibidir."[41]

Ramazan Mukabelesi

Bütün bir sene Kur'ân'dan uzak kalmış olanlar bile Ramazan'ın nurefşân ikliminde ciddi bir susamışlık içinde Kelam-ı ilâhîden kevser yudumlamaya koşarlar. Bunun en önemli vesilelerinden biri de bu gufran ayında, yaygın olarak her yerde yapılan mukabelelerdir.

Kur'ân'ın Allah tarafından indirildiği şekilde korunması ve âyet ve sûrelerin tertibinin doğru olarak tespit edilmesi için Cibrîl (aleyhisselâm) her sene Ramazan ayında –bir rivayete göre Ramazan ayının her gecesinde– Resûl-i Ekrem Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelir; Allah Resûlü (aleyhi ekmelüttehâya) Kur'ân âyetlerini Hazreti Cibrîl'e okur ve sonra da onun okuyuşunu dinlerdi.

İşte Kâinatın İftihar Tablosu ile Cibrîl-i Emin'in Kur'ân-ı Kerim'i bu şekilde karşılıklı olarak okumalarına "mukabele" denilmiştir. Hem o mukaddes hatıraya saygının bir tezahürü olarak hem de Kur'ân'ın Ramazan'da nazil olması ve özellikle bu ayda Kur'ân okumanın kat be kat fazla mükâfatlandırılacağının müjdelenmesi sebebiyle mü'minler Ramazan boyunca camilerde ve evlerde "mukabele" okumayı ve hatimler yapmayı âdet hâline getirmişlerdir.

Selef-i salihîn efendilerimiz Kur'ân'ı her ay bir defa hatmetmeyi ona

karşı vefanın alt sınırı kabul etmiş; ayda bir kez bitirmeyenin ona karşı vefalı davranmamış ve onu terk etmiş sayılacağını belirtmişlerdir. Bu açıdan Ramazan'ın mübarek günlerini değerlendirerek ayda en azından bir defa Kur'ân'ı hatmetmeye kendimizi alıştıralım ki bu bizim için bir başlangıç olsun ve Ramazan-ı Şerif'ten sonraki aylarda da kelam-ı ilâhîye karşı vefalı olabilelim.

Aslında bilmeyenler her zaman onu öğrenme ve anlama peşinde olmalı, bilenler de bütün idrak ve ihsas güçlerini onu doğru öğretip doğru ifade etmede kullanmalı ve onun okunup anlaşılmasını daha yaygın hâle getirmelidirler. Zira o, anlaşılmak ve anlatılmak için Allah rahmetinin insan akıl ve idrakine en büyük armağanıdır. Onu okumayı öğrenip mânâsını anlamak hem bir vazife hem de bir kadirşinaslık; anlatmaksa onun nuruna muhtaç gönüllere saygı ve vefanın ifadesidir.

Bu itibarla Kur'ân okumayı bilmiyorsak, Ramazan-ı Şerif'i vesile yaparak hemen onu öğrenme yolları arayalım. Kelâm-ı ilâhîyi okuyabiliyor ama anlayamıyorsak, bazı âyetlerin şerhlerini de ihtiva eden bir meale başvuralım ya da daha güzeli istifade edebileceğimiz bir tefsir kitabı mütalaa etmeye çalışalım. Böylece bu bir ayı gerçekten Kur'ân ayı olarak değerlendirmiş olabiliriz. Mesela, bir sayfa Kur'ân-ı Kerim okurken bir sayfa da onun açıklamalı meali okunabilir. Bunu, günün değişik dilimlerine paylaştırarak yapmak da mümkündür. Mesela öğle, ikindi ve teravihte olmak üzere toplam üç fasılda bir cüz okunabilir. Evet, hiç olmazsa onun bu ölçüde hakkını vermeye çalışmalıyız. Cenâb-ı Hak Kur'ân-ı Kerim'de bizden ne istiyor? Makâsıd-ı sübhâniyesi nedir? Onları görme adına can u gönülden Kur'ân'a yönelmeli, Allah kelâmına karşı kalb kapılarımızı sonuna kadar açmalı ve "Cenâb-ı Hakk'ın razı olduğu şeyleri kelâmından anlama" hususunda Ramazan'ın kudsiyetine yaraşır bir gayret ortaya koymalıyız.

Kurân-ı Azimüşşan Hakkı Verilerek Okunmalı

Kur'ân okurken kelimeleri doğru telaffuz etmek çok önemlidir. İnsan, doğru öğrendiği hâlde bilmeyerek yanlış okuyor olabilir. Allah bundan dolayı –inşâallah– onu sorumlu tutmaz. Ancak doğru okumak biraz

gayretle mümkünken, bu işe hakettiği önemi vermeyip lakayt ve laubali kalmak, Kur'ân-ı Kerim'e karşı saygısızlıktır. Mü'min, Allah'ın kelâmı olan Kur'ân'ı, en doğru şekilde, en saygılı bir eda ve ruh hâletiyle, saygı dolu his ve nağmelerle okumaya çalışmalıdır.

Efendimiz (sallâllahu aleyhi ve sellem), إِنَّ الْمُصَلِّي يُنَاجِي رَبَّهُ، فَلْيَنْظُرْ بِمَا يُنَاجِيهِ بِهِ، وَلا يَجْهَرْ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ بِالْقُرْآنِ *"Kişi, namazda (Kur'ân okumak suretiyle) Rabbi'ne münacatta bulunur, O'na içini döker (tabir caizse O'nunla fısıldaşır). Dolayısıyla bunu nasıl yaptığına dikkat etsin. Birbirinize karşı bağıra bağıra Kur'ân okumayın."*[42] buyurmaktadır.

Kur'ân okurken Allah ile konuştuğunun şuurunda olan bir insan mutlaka kendine çeki-düzen verecektir. Âdeta komutanı karşısında emir tekrarı yapan asker gibi, kelimesi kelimesine ve her kelimenin ruhî seviyesine göre üzerine basa basa, onlardan zevk duya duya ve o kelimeleri içiyor gibi eda edeceği bir Kur'ân tilâveti, Kur'ân'a ve Sahib-i Kur'ân'a karşı saygısının ifadesidir.

Kur'ân kıraatinde eksikleri olan bir mü'min, fırsatları değerlendirmeli, bir bilenin huzurunda Kur'ân'ı doğru telaffuz edebilecek şekilde öğrenmeli ve namazlarını bol bol Kur'ân kıraat ederek eda etmelidir.

Evet, Kur'ân, Allah kelâmı olarak okunmalıdır. Mevlâna İkbal bu hususu hayatından bir örnekle ne güzel anlatır: "Ben sık sık Kur'ân okurdum. Buna rağmen babam her defasında bana 'Oğlum, Kur'ân oku!' derdi. Bir gün canıma tak etti ve babama, 'Baba, ben hiç elimden bırakmıyorum ki bu mübarek kelâmı.' dedim. Bunun üzerine babam bana şöyle dedi: 'Oğlum! Allah'ın, şerefli elçisi Hazreti Muhammed'e indirdiği Kur'ân'ı, Hazreti Muhammed'e inmiş bir Kur'ân olarak okuma. Kur'ân'ı, doğrudan doğruya Mütekellim-i Ezelî'den (celle celâlühü) dinliyor gibi oku! Yani sana söylediği şeyleri, emri tekrar ediyor mahiyetinde dön Allah'a karşı tekrar et ve öyle oku!'" Kur'ân işte böyle okunmalıdır.

Hazreti Bediüzzaman da Kur'ân'ı, Allah'tan veya Cibrîl-i Emîn'den ya da Hazreti Sadık u Masduk'tan dinliyor gibi okumak gerektiğinden bahseder.[43] Kur'ân'ı, doğrudan Mütekellim-i Ezelî'den inmiş olduğunu

hissederek okumak ve dinlemek çok ciddi bir meseledir. Kur'ân'a karşı bu hisleri taşıyan bir insan, onun bir kelimesini duyduğunda, on defa aklında evirip çevirir, sonra da o kelimeyi beyninin bütün nöronlarına emanet eder. Kortekse, "Sen biraz bekle, ben yeniden sana müracaat edeceğim." der. Bir dosyayı karıştırıyor veya kurcalıyor gibi onu alıp bir kere daha baştan sona kadar gözden geçirir. Kur'ân'a bu nazarla bakıldığında, hayatın ferdî, ailevî, içtimaî ve kültürel bütün alanlarıyla alâkalı problemlerimizi ve çözüm yollarını onun içinde bulmak mümkün olacaktır.

Bir kere daha arz etmeliyim ki Kur'ân, dikkatle, muhtevasına inilerek ve Allah kelâmı olduğu şuuruyla, tadı dudağımızda bir burukluk, içimizde bir ürperti hâsıl edecek şekilde okunmalıdır. Nitekim Hazreti Muhbir-i Sadık, إِنَّ هذا الْقُرْآنَ نَزَلَ بِحُزْنٍ فإذا قَرَأْتُمُوهُ فَابْكُوا فَإِنْ لم تَبْكُوا فَتَبَاكَوْا *"Kur'ân hüzünle inmiştir. Bu sebeple Kur'ân okurken ağlayın. Ağlayamıyorsanız, kendinizi ağlamaya zorlayın."*[44] buyurmaktadır.

Kur'ân, dertli insanın veya çölde yalnız yürüyen sahipsiz birinin, Rabbine teveccüh ve O'na iç dökmesinin nağmeleri gibidir. Dertli gönüllere dost olsun diye gönderilen bu kitap, hüzünle inmiştir ve onu hüzünle okumak gerekir. Ne var ki bu da vicdanların onu duymasına vâbeste bir hâldir. Ölmüş gönüllerin bundan anlayacağı bir mânâ yoktur.

4. Teravih Namazı

Teravih namazı, Ramazan ayına has, yatsı namazının arkasından sünnet-i müekkede olarak eda edilen bir namazdır.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'da ashabına birkaç gece teravih namazı kıldırmış; daha sonra Müslümanlar onu edaya güç yetiremezler endişesiyle yalnız kılmayı tercih etmiştir. Fakat, مَنْ قَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ *"Kim inanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan gecelerini ibadetle ihya ederse, geçmiş günahları bağışlanır."*[45] diyerek ashabını bu namaza teşvik etmiştir.

Daha sonra, halifeliği döneminde Hz. Ömer Efendimiz, teravihin camide cemaatle kılınmasının insanları bu namaza daha çok teşvik edeceğini düşünmüş, sahabenin kurralarından bazılarını bunun için imam

olarak tayin etmiştir. Yani bugün İslâm âleminin her yanında yaygın olarak uygulanan bu âdet-i hasenenin müessisi Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), devam ve intişarının vesilesi ise Hz. Ömer'dir (radıyallahu anh).

Bir mü'min günde beş vakit namazın yanında nafile namazları da kılmaya gayret göstermelidir. Hadisin ifadesiyle, ötede mizan kurulduğunda kulun farz namazları eksik çıkarsa Cenâb-ı Hak, *"Bakın bakalım, nafilesi var mı? Alın, o farz boşluğunu nafile ile doldurun!"*[46] buyuracaktır.

Teravih namazının, bir gündeki beş vakit namazın farz ve vaciplerinin toplamına tekabül edecek şekilde 20 rekât olarak kılınması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir mevzudur. Tıpkı beş vakit namazın öncesinde ve sonrasında kılınan sünnet namazlar gibi teravih namazı da farzlardaki noksanlıklara mukabil sayılacaktır. Şayet farzlarda bir kusur, bir eksiklik var ise; namazlarımızı gafletle kılmış isek; abdestte kusurumuz olmuş ise... bunlar nafile ve sünnet namazlarla sarılıp sarmalanacak ve tamamlanacaktır ki bu da Cenâb-ı Hakk'ın rahmetinin genişliğindendir. İşte teravih namazı bu açıdan da ayrı bir kıymete sahiptir.

Teravih namazının cemaatle kılınması uhrevî işlerde müşterek hareket etme açısından önemlidir. İki rekâtta bir selâm vererek kılınması en faziletli olanıdır. Aralarda salat ü selâm, *Cevşen*, *Esmâ-i Hüsnâ* ve *Hizbu'l-hasîn, Hizbu'l-masûn* gibi dualar okunabilir.

Ulema teravih namazını, Kur'ân-ı Kerim'i en az bir kere hatmederek kılmanın sünnet, birden fazla hatimle ikâme etmenin ise bir fazilet olduğunu belirtmişlerdir. Selef-i salihîn, Ramazan ayı boyunca teravihte Kur'ân'ın hepsini okumuş veya okuyan birinin arkasında namaz kılmışlardır.

Teravih namazı kılınırken, ister kısa sûreler okunsun isterse de hatim takip edilsin, âyetlerin tertil üzere okunması ve namazın tadil-i erkâna riayet edilerek kılınması/kıldırılması gerekir. Yoksa âyetleri yarış yapar gibi çok süratli bir şekilde okumak, rükû ve secdeleri verip veriştirmek kesinlikle doğru değildir, doğru olmak bir yana namazın ruhuna

saygısızlık sayılır. Mü'minler bu hususta temkinli davranmalı; diğer bütün ibadetler, bütün namazlar gibi teravih namazını da kurbet yolunda bir burak görmeli ve Allah'a yaklaşma vesilesi kabul etmelidirler. Dolayısıyla, geçiştirerek kılmak şöyle dursun, Rabbimizin bize lütfettiği bu fırsatı en iyi şekilde değerlendirmeli, hakkını vererek eda etmelidirler.

5. İtikâf

Kelime olarak inzivaya çekilme, bir şeye kendini verme, bir yere kapanma gibi anlamlara gelen *itikâf*, ıstılahî olarak, bir Müslüman'ın, beş vakit namazın cemaatle kılındığı, mescit ve benzeri bir mekâna çekilerek kendini ibadet ü taate, fikr u zikre ve duaya vermesidir.

Kur'ân-ı Kerim'in şu âyeti bize itikâftan bahsetmektedir:

وَلَا تُبَاشِرُوهُنَّ وَاَنْتُمْ عَاكِفُونَ فِى الْمَسَاجِدِ

"Mescitlerde itikâfta bulunduğunuz sırada eşlerinize yaklaşmayın."[47]

Diğer bir âyette ise itikâfın daha önceki ümmetlerde de mevcut olduğuna dair işaret vardır:

وَعَهِدْنَا اِلٰى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْمٰعِيلَ اَنْ طَهِّرَا بَيْتِىَ لِلطَّائِفِينَ وَالْعَاكِفِينَ وَالرُّكَّعِ السُّجُودِ

"İbrahim ile İsmail'e: 'Tavaf edenler, itikâfa girenler, rükû ve secde edenler için bu evimi (Kâbe'yi) tertemiz bulundurun!' diye emretmiştik."[48]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hicretin ikinci yılından itibaren her sene Ramazan'ın son on gününü mescidinde itikâfla geçirmiştir.[49] Bir sene seferde olduğu için yapma imkânı bulamamış ancak onu da daha sonraki Ramazan'da yirmi gün yapmak suretiyle telafi etmiştir.[50]

Hazreti Âişe (radıyallâhu anhâ), Allah Resûlü'nün bu günlerdeki heyecanını şu sözleriyle anlatır:

"(Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan ayında diğer aylardan daha fazla ibadet ederdi.) Ramazan'ın son on gecesini sair gecelere nispetle daha ciddi ihya eder, bu geceleri ihya etmeleri için hususiyle aile fertlerini de uyandırırdı. Ciddiyetle ibadete yönelirdi."[51]

İtikâf sünnetini, sahabeden birçok kimsenin yanı sıra Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) hanımları da kendi hanelerinde

namaz için tahsis ettikleri yerlerde yapmışlardır. Kendi ifadeleriyle onlar, Efendimiz'in ahiret yurduna irtihalinden sonra da bu sünneti hiç bırakmamışlardır.[52]

Peygamber Efendimiz itikâfa gireceği zaman mescidin bir köşesini hasırla çevirmiş ve orada ibadet ü taat ile meşgul olmuş ve bir zaruret olmadıkça da mescitten ayrılmamıştır. Hatta bir seferinde mübarek saçlarını yıkamak istediğinde bulunduğu yerden sadece başını hücre-i saadetine uzatmış ve Hazreti Âişe de O'nun (sallallâhu aleyhi ve sellem) saçlarını yıkayıp taramıştır.[53]

Erkeklerin mescitte itikâfa girmeleri gerekirken kadınlar için böyle bir şart koşulmamış, onların kendi evlerinde ibadet için tahsis edecekleri bir köşede itikâfa girmelerinin daha uygun olacağı ifade edilmiştir. Bununla beraber şartlar dinin ruhuna uygun şekilde bu sünnet-i seniyyeyi ifa edebilecekleri şekilde oluşturulabilirse, onların da mescitlerde itikâfa girmelerinde bir mahzur olmayacaktır.

İtikâf sırasında hayırdan başka söz söylememeye özen gösterilmelidir. Her ne kadar günah olmayan sözlerin konuşulmasında bir beis olmasa da itikâfın genel ruhuna uygun olan davranış ya hayır söylemek ya da susmaktır. Hele dedikodu, iftira, söz taşıma gibi içeriği günah olan şeylerden fersah fersah uzak durmak gerekir. İtikâf esnasında çokça namaz kılmak, Kur'ân-ı Kerim okumak, zikir ve tefekkür gibi nazarları ahirete çeviren işlerle meşgul olmak, bu ibadetin ruh ve mânâsına en uygun amellerdendir. Ayrıca Peygamber Efendimiz'in, diğer peygamberlerin ve sair büyüklerin hayatlarına dair kitaplar okunabilir; dinî, imanî meseleler müzakere edilebilir.

İtikâf, kişiyi beşerî ve nefsanî bir takım arzu ve isteklerinden alıkoymak suretiyle onun kalb ve ruhun derece-i hayatına çıkmasına zemin hazırlar. Üç ayların başlamasıyla birlikte mânevi bir atmosfere giren mü'min, Ramazan'da oruç ve teravihle birlikte daha da uhrevileşir. Ramazan'ın son on günü gireceği itikâf ise onu, meşru birtakım ihtiyaçlarından da alıkoyarak âdeta melekleştirir. Çünkü o, bu süre zarfında yemesini içmesini kontrol altına alır, dünyevî meşgaleleri terk eder, günahlara

bütünüyle kapanır ve sadece ibadet ü taatle meşgul olur.

İtikâf, bazı İslâm büyükleri tarafından, büyük bir zatın kapısında oturup, "İhtiyacımı yerine getirmedikçe bu kapıdan ayrılmayacağım." diyen bir kimsenin durumuna benzetilmiştir. Kul, on gün boyunca Allah'ın kapısından ayrılmaz ve salih amellerle O'na daha çok yaklaşır, sürekli O'na tazarru ve niyazda bulunur ve hâl diliyle âdeta, "Beni bağışlayıp mağfiret etmedikçe buradan ayrılıp gitmeme azmindeyim." der.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Kadir gecesini Ramazan'ın son on gününde aramamızı tavsiye etmiştir.[54] Sair zamanlarda gafletle kaçırma ihtimali bulunan böyle hayırlı bir gecenin, itikâfa giren kimseler tarafından değerlendirilmesi kuvvetle muhtemeldir. Ramazan'ın son on gününü itikâfta geçiren ve sürekli ibadet ü taatle meşgul olan bir insan, böylece bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinin mükâfatını da elde etme imkânı bulmuş olacaktır.

Bir diğer taraftan itikâf, insanın dünya meşgalelerinden sıyrılıp kendiyle yüzleşmesini ve tefekkürde bulunarak hayatının bir muhasebesini yapmasını temin eder. Sair zamanlarda geçim derdi ve dünyaya ait sıkıntılar insanı meşgul ederken itikâf esnasında bir süreliğine de olsa bunlardan kurtulmak mümkün olur. On gün boyunca Cenâb-ı Allah'ın büyüklüğünü, nimetlerinin sonsuzluğunu, kendi günahlarının çokluğunu, şükrünün azlığını tefekkür eden ve hayatını baştan sona gözden geçiren bir insan, itikâfın bitmesiyle birlikte hayatında yeni bir sayfa açabilir. Bu açıdan da itikâf insana, başka zamanlarda kolay kolay elde edilemeyecek büyük bir fırsat sunar.

İtikâfa giren bir mü'min, bir bakıma sürekli bir sonraki namazı beklemektedir. Hadis-i şeriflerde beyan edildiği üzere bir namazı kıldıktan sonra bir sonraki namazı bekleyen insan abdestli olduğu sürece sürekli namazdaymış gibi sevap kazanır.[55] İşte itikâf mahallini terk etmeyen ve sürekli abdestli bulunmaya dikkat eden bir mü'min, hadislerde bildirilen bu mükâfattan da istifade etme imkânını elde etmiş olacaktır.

İtikâf, günümüzde maalesef unutulmaya yüz tutan sünnetlerdendir. Bugün bu sünneti ifa etmeye çalışan bazı kimseler var ise de onların da

tam olarak ruhuna uygun bir itikâf yaptıkları söylemek zordur. Çünkü itikâfta asıl olan, dünyadan tamamen sıyrılarak halvet hayatı yaşamak ve Cenâb-ı Hak tarafından görülüyor olma mülâhazasını derinden derine hissedebilmektir. Orada az yeme, az içme, hayrete varma, fani olma, O'nu (celle celâluhu) bulma esastır.

Keşke imkân olsa da içinde, Ramazan'larda itikâf yapmaya uygun bölümleri de olan camiler inşa edilebilse. Hem kadınlara hem de erkeklere ayrılan bölümlerin olduğu, bütün ihtiyaçlarını rahatça giderebilecekleri, kolaylıkla abdest alıp ibadetlerini yapabilecekleri, her bir odasında 3-4 insan olmak üzere yüz kişinin, ikiyüz kişinin itikâflarını yapabilecekleri camiler...

6. İnfakta Bulunma

Ramazan, gecesiyle gündüzüyle en verimli şekilde değerlendirilmesi gereken bir aydır. Onu değerlendirme yollarından birisi de bol bol infakta bulunmaktır.

Daha evvel de naklettiğimiz üzere, Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ını anlatan İbn Abbâs hazretleri şöyle der:

"Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem), insanların en cömerdi idi. Onun en cömert olduğu anlar da Ramazan'da Hazreti Cebrail'in (aleyhisselâm) kendisi ile buluştuğu zamanlardı. Cebrail (aleyhisselâm), Ramazan'ın her gecesinde Efendimiz'le bir araya gelir, (karşılıklı) Kur'ân okurlardı. Bundan dolayı Resûlullah bu günlerde, esmek için engel tanımayan bereketli rüzgârdan daha cömert olurdu."[56]

Efendimiz'i (sallallâhu aleyhi ve sellem) örnek alan mü'minler de ellerinden geldiğince infak adına yapacakları hayırları bu ayda yapmaya gayret ederler. Evet zekât, gerekli nisap miktarının üzerinden bir sene geçtikten sonra farz olmasına rağmen, mü'minler daha fazla sevap kazanabilmek için zekâtlarını bu ayda verme hususunda hassasiyet gösterirler. Bol bol dağıtılan sadakalar ve cömertçe yapılan infaklarla fakirlerin, yetimlerin, talebelerin, yaşlıların ve muhtaç durumda olan daha başka kimselerin gönülleri kazanılmaya ve hayır duaları bu ayda alınmaya çalışılır. Zira daha önce de belirttiğimiz gibi bu ayda işlenecek

amellerin sevabı kat be kat fazlasıyla verilecektir.

İnfak adına yapılması gereken amellerden biri de Hanefilerce vacip kabul edilen fıtır sadakasıdır. Bununla alâkalı aşağıda ayrı bir bölüm açıp daha geniş bir şekilde ele alacağımız için burada genel hatlarıyla infak ve sadaka kavramı üzerinde durmak istiyoruz.

Allah rızası için yapılan maddi-mânevi her türlü güzel amele bir mânâda sadaka denilmiştir. İslâm'da çok geniş şekilde ele alınan sadakanın birçok şekli vardır. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmaktadır:

"İnsanın her bir eklemi, ayrı bir şükür gerektirir. Bunun için her gün her biri için ayrı bir sadaka verilse değer. İki kişi arasında adaletle hükmetmen bir sadakadır. Bineğine binmek isteyene yardım etmen yahut yükünü bineğine yüklemen bir sadakadır. Söyleyeceğin güzel bir söz sadakadır. Namaz için mescide giderken attığın her adım bir sadakadır. Gelip geçenlere eziyet veren şeyleri yoldan gidermen bir sadakadır..."[57]

Görüldüğü gibi hadiste sadakanın mânâsı çok geniş tutulmuştur. Ne var ki günümüzde sadaka denilince çoğunlukla maddi olarak infakta bulunma anlaşılmaktadır. Hâlbuki mü'min, hayatını her türlü imkân ve şartta sadakada bulunma üzerine plânlamalı ve bu onun ayrılmaz bir özelliği olmalıdır. Ebû Musa el-Eş'arî'den (radıyallâhu anh) rivayet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir keresinde, *"Sadaka vermek her Müslümana vecibedir."* buyurdu. Orada hazır bulunanlar, "Sadaka verecek bir şey bulamazsa ne yapacak ya Resûlallah?" diye sordular. Efendimiz onların bu sorularına, *"Çalışır, elinin emeğiyle kazanır, hem kendisine faydalı olur hem de başkalarına sadaka verir."* şeklinde cevap verdi.

– Onu da yapamıyorsa yâ Resûlallah?

– *Darda kalmışa yardım eder.*

– Ona da gücü yetmiyorsa?

– *İnsanları hayra tevcih eder.*

– Onu yapmaya da imkânı yoksa?

– *Hiç olmazsa kimseye kötülük yapmaz. Bu da bir nevi sadakadır,*

buyurdular.[58]

Şu hadisler de sadaka vermenin Allah katındaki değerini anlama adına ufkumuzu aydınlatmaktadır:

اتَّقُوا النَّارَ وَلَوْ بِشِقِّ تَمْرَةٍ

"Yarım hurma ile de olsa Cehennem'den korunun."[59]

مَا نَقَصَتْ صَدَقَةٌ مِنْ مَالٍ

"Sadaka vermek malı eksiltmez."[60]

اَلْيَدُ الْعُلْيَا خَيْرٌ مِنَ الْيَدِ السُّفْلَى

"Veren el alan elden hayırlıdır."[61]

إِنَّ الصَّدَقَةَ لَتُطْفِئُ غَضَبَ الرَّبِّ وَتَدْفَعُ مِيتَةَ السُّوءِ

"Sadaka, Rabb'in gazabını dindirir ve kişiyi kötü akıbetten korur."[62]

Daha pek çok hadis sadaka vermenin bir Müslüman için ne kadar önemli olduğunu anlatmaktadır. Bunun farkında olarak her mü'min bilhassa amellerin sevaplarının katlandığı mübarek Ramazan ayını fırsat bilmeli ve bol bol sadaka vermeye çalışmalıdır.

Bir de "sadaka-i câriye" olarak isimlendirilen, öldükten sonra bile amel defterimize sevap yazılmasına vesile olan sadaka türü vardır. Bütün insanların faydalanabileceği cami, okul, yol, yurt yapmak; ağaç dikmek; faydalı eserler bırakmak gibi şeyler bu kategori içinde değerlendirilebilir. Bu sadaka türüne işaret eden hadis-i şerifte de Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

إِذَا مَاتَ الْإِنْسَانُ انْقَطَعَ عَنْهُ عَمَلُهُ إِلَّا مِنْ ثَلَاثَةٍ إِلَّا مِنْ صَدَقَةٍ جَارِيَةٍ أَوْ عِلْمٍ يُنْتَفَعُ بِهِ أَوْ وَلَدٍ صَالِحٍ يَدْعُو لَهُ

"İnsan ölünce üç ameli dışında bütün amellerinin sevabı kesilir. İnsana ölümünden sonra bile sevap kazandırmaya devam eden ameller şunlardır: Sadaka-i câriye, kendisinden istifade edilen ilim, arkasından dua eden hayırlı evlat."[63]

7. Salih Amelleri Artırma

Cenâb-ı Hakk'ın (celle celâluhu) birer mükellefiyet olarak bizlere farz kıldığı ibadetler, eda keyfiyetimize göre farklı mahiyetler kazanarak Allah nezdinde bizim için şahitlik yapacaklardır. Onun için bu gufran ayını ne kadar memnun edersek onun şehadeti de o istikamette gürül gürül olacaktır. Ramazan-ı Şerif iyi değerlendirilebildiği takdirde, bizden ayrılıp gittiği zaman lehimize şehadet edecek, belki de bizim Reyyân kapısından Cennet'e girmeye namzet olduğumuzu ifade edecektir. Bu açıdan Allah'ın (celle celâluhu) hakkımızda takdir buyurduğu ibadetlere saygı göstermeli, onları aziz bilmeli ve azami derecede onları değerlendirme gayreti içinde olmalıyız.

Ayrıca insan, ahirette Allah'ın (celle celâluhu) kendisine ihsan ettiği nimetlerin hangi amellerinin mükâfatı olduğunu bilecektir ki bu da o insana, nimetin kendisi kadar haz verecektir. Belki de mazhar olduğu bu nimetler karşısında şöyle diyecektir: "Çok şükür Rabbime! Evvela beni amelle şereflendirdi, şimdi de onun mükâfatıyla şereflendiriyor."

Evet, insan orada, tuttuğu oruçlarını ağzıyla, burnuyla, kulağıyla tanıyacak. Aç ve susuz kalmasını, teravihlerdeki yorulmalarını, sahura kalkma heyecanlarını, iftarlardaki izzet ve ikramlarını öbür âlemin hususiyetleri içinde bilip tanıyacak ve bunların hazzını yaşayacaktır.

Bazı ibadetler, derinliğini bilhassa zarfından alır. Ramazan ayında yapılan ibadet ü taat de böyledir. Bu itibarla Ramazan ayında yapılan ameller ayrı bir kıymete ulaşacaktır. Bu ayda insanlar çok farklı şekilde Allah'a (celle celâluhu) yaklaşırlar. Bu ayda tutulan orucun sevabına hiçbir oruç yetişemez. Başka gecelerde kılınacak yirmi rekât namaz da teravihin yerini tutamaz. Aynı şekilde Ramazan'ın dışındaki gecelerde yapılan sahurlardan da Ramazan'daki sahurun sevabı alınamaz. Keza Ramazan dışında iftar vaktindeki ezan bekleyişleri de Ramazan'a denk olmaz. Kısacası, başka zamanlarda yapılan amellerle, Ramazan'da ulaşılan mükâfata kesinlikle ulaşılamaz. Hiçbir amel onun geride bıraktığı boşluğu dolduramaz. İşte bu sebepledir ki bu hakikati vicdanında derinlemesine duyan samimi mü'minler Ramazan'ın gitmesiyle ciddi bir hicran duyar ve bir sonraki Ramazan'a kadar da onun hasretini çekerler. Bilemeyiz, belki de bu hasret onlara ayrı bir Ramazan sevabı kazandırır.

Bilindiği gibi bazı mübarek ay, gün ve gecelere ait bir kısım faziletlerden bahsedilmiştir. Mesela, Kur'ân'ın ifadesiyle, Kadir gecesini ihya eden bir insan, bin ayı ihya etmiş gibi sevap alır.[64] Yine Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ifadesiyle vatanı korumak gayesiyle bir gün nöbet tutan biri, günlerce, aylarca ibadet yapmış gibi sevap kazanır;[65] keza bir saat tefekkür eden insan, yıllarca ibadet etmiş gibi olur.[66] Demek ki bu türlü dar bir zaman dilimi içinde veya hayatî önem taşıyan bir mekânda bir insanın yapacağı bazı hususi, cüz'î, zıllî şeyler; cüz'iyetten çıkıp külliyet kesbediyor, zılliyetten çıkıp asliyete inkılap ediyor ve Cenâb-ı Hakk'ın katında aslı eda edilmiş gibi kabul ediliyor.

Bir insan Ramazan-ı Şerif'in gecelerini namazla, gündüzlerini de oruçla geçirirse, yani gecesiyle gündüzüyle onu ihya ederse, Kadir gecesinde vaat edilen ilâhî lütuflar onun için bahis mezvuu olabilir. Dolayısıyla bütün sene hayırlara açık olur, hep hayır yollarında dolaşma sath-ı mailine girer. Bu da o insan için bir salih (doğurgan) dairenin teşekkül etmesi demektir. Böyle bir durumda yapılan her bir hayır, başka bir hayrı doğurur ve derken o insan için bir hayırlar dairesi teşekkül eder. Böyle potansiyel bir lütuf kapısı herkes için açıktır.

Ramazan'ı Tastamam İhya Etme

Ramazan-ı Şerif'i tastamam ihya eden bir insan için Efendimiz (sallâllahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

من صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ له ما تَقَدَّمَ من ذَنْبِهِ

"Kim sevabına inanarak ve ecrini Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa onun geçmiş günahları affedilir."[67]

Demek bu türlü ibadetlerde insanın niyeti, hulûsu, yakîn mülâhazası çok önemli ki bunların derinliğine göre Allah (celle celâluhu) bazen bire on, bazen yüz, bazen de milyon veriyor, veriyor ve insanın ömrünü çok çok aşkın sevap kazanmasına vesile oluyor.

Bunu küçük bir misalle anlatmak gerekirse, diyelim ki Ramazan-ı Şerif'te Kadir gecesini yakaladınız ve onu ibadet ü taatle ihya ettiniz. Bu, bin ay hesabına göre yaklaşık seksen yıl yapar. Buna göre bir gecede

sanki seksen yıl yaşamış ve seksen yılın tamamını ibadetle geçirmiş gibi sevap kazanırsınız. Bu, insanın, kısacık ömrüne sığdıramayacağı kadar büyük bir mazhariyettir.

Ayrıca bu, öyle bir bin ay ve seksen senedir ki içinde ne riya ne de süm'a vardır. Zira, gecenin bir ânında ve kimsenin olmadığı bir ortamda yaptığınız ibadet ü taati riya, süm'a fırtınaları alıp götürmez. Onun içinde başka günahlar da yoktur; mesela harama bakmamış, yalan söylememiş, din-i mübin-i İslâm'ın esaslarına aykırı hareket etmemişsinizdir.

İşte Ramazan, böylesine önemli hayırlar doğuran bir aydır. Kanaatimce, hususiyle iman ve Kur'ân'a hizmet eden insanların Ramazan'ı da başka zamanları da ayrı bir önem arz eder. Zira bunlar, ömürlerini hizmete adadıklarından, belki hayatlarının bütün dakika ve saniyeleri Ramazan gibi bereketlenecektir. Bu açıdan da eğer bir Ramazan ayı ihlâslı bir insana seksen senelik ömür kazandırıyorsa, herhâlde onlarınkini hesap etmek mümkün olmayacaktır.

8. İftar Sofralarını Başkalarına da Açma

Oruç, iftar, sahur, teravih gibi büyüleyici güzellikleriyle ufkumuzda beliren ve kendine mahsus kudsî bir atmosfer oluşturan Ramazan ayının; gerilimlerin gerilimleri takip ettiği, şiddet ve hiddetin aşırı bir hâl aldığı, zıtlaşmaların marifet görüldüğü ve kitleler arasında ciddi soğukluğun yaşandığı dönemlerde bile ruhların yeniden salâha kavuşması, kalblerin, hislerin ve düşüncelerin selimleşmesi ve her türlü sertliğin, huşûnetin yatışması adına apayrı bir tesiri vardır. Zaten sükûnet, yumuşaklık ve letafetin belirgin bir şekilde kendini hissettirdiği bu mübarek aya karşı Müslümanların içinde ciddi bir saygı hissinin olduğu da bir gerçektir. Bu açıdan şu an biz değişik olumsuzluklarla çepeçevre kuşatılmış olsak da eğer iradelerimizin hakkını verip gönüllerimizi bu kutlu zaman dilimine açabilir, onun bereketine yürekten inanıp tazim ve saygı hisleriyle ona yönelebilirsek; o da bizi kucaklayacak, rahmetini başımızdan aşağıya sağanak sağanak boşaltacak, hiddet, şiddet ve öfkelerin önüne geçecek ve böylece toplumda bir huzur ve sükûnet havası hâkim olacaktır.

Bu istikamette yapılması gerekenlere gelince, mesela bir apartman

dairesinde ikamet eden insan, komşuları hangi kültür ve anlayışta olursa olsun, onları iftar sofrasına davet edip elinden geldiği ölçüde centilmenlik ve civanmertliğini sergileyebilir. Hatta yemek yedirdikten sonra bir de, "Siz buraya gelerek yemeğimizi yeme zahmetine katlandınız. Kabul buyurursanız bu da diş kiranız." diyerek öncesinde onlar için hazırladığı küçük bir hediye takdim edebilir. İmkân varsa çocuklarına değişik hediyeler vermek suretiyle o masum yavruların gönülleri hoş edilebilir. Aynı şekilde bir okulda öğretmen olan, bir üniversitede hocalık yapan veya daha başka bir kurumda çalışan insan da, kesim farkı gözetmeksizin herkese evini açıp iftar sofrasını onlarla paylaşmak suretiyle, içtimaî barışa katkıda bulunabilir.

Biz bu yümünlü, bereketli ayı öyle değerlendirmeliyiz ki misafirin bulunmadığı hiçbir iftar soframız olmamalıdır. Evet, iftar sofraları yemek zenginliğinden ziyade misafir çokluğu ve çeşitliliğiyle zenginleştirilmelidir. Bildiğiniz üzere Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem); طَعَامُ الْوَاحِدِ يَكْفِى الاِثْنَيْنِ وَطَعَامُ الاِثْنَيْنِ يَكْفِى الأَرْبَعَةَ وَطَعَامُ الأَرْبَعَةِ يَكْفِى الثَّمَانِيَةَ *"Tek kişilik yemek iki kişiye, iki kişilik yemek dört kişiye, dört kişilik yemek de sekiz kişiye yeter."* buyuruyor.[68] Bu açıdan kendine mahsus apayrı bir bereketi bulunan Ramazan ayında misafirin çokluğundan endişe edilmemelidir.

Böyle bir hareket tarzı farklı kesimler arasındaki uçurumların kapanması ve önyargıların aşılması adına önemli bir diplomasi yoludur. Hakikaten güç ve kuvvetle halledilemeyen, mekanize birliklerle başa çıkılamayan pek çok problem bu yolla çözülebilir. Evet, siz gönlünüzü herkese açar, insanlığınızla muhataplarınızın kalbine girer, gönlünüzde herkesin oturabileceği bir yer hazırlar ve böylece gönülleri arkanıza alırsanız, hakkından gelinemeyen kinlerin, nefretlerin, gayız ve öfkelerin, kan dökmelerin, cana kıymaların da önü alınmış olacaktır. İnsanlık tarihi boyunca hiçbir zaman tehditle problemlerin çözüldüğü, sıkıntıların hallolduğu görülmemiştir. Bilakis tehditler karşısında insanların hışımları daha bir artmış ve kendilerince daha bir hararetle tahrip eksenli yapılanmaya gitmişlerdir.

Bir atasözünde ifade edildiği gibi, bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır. Vereceğimiz bir iftarın da kırk yıl hatırı olacaktır. Bu açıdan geriye dönüşü çok farklı olan böyle bir civanmertlik mutlaka yerine getirilmelidir. Bilemiyoruz, belki de Ramazan'ın bir bereketi de buradadır. Yani biz oruç tutarak, teravih kılarak uhrevî mükâfatlar elde edebileceğimiz gibi, bir de insanların gönlüne girmek suretiyle apayrı bir kazanç yaşarız.

Öte yandan dünyanın dört bir bucağında insanlığa hizmet etme yolunda koşturan Kur'an hizmetkârları da gönüllere girme adına Ramazan'ı çok önemli bir vesile olarak değerlendirebilirler. Nasıl ki Kurban Bayramı'nda kesilen kurbanlar ülkemizdeki fakir insanlardan başlamak üzere, Asya'dan Afrika'ya dünyanın dört bir bucağına götürülmek suretiyle milletimizin civanmertliği ve cömertlik hissi ortaya konuldu ve böylece kurban vasıtasıyla gönüller fethedilmeye başlandı ve aynı zamanda bununla güven kaynaklı bir kardeşliğin var olduğuna dair onlardaki güven duygusu harekete geçirilmiş oldu. Aynen öyle de, Ramazan ayında iftar ve sahur kapıları herkese açılmak suretiyle bir Ramazan seferberliği başlatılıp nice gönüller kazanılarak bu mübarek ay Allah'ın (celle celâluhu) hoşnut olacağı bir keyfiyete ulaştırılabilir. Zira özellikle yurtdışında gerçekleştirilen iftar ve sahur davetleri hem birbirimizi tanıma hem de insanlık barışı için çok faydalı olacaktır. Bilhassa iftar öncesi okunacak ezanlar onlara sürpriz bir ses olarak oldukça orijinal gelecektir. Dolayısıyla da muhataplarımızı kendi güzelliklerimiz ve kendi zenginliklerimizle tanıştırma adına böyle bir imkânın en iyi şekilde değerlendirilmesi gerekir.

Yapılan bütün bu faaliyetler muhatapların gönüllerinde belki sadece Müslümanlığa sempatiyle bakmalarını netice verecektir. Fakat bu kazanım bile kesinlikle hafife alınmamalıdır. Kim bilir belki de her şeyi ter ü taze duyan o insanlar, zamanla İslâm'ın güzelliklerini daha farklı hissedecek ve birdenbire dikey (amudî) olarak kendi arş-ı kemalâtlarına yükseleceklerdir. Bu açıdan böyle bir neticenin hâsıl olması adına bir kere iftar verme değil, onların önüne günde üç-dört defa sofra serilse değer.

Çağımızın insanı maalesef Müslümanlığın güzelliklerinden mahrum yaşadı, Müslümanca tavır ve davranışları göremedi. İşte bizim en önemli

vazifemiz, aile yapımızla, anne, baba ve evlatlarımızla olan münasebetlerimizle, davetlerimizle, centilmenliğimizle onlara hakiki Müslümanlığı göstermektir. Eğer birileri Müslümanları “öcü” gibi görüyorlarsa bunu izale etmenin yolu, onlarla içli-dışlı olmaktan geçer. Bu sebeple de Ramazan-ı Şerif’te Müslümanlar, bulundukları konum neyi gerektiriyorsa, akıl, mantık, muhakeme ve istişareyle hareket ederek makul bir şekilde bu işi gerçekleştirmeye çalışmalıdırlar.

D. Kadir Gecesi

Ramazan ayının hususiyetlerinden birisi de içinde yer alan Kadir gecesidir. Bu geceye isim olan “kadir”, Türkçemizde kullandığımız “kadir” kelimesinden farklı değildir, kökeni de sigası da aynıdır. Yani bu gecede bir kadirşinaslık ruh ve mânâsı yer alır. Sanki bize, “O gecenin kadrini bilin ki kadriniz bilinsin!” denmektedir. Kadir gecesinin en önemli özelliği, insanlara ve cinlere iki cihan saadeti bahşeden, kâinat kitabının ezelî bir tercümesi olan yüce kitabımız Kur’ân-ı Kerim’in ilk olarak bu gecede dünya semasına nazil olmasıdır. Allah (celle celâluhu), Kadir sûresinde şöyle buyurur:

اِنَّٓا اَنْزَلْنَاهُ فٖى لَيْلَةِ الْقَدْرِۚ ۝ وَمَٓا اَدْرٰيكَ مَا لَيْلَةُ الْقَدْرِۜ ۝ لَيْلَةُ الْقَدْرِ خَيْرٌ مِنْ اَلْفِ شَهْرٍۜ ۝
تَنَزَّلُ الْمَلٰٓئِكَةُ وَالرُّوحُ فٖيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْۚ مِنْ كُلِّ اَمْرٍۛ ۝ سَلَامٌۛ هِىَ حَتّٰى مَطْلَعِ الْفَجْرِ

“Biz Kur’ân’ı Kadir gecesi indirdik. Bilir misin nedir Kadir gecesi? Bin aydan daha hayırlıdır Kadir gecesi! O gece Rab’lerinin izniyle Ruh ve melekler her türlü iş için iner de iner. Artık o gece bir esenliktir gider, tan yeri ağarıncaya kadar.”[69]

Kur’ân, Kadir gecesinde bütün hâlinde dünya semasına indirilmiş, daha sonra ceste ceste ihtiyaca ve hâdiselere göre Efendimiz’e ve dolayısıyla tüm insanlığa nâzil olmuştur.

Âyette bu gecenin bin aydan daha hayırlı olduğu ifade edilmektedir. Bu konuda İmam Malik’in *Muvatta* isimli eserinde şöyle bir bilgiyle karşılaşıyoruz: *“Resûlullah’a (sallallâhu aleyhi ve sellem) kendinden önceki kavimlerin ömürleri gösterildi. Onların ömürlerinin uzunluğunu ve kazanacakları sevapları düşününce Efendimiz kendi ümmetinin ömrünü*

az gördü ve onların bu kadar bir ömürle geçmiş kavimlerin elde ettiği sevaba ulaşamayacaklarını düşündü. Bunun üzerine Allah, O'na, bin aydan daha değerli olan Kadir gecesini verdi."[70]

Başka bir rivayete göre Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir gün sahabilere İsrailoğullarından dört kişinin seksen sene boyunca hiç günah işlemeden ibadet ettiklerini anlatmıştı. Sahabiler bunu hayretle karşıladılar. Bunun üzerine Cebrail (aleyhisselâm) geldi, *"Ya Muhammed! Ümmetin o kimselerin seksen sene ibadet ettiklerini duyunca hayrete düştüler. Allah Sana ondan daha hayırlısını indirmiştir."* diyerek Kadir sûresini okudu ve akabinde şöyle söyledi *"İşte bu, Senin ve ümmetinin hayran olduğu şeyden daha hayırlıdır."*[71]

"Bin ay" seksen üç sene dört aylık bir süreye denk gelir. Kadir gecesi, bir mü'minin ömür boyu ancak elde edebileceği manevî semereyi bir gece içinde elde edebilmesi için büyük bir fırsattır. Bu fırsatı kaçırmamak için gayret göstermeli, gerekirse birtakım fedakârlıklarda bulunmalıdır. Ramazan'ın son on günü girilen itikâfta da aslında bu mânâ vardır. İtikâf günlerini iyi değerlendiren bir mü'min aynı zamanda Kadir gecesini de değerlendirmiş olacaktır.

Bazı zaman ve hâllerde Allah (celle celâluhu), içinde bulunulan şartlar sebebiyle bazı az amellere kat be kat fazla değer verir. Mesela bir askerin hudut boyunda bir saat nöbet beklemesi bir sene ibadet hükmüne geçer. Allah yolunda şehit düşen bir kişi, rampaya binmiş gibi dikey olarak a'lâ-i illiyyîn-i kemalâta yükselir. Aynı şekilde iyi değerlendirilen bir Kadir gecesi, seksen küsur senelik bir ibadete denk gelir. Bütün bu örneklerde görüldüğü gibi Allah (celle celâluhu) bazı şartlarda ortaya konan güzel amelleri, umulmadık ölçüde nemalandırır, çoğaltır ve âdeta bire bin veren başaklar hâline getirir.

Bu gecenin bin aydan hayırlı olması, bir görüşe göre kesretten kinayedir. Yani âyette, zikredilen sayıdan öte, gecenin nasıl büyük bir vâridât kaynağı olduğu vurgulanmıştır.

Bir başka görüşe göre bu mazhariyet herkes için söz konusu değil, belki her geceyi "kadir" bilenler içindir. Evet, sanki onlar, her geceyi ihya etmiş

de bardağı taşıran rahmet bu gece damlayıvermiş ve derken damla ile deryaya ermişlerdir.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir: "Böyle bir lütuf niçin ümmet-i Muhammed'e has olarak bahşedilmiştir?" Bu soruya şu şekilde cevap verilebilir: Ümmet-i Muhammed, hakikatleri kavrama bakımından müstesna bir mevkidedir. Nitekim bu ümmetin Peygamberi de en mualla bir zirvededir. İşte, Kadir gecesi bu ümmete, bu ümmetin peygamberiyle beraber tahsis edilmiştir ve bu, Allah'ın büyük bir fazl u ihsanıdır.

Bir diğer sebep de şu olabilir: Kur'ân-ı Mu'cizü'l-Beyan, Kadir gecesinde nazil olmuştur. Kur'ân, İsm-i Âzam'dan, Cenâb-ı Hakk'ın isimlerinin âzami mertebesinden, en kâmil bir topluluğa İsm-i Âzam'ın mazharı olan Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) vasıtasıyla tebliğ edilmiştir. Ayrıca Kur'ân, Cibrîl-i Emîn gibi ilâhî beyanın takdir ettiği ve bir anlamda meleklerin peygamberi olan büyük bir melek vasıtasıyla gelmiştir. Bu itibarla Kur'ân'ın dünya semasına nazil olduğu veya Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) nazil olmaya başladığı gece, ümmet-i Muhammed'in hayatında çok mühim bir gecedir ki, Cenâb-ı Hak bu geceyi diğer gecelerin üstünde tutmuş ve bin aya denk saymıştır.

1. Kadir Gecesinin Zamanı

Cuma gününde *"vakt-i icâbe"* yani duaların umumiyetle kabul olacağı saat, insanlar arasında veli kullar, Esmâ-i Hüsnâ arasında İsm-i Âzam gizlendiği gibi Ramazan'ın son on gününde de Kadir gecesi gizli tutulmuştur. Böylece mü'minlerin sürekli uyanık ve dikkatli olmaları, devamlı ibadet ü taat içerisinde bulunmaları ve hiçbir iyilik fırsatını kaçırmamaları murad edilmiştir.

Hazreti Aişe Validemiz'den rivayet edildiği üzere Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) Ramazan'ın son on günü mescide kapanıp kendisini tamamen ibadete verdiğini daha önce de nakletmiştik. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur: *"Kadir gecesini Ramazan'ın son on günü içinde arayınız!"*[72] Bir başka zaman ise, *"Kadir gecesini Ramazan'ın son on günündeki tek gecelerde arayın!"*[73] buyurmuştur.

Abdullah İbn Ömer'den (radıyallâhu anhümâ) rivayet edildiğine göre

bir grup sahabi, rüyalarında Kadir gecesinin Ramazan'ın son yedi gecesinde olduğunu görmüşlerdi. Bunun üzerine Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *"Kadir gecesi ile ilgili rüyalarınızın, Ramazan'ın son yedi gecesi üzerinde toplandığını görüyorum. O hâlde Kadir gecesini arayan onu Ramazan'ın son yedi gecesinde arasın!"*[74] Başka bir rivayette ise onu bilhassa Ramazan'ın 27. gecesinde aramamız tavsiye edilmiştir.[75]

Fahr-i Kâinat Efendimiz, Kadir gecesinin vaktini biliyordu. Fakat bir gün, *"Kadir gecesinin hangi gün olduğu bana bildirilmişti. Söylemek üzere dışarıya çıktım, baktım ki iki insan birbiri ile münakaşa ediyor. Onlarla meşgul olurken Kadir gecesi bana unutturuldu."*[76] buyurmuştu; buyurmuş ve bu sözüyle mü'minler arasındaki en ufak bir ihtilaf ve kavganın kendisini nasıl derinden yaraladığına ve bunun nelere sebebiyet verdiğine işaret etmişti.

"Her geceyi kadir, her kişiyi Hızır bil." vecizesi de pek manidar bir sözdür. Evet, Kadir gecesi, geceler içerisinde gizli olduğu gibi, Hızır (aleyhisselâm) da insanlar arasında gizlidir. Siz, herkese saygılı olur, her muhtaca yardım eder, herkesin elinden tutar, bütün insanlara sinenizi açarsanız, bir gün ehl-i imandan bir Hızır'a rastlarsınız ve sizin de gönül bahçeniz yeşerir. İşte Cenâb-ı Hak, sürekli dikkatli davranmamız ve metafizik gerilimde bulunmamız için bu ikisini gizleyerek bizleri uyanık ve dikkatli olmaya tevcih etmiştir.

Ne var ki Allah'a (celle celâluhu) böyle yürekten bir bağlılığınız yoksa Kadir'i de Hızır'ı da bulmanız zordur. Bunlar ancak kendi gönlünüzde sıdk ve sadakati yakaladığınız; ardına düştüğünüz şeyi önce kendi gönlünüzde arayıp bulduğunuz zaman sır perdelerini açar size. İçinizde hazırcılık mülâhazası varsa, "Hemen bulayım, hemen göreyim, hemen elde edeyim." duygusuna bağlı iseniz, daha çok beklemeniz gerekecektir.

Bu açıdan, hep ucuza talip olanların Kadir gecesinden tam olarak istifade edebileceğine inanmıyorum. Onlar, bütün bir sene beklesinler; sadece Ramazan-ı Şerif'in yirmi yedinci gecesini ihya etsinler ve böylece Cenâb-ı Hakk'ın, Kadir gecesini hakkıyla değerlendiren insanlara lütfettiği

ilâhî lütuflara mazhar olsunlar. Fevkalâdeden ilâhî bir ihsan olmazsa çok olacak şey değildir bu. Onun için İmam Ebû Hanife diyor ki, "Kadir gecesi sadece belli gecelerde değil, senenin üç yüz altmış küsur günü içindeki her bir gecede aranmalıdır. Siz, üç yüz altmış küsur geceyi kemâl-i hassasiyetle ihya ederseniz, Allah Teâlâ da o samimi yüreğinize iltifatlarda bulunur."[77]

2. Kadir Gecesinin Değerlendirilmesi

Kadir gecesi, Cenâb-ı Hak tarafından insanlara bol bol bahşişlerin verildiği bir gecedir. Başka bir ifadeyle bu gece, Sultan-ı Ezel ve Ebed'in, kendisine inananlara ulûfeler dağıttığı mübarek bir zaman dilimidir. Bu gecede, o atmosfer içine giren hemen herkese Cenâb-ı Hak, idraki ve kâmet-i kıymeti nispetinde bir şeyler lütfeder. Keza o gece Cenâb-ı Hak, kullarına Sultan-ı Kâinat olarak muamelede bulunur; günahkârların, kölelerin, dilencilerin, muhtaçların ruh perişaniyetine ve mahiyet bozukluğuna bakmaz; bakmaz da Kendi yüceliğine göre ihsanlarda bulunur. Nitekim Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu gece hakkında şöyle buyurur:

مَنْ يَقُمْ لَيْلَةَ الْقَدْرِ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

"Faziletine inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Kadir gecesini değerlendiren kişinin geçmiş günahları bağışlanır."[78]

Kâbe'de, Arafat'ta, Müzdelife'de, Muvacehe'de bulunma ya da Kadir gecesi ve cuma gününde birlerin bin olduğu eşref saatini idrak etme, Cenâb-ı Hak'tan gelecek vâridâtı yakalama adına çok büyük bir ehemmiyet arz eder. Bundan dolayı insan bu mekân ve zamanları idrak ettiğinde, bütün bütün kendini unutmalı ve mesela şöyle dua etmelidir:

"Allahım! Senin yüce adını, hak ve hakikati dünyanın her yerinde bir kez daha yücelt. Bizim ve dünyanın her köşesindeki bütün kullarının kalblerini imana, İslâm'a, Kur'ân'a ve iman hizmetine aç ve bizi bu vazifede istihdam buyur. Gökte ve yerdeki kulların arasında bizim için sevgi ve hüsnükabul vaz' et. Bizi muhlis, muhlas, müttaki, vera' sahibi, zâhid, yakınlığına mazhar, Rabbinden hoşnut ve Rabbi kendisinden

hoşnut, Seni seven ve nezdinde sevilen, huşû sahibi, mütevazi, Kur'ân ahlâkıyla ahlâklanmış kullarından eyle. Efendimiz Hazreti Muhammed'e, ehline ve bütün ashabına da salât ü selâm eyle! Âmîn! Sonsuz defa âmîn!"

Bu bir mânâda, *"Milletimin imanını selâmette görürsem Cehennem'in alevleri içinde yanmaya razıyım."*[79] ufku, bir mânâda da her mü'minin vazifesi sayılmalıdır. O ufuktur ki orada insan kendi ızdırabını unutmuş, sadece başkalarının ızdırabını duyar hâle gelmiştir.

Evet, bugün insanlık Allah'a, Resûlullah'a ve Rabbimizin Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) eliyle insanlığa ulaştırdığı nurlu ve mübarek mesaja çok muhtaçtır. Dolayısıyla kalblerin, zikretmeye çalıştığım istikamette feth u inşirahı adına yapılacak gayretler, küçük bile görünseler, zannediyorum Allah nezdinde çok büyük önemi haizdirler. Böyle düşünmek, bu hususta gayret etmek ve dua dua yalvarmak da peygamberâne bir tavırdır.

Ayrıca bu geceye has olmak üzere Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Hazreti Âişe (radıyallâhu anhâ) vasıtasıyla bizlere talim buyurduğu şu duayı bol bol yapmak gerekir:

اللّٰهُمَّ إِنَّكَ عُفُوٌّ كَرِيمٌ تُحِبُّ الْعَفْوَ فَاعْفُ عَنِّي

"Allahım! Sen çok affedicisin, kerem sahibisin, affetmeyi seversin. Beni de bağışla!"[80]

Tan ağarana kadar devam eden böyle feyizli bir gecedeki ilâhî ziyafeti başta Kur'ân-ı Mübin'i getiren Cebrail (aleyhisselâm) olmak üzere melekler ve ruhaniler de yeryüzüne inerek şenlendirirler. Bu gecede Kur'ân'ın okunacak olan her bir harfine otuz bin sevap verilir. Diğer ibadetlerin sevabı da o nispette artış gösterir. Bu açıdan geceyi değerlendirmek ve o vaktin feyiz ve bereketinden istifadeyi artırmak için namaz kılınır, Kur'ân okunur, muhtelif vird ve zikirler çekilir, salâvat-ı şerifeler getirilir, Allah'a niyaz ve tazarruda bulunulur, fakir ve kimsesizlere bol bol sadaka verilir. Hâsılı, her vesileyle gece değerlendirilmeye çalışılır.

E. Fıtır Sadakası

Gücü yeten her Müslümanın, Ramazan ayı içinde, ailesinde bulunan fertler sayısınca vermekle mükellef olduğu sadakaya *"fıtır sadakası"* denir. Halk arasında buna *"fitre"* de denilmektedir. Esasen Ramazan ayının bereketinden istifade etmek niyetiyle verilen fıtır sadakası Müslümanlar için önemli bir uhrevî kazançtır. Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) sadaka ve infakın mânevi bereketini anlatırken şöyle buyurmuştur:

"Allah, bir lokma ekmek, bir avuç hurma ve yoksulun faydalanacağı buna benzer basit bir şey vesilesiyle üç kişiyi Cennet'ine koyar: Sadakanın verilmesini emreden ev reisini, verilecek şeyi hazırlayan evin hanımını ve sadakayı yoksulun eline veren hizmetçiyi."[81]

Fıtır sadakası verilmesi emri, hicretin ikinci yılında Ramazan orucunun farz kılınmasıyla birlikte gelmiştir. Efendimiz bir hadislerinde hür, köle, erkek, kadın her Müslüman adına fıtır sadakası verilmesi gerektiğini bildirmiştir.[82] Bu hadise dayanarak Şafiî, Malikî ve Hanbelî âlimleri fıtır sadakasının farz olduğunu söylemişlerdir. Hanefi mezhebine göre ise vaciptir.

Fıtır sadakasının hikmetleriyle alâkalı olarak İbn Abbâs (radıyallâhu anhümâ) şöyle der:

"Allah Resûlü, fıtır sadakasını, oruç tutanı anlamsız ve çirkin davranışlardan temizlesin, fakirlere de yiyecek bir lokma olsun diye emretmiştir."[83]

İbn Abbâs hazretlerinin bu değerlendirmesine göre fıtır sadakası, âdeta namazdaki sehiv secdesi gibidir; Ramazan ayı boyunca bilhassa oruç tutarken yapılan hata ve kusurların bağışlanmasına vesiledir.

Fıtır sadakası aynı zamanda sosyal dayanışmayı da temin eder. Muhtaç durumda olanlara, en azından bayram günlerinde ihtiyaçlarını karşılamaları ve bayramın neşesini çocuklarına da hissettirmelerini sağlaması açısından önemlidir.

F. Fidye

Fidye, sürekli bulunan bir hastalık, yaşlılık, hamilelik veya çocuk

emzirme gibi herhangi bir özürden dolayı oruç tutamayan kimselerin, tutmaları gereken her bir gün oruç için bir fakiri iki öğün doyuracak kadar yaptıkları yardımın ismidir.

Fidye, bizzat Kur'ân âyetiyle sabitttir. Allah teâlâ şöyle buyurur:

"Size farz kılınan oruç, sayılı günlerdir. O günlerde kim hasta yahut seferde olur da oruç tutamazsa, tutamadığı günler sayısınca, sıhhat bulduğu veya yolcu olmadığı başka günlerde oruç tutar. İhtiyarlık veya ağır hastalık gibi sebeplerle oruç tutmaya gücü yetmeyenlere, bir yoksul doyuracak kadar fidye vermek lazımdır…"[84]

G. Ramazan Bayramı

1. Bayram Düşünceleri

Ramazan öncüsü, hayırla, bereketle gelen aylar, sessiz, sakin, fakat dolu dolu bir feyzin taşıp bütün gönülleri saracağı mübarek günlerin ufukta olduğunun emareleri ve işaretleri gibidirler. Her inanmış gönül, bu ayların ilk günüyle Ramazan sath-ı mâiline girdiğini duyar, yaşar ve birkaç adım ileride kendini bekleyen bir bereket ayını olabildiğince değerlendirebilmek için, sesi-soluğu ve sergileyeceği kulluğu itibarıyla bütün duygularını bir kere daha gözden geçirir.. sanki gözleri henüz uykudan uyanmamış ve yapılacak iş, seslendirilecek mevzu ile konsantrasyon sağlanamamış da, bir kısım mırıltı ve sayıklamalarla, bu büyük iş ve kudsî teveccühün musikisini bulma, ritmini yakalama gayretini gösteriyor gibi olur.

Gönüller bitevi heyecanla dolup, ruhlar da kıvamını bulunca, bu üst üste şafaklar değerindeki günlerin arkasından hilal remziyle, fakat dolunay gibi Ramazan doğuverir. En tatlı yeller gibi inşirahla eser.. eser, gönüllerimizi sarar; canlarımızı, tenlerimizi ipekler gibi okşar geçer ve tıpkı bahar yamaçları gibi gözlerimizi güzelliklere uyarır, gönüllerimizde yükselme arzusunu coşturur.. ve şelaleler gibi, sinelerimize yumuşak, tatlı bir ürperti salar.

Nihayet bir aylık misafirlik biter, bin bir vâridâtla gelen Ramazan da gider.. gider ama, onun getirdiği ışığa uyanmış ve dirilmiş ruhlar, sürekli

düşünmüş ve haşyetle ürpermiş gönüller, vuslat arzusuyla yollara dökülmüş ve köpürmüş vicdanlar bu defa da bayramın sımsıcak günleriyle kucaklaşırlar. Evet, kendilerini denize salan insanların, bir müddet sonra dört bir yandan su ile sarıldıklarını duyup hissetmeleri gibi, biz de üç aylardan sonra, kendimizi bayramın rengârenk ikliminde, huzur ve itmi'nan tüten atmosferinde buluruz.. bulur ve onu bütün duygularımızla hisseder, bütün benliğimizle yaşar ve mahiyetimizin bütün rükünleriyle paylaşırız.

Hemen bütün inanmış gönüller, bayramlardaki namazlardan, tekbirlerden, fıtır sadakalarından, kurbanlardan ve ziyaretlerden birer girizgâh, birer hayal çıkışı bularak, tıpkı içleri rüzgârlarla dolmuş yelkenler gibi tatlı tatlı hülyalar âlemine doğru kaydıklarını sanırlar. Evet, bayramlardaki umumi hava, ses, söz ve davranışların sihriyle, insan kendini uçan balonlar üstündeymiş de yerden yavaş yavaş yükseliyor, bulunduğu yerden uzaklaşıyor gibi tahayyül eder ve bayramların garip bir füsunla üzerine boşalttığı ışıklar altında hep büyülü yaşar.

Bayramlarda, geçmişi, geleceği, hâli iç içe duyar ve zevk ederiz. Mabetlerden yükselen seslerde, ziyaret ettiğimiz evlerde ve öptüğümüz mübarek ellerde, âdeta birer büyü varmış da, bizim hafif dokunmamızla, geçmişe bir sürü menfez birden açılıyor gibi olur.. derken kendimizi eski bir mescitte, dedemizle, dedemizin dedesi ve onun da dedesiyle aynı safta oturuyor gibi görür.. o gün üzerinde dudaklarımızı gezdirdiğimiz tertemiz ellerin tedaisiyle, üst üste, arka arkaya dünya kadar mübarek ellere yüz sürmüş olmanın sevincini yaşarız. Sarılıp kucakladığımız her dost ve ahbabı bağrımıza basarken, çok eski ve daha eski, ondan da eski devirlerde yaşamış yakınlarımızı da aynı anda sinemize bastırıyor ve kokluyor gibi oluruz.. oluruz da bayramın içinden sızan her düşünce, her tasavvur, her söz ve her davranışla, zamanın aydınlık dilimlerinden biri dirilir gelir, bütün ufkumuzu sarar, bizim olur, benliğimizde yaşar, herkese hayalinin vüs'ati nispetinde bir *"ba'sü ba'del mevt"* numunesi bahşeder geçer.

Bayramlar, şanlı soyumuzun ve mübarek kökümüzün gelip bize ulaşan musikileşmiş uğultularıdır. Bu uğultuların büyüsüyle çok defa, ulaşılması

imkânsız âlemlere ulaşır, her yere rüya kolaylığı ile girer, her tarafı hayal süratiyle dolaşır ve pek çok zamanı katlar, birbirine giydirir, iç içe yaşarız. Evet, kendimizi Ramazan'ın sihirlerine kaptırabildiğimiz ölçüde, âdeta geçmiş bütün ihtişamıyla canlanır, geriye gelir.. bütün kayıplarımız dirilir, bütün yitirdiklerimiz yeniden bizim olur. O eski dupduru günleri bir kere daha soluklar, ciğerlerimize çeker, mazinin gürül gürül çeşmelerinden kana kana su içer ve başka bir âlemde dolaştığımızı sanırız... Hem o kadar derince ve o kadar kendimizi salmışçasına sanırız ki, âdeta bütün mezardakiler dirilir.. bütün çürümüş, dağılmış nesneler derlenip toparlanıp cana gelir.. parçalanıp şuraya-buraya saçılmış eşya birleşir, bütünleşir.. ömrümüzün zaman dilimleri gelip bir kere daha ruhumuzu kucaklar.. ve dün yaşadığımız, bugün de yaşıyor olduğumuz en derin, en engin zevklerin yanında, hatıra katmanlarıyla öyle büyüleyici ruhanî hazlara ulaşırız ki, artık ulaşılan bu noktada lezzet ve zevk unsurları, tıpkı rüyalarda olduğu gibi niyetlerimize, düşüncelerimize, gönüllerimize göre durmadan değişir, arzu ettiğimiz şekilde yenilenir, istediğimiz hâli alır ve bir iken bin olur. Her gördüğümüz, her duyduğumuz, her hissettiğimiz şey akıl almaz bir büyü ile şekilden şekle girer; bu sayede biz de bir histen, bir düşünceden, bir zevkten bir başka hisse, bir başka düşünceye, bir başka zevke geçer ve hayatımızı televvünler içinde sürdürürüz.

Bayram şafağı söküp minarelerin başında temcidler tınlamaya başladığı ve her yanda lâhutîliğin tütüp durduğu dakikalarda hülyalarımızı coşturup köpürten öyle sırlı şeyler duyarız ki, bunlar alır bizi derinlere, derinlerden de daha derinlere götürür ve gönüllerimize hiçbir zaman söylenemeyen ve bir şeyler anlattıkları hâlde kat'iyen ifade edilemeyen, hele gündelik lisanla asla anlatılamayan en mahrem duyguları fısıldarlar.

Evet, Itrilerin, Dede Efendilerin duygu ve düşüncelerinden birer usare gibi süzülüp gelen ezanlarımız, temcidlerimiz, tekbirlerimiz ve tehlillerimizdeki hava, üslup ve estetik, milletimizin deminin, damarının, kalbinin müphem, çok buudlu bir sesi ve hususi bir lisanıdır. Duygularımızın ifadesi ve gönüllerimizin musikisi olan bu ürperten, bu coşturan ses hevenkleri, ruhlarımıza âdeta zaman üstü ve ötelerden gelmiş söz zemzemeleri gibi tesir eder.

Bazen müezzinin komut veriyor gibi peşi peşine çığlıkları, bazen imamın ayrı bir fasıldan semavî nağmelerle inlemesi, bazen bütün cemaatin koro hâlinde gürlemesi o kadar mehîb, o kadar ürpertici ve o kadar bizdendir ki, hemen hepimiz mabetten yükselen bu sesleri mırıldanırken, upuzun ve şanlı bir geçmişi, hatta ondan da öte, cihanşümul bir gerçeği, ezelden ebede uzanan bir hakikati bütün tazeliğiyle bir kere daha hisseder ve hazla geriliriz. Bilhassa bayram günlerinde mabet, o ipekler kadar ince ve yumuşak, kuş yuvaları kadar canlı ve sıcak havasıyla hep duyguların safvetini, vücudun rahatını, ruhun itmi'nanını, yaşamanın gayesini, hayatın macerasını, milletimizin mânâ köklerini, kültürümüzün temellerini, dinimizin ölümsüzlüğünü, dilimizin musikisini, hayata bakışımızı, dünya görüşümüzü, üslup ve şivemizi fısıldar ve bize gerçek insan olma yollarını gösterir.

Biz, hemen her zaman, mabette uğuldayan bu sıcak sesler içinde, göklerin yere doğru eğildiğini, yerin gidip göklerle bütünleştiğini, yıldızların yerdeki çiçeklere göz kırptıklarını, çiçeklerin gök ehline gamze çaktıklarını ve bu iki âlem arasında sırlı ve sihirli gelip gitmelerin yaşandığını duyuyor ve görüyor gibi oluruz.

Herkesi kendi ruh ve hülya derinlikleriyle bir başka âlemlere çekip götüren bu ses, bu söz ve bu görüntüler, inanmış sinelerde imrendirici güzellikleri, ürperten ra'şeleri, coşturan heyecanları ve dirilten soluklarıyla yankılana dursun, namaz bitip, semavî seyahat de tamamlanıp mabede muvakkaten veda edilince, bu defa da Hak'tan halka *"nüzûl"* ediliyor gibi herkes bir başka derinlikle yeniden insanlara döner.. onlarla kucaklaşır, bayramlaşır ve mabet yoluyla mazhar olduğu vâridâtı, bu kez de çarşıda-pazarda, ovada-obada, evde-iş yerinde, mektepte-kışlada rastladığı kimselerle paylaşır.. bu suretle, saatlerle takdir edilmiş sınırlı zaman parçalarına, kalbin vüs'ati, ruhun zaman üstülüğü ölçüsünde sınırsızlık kazandırır, âdeta onu sonsuzlaştırır.. ve daha dünyada iken, ebediyet ve ötelerle ne kadar derinden derine irtibatlı olduğunu ortaya kor.

Yediden yetmişe bütün Müslümanların, bunca his, bunca hayal, bunca heyecan duyabilmeleri ve ruhlarında bu denli yankı uyarabilmeleri için, kim bilir başka yollarla ne kadar zamana, ne kadar düzenlemelere ihtiyaç

hâsıl olur. Ama yine de bu semaviliğe vâsıl olabileceğine ihtimal veremiyorum. Zira bayramların neşe, sevinç, keyif ve şevk u tarabı daha ziyade, yaşanılanla beraber yaşanılacağa da açık olan ukba buudundan kaynaklanmaktadır. Herkes bugün duyup tattığıyla biraz da gönüllerinin fildişi kulelerinde duyup tadacağı şeylerin büyüsünü yaşar.. ve gelip geçici bu hayattan daha çok, iç dünyasına daha uygun, daha yumuşak, daha sıcak, muhakkak bir geleceğin düşleri arasında dolaşır. Aslında insan, bir bekleyişin çocuğudur. O, ömrünün büyük bir bölümünü, ümit ümit tüllenen bekleyiş yamaçlarında geçirir. Hemen hepimiz, özümüzdeki bir mânâ ile sımsıkı irtibatlı olan bir Cennet'i bekleriz. Bu bekleyiş, bulduklarımızı, yaşadıklarımızı beğenmeme bekleyişi değil; bu bekleyiş, duyup tatma avanslarının çehrelerinde insan olma farklılığına, insan olma imtiyazına terettüp eden ve istiabına tasavvurlarımızın dar geldiği ilâhî sürprizler bekleyişidir. Bayramlar, bunun haklılığını ve isabetliliğini, kalbin kadirşinas menfezlerinden ruhlarımızın derinliklerine fısıldayan talâkatli lisanlardır![85]

2. Bayram'ın Mânâ Buudu

Merhum Necip Fazıl, hakiki mü'mini, iyice sıkıştırılmış bir şeker kalıbına benzetir ve "Mü'min sıkıştırılmış şeker gibidir, deryayı tatlandıracak güce sahiptir." derdi. Evet, iyi inanmış ve inancını tavırlarına, davranışlarına da yansıtabilmiş bir insan, çevresi için rahmettir; o, bir ölçüde etrafındaki herkesi ve her şeyi tatlandırır. O öyle bir şeker kalıbı gibidir ki onu tuz yoğunluğu yüksek bir denize de atsanız, koca denizi şerbet yapabilecek kadar tat ihtiva eder.

İşte bayram da kısalığına rağmen haftaların, hatta ayların vâridâtını, hayrını, bereketini ve neşesini bağrında saklayan bir zaman dilimidir. Bayramda Cenâb-ı Hakk'ın öyle ekstradan teveccühleri ve sürpriz ihsanları vardır ki onlara bayram olmayan on günde, belki bir ayda, belki on ayda, belki birkaç senede ulaşılamaz. Yapılan bütün hayır ve hasenat ancak Cenâb-ı Hakk'ın teveccühüyle değer kazanır. Bayram işte öyle bir ilâhî teveccühün en önemli vesilelerindendir; âdeta bir ömrü tatlandıracak kadar engin ilâhî lütuflara mazhar olma vaktidir.

Tabi böyle bir mazhariyet Ramazan'ın hakkını vermiş, bayramda da laubaliliğe girmemiş insanlar için söz konusudur. Bayramı sadece bir tatil olarak gören, bir ay boyunca yemeden, içmeden alıkonulmuş olmanın intikamını alıyormuşçasına abur-cubur her şeyi mideye indiren ve mübarek günlerde muvakkaten uzak durduğu haramlara yeniden giren kimselerin bayramın hususi vâridâtından istifade etmesi çok zordur. Ancak bayramda da Ramazan'daki temkin ve teyakkuzunu koruyan, imsak-iftar arası mübahlardan elini-eteğini çektiği gibi hayat boyu da haramlara karşı mesafeli duran ve kulluğunun idraki içinde bulunan insanlardır ki onlar, kısa bir zaman içine çok hayır ve hasenâtın sıkıştırılmışlığına mazhar olurlar. Onlar için bayram, Ramazan'ın vâris-i hâssıdır; yani, Ramazan'da sevap ve mükâfat adına ne vaat edilmişse, bayramda da onları bulmak, aynı semerelere sahip olmak mümkündür. Nasıl ki Kadir gecesi, sıkıştırılmış bir hayrât u hasenâtı bağrında saklar; bayram da öyledir. Şu kadar var ki Ramazan günlerini ve Kadir gecesini Allah'a kurbet (yakınlık) vesileleri olarak değerlendirmek söz konusudur; bayramda ise kurbet ümidi esastır, "Allah'ın izniyle o kurbeti elde ettik; bir neferdik, müşirliğe yükseldik." şeklindeki reca mevzubahistir.

Bayram, kat'iyen Ramazan'dan çıkmış olmanın, oruç günlerini arkada bırakmanın ve rahatça yeme-içme serbestliğine ermenin sevinci değildir. O, kulluk vazifesini eda etmiş olma ve Cenâb-ı Hakk'ın gufranına kavuşmuş bulunma ümidiyle gelen gönül inşirahıdır. Biz, Ramazan'ı ve oruç günlerini arkada bırakmanın değil, hata ve günahların ağırlığından kurtulmuş olmanın bayramını yaparız. Alvar İmamı'nın;

"Mevlâ bizi affede, bayram o bayram olur
Cürm ü hatalar gide, bayram o bayram olur."

sözleri genel duygu ve düşüncemizi çok güzel ifade eder. Evet, bizim bayramımız, evveli rahmet, ortası mağfiret ve sonu da Cehennem ateşinden kurtuluş olan Ramazan-ı Şerif'i tam değerlendirip, ateşten âzâd olma ümidimiz üzerine kurduğumuz bir bayramdır; Allah'ın rahmetinin enginliği ve o rahmetten nasiplenme beklentisi üzerine bina ettiğimiz bir bayram.

Gerçi, oruç sonunda bize lütfedileceği vaat buyrulan şeyleri henüz almadık. Allah'ın özel teveccühünü maddi alıcılarımızla ve dünyevî ölçülerimizle takdir etmememiz de mümkün değildir. الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ *"Oruç sırf Benim içindir; onun karşılığını da bizzat Ben vereceğim."*[86] vaad-i sübhânîsi ile nazara verilen mükâfat her ne ise onu da tam bilemiyoruz ve henüz o mükâfatı da almadık. Fakat Allah'ın vaadine öyle inanıyoruz ki bunları bize verecek ve bizim beklentilerimizin çok ötesinde, bitip tükenme bilmeyen hazinelerinin büyüklüğüne göre bize lütuflarda bulunacak. İnanıyoruz ki bizi Ramazan'a ulaştıran, bir ay boyunca iftar-sahur arası kulluk mekiği dokuma imkânına kavuşturan, elimizden geldiği kadarıyla vazifelerimizi yapma güç ve kuvveti vererek nihayet bizi bayramla buluşturan Rahman u Rahîm, ileride şimdikinden daha fazla mesut olacağımız mutlu günleri de nasip edecek. İşte bu inançla bayramı idrak ediyor ve ebedî saadet saraylarında geçireceğimiz asıl bayramların hülyalarıyla doluyoruz.

Evet, bütün bir ömür boyu, Cennet yolunda önümüzü kesen sıkıntılar, meşakkatler ve gailelerle; Cehennem'e çeken türlü türlü arzu, iştiha ve şehvetlerle mücadele ede ede cuma yamaçlarına ulaşacağımızı ümit ettiğimiz gibi, iyi bir imtihan vermeye çalışıp "Hak rızası" çizgisinde geçirmeye gayret ettiğimiz Ramazan'dan sonra da ahiret hesabına önemli yatırımlara muvaffak olduğumuz düşüncesiyle, buna muvaffak eden Zât'a karşı içimizde rahmet buudlu bir kısım beklentilerin hâsıl olması gayet normaldir, hatta bu türlü ümit ve beklentiler Allah'a inanmış olmanın gereğidir. Dolayısıyla bayram bizim için, ebedî saadet adına ümit ve beklentilerimizi bağladığımız inşirah günüdür.

Bizim Bayramlarımız

Diğer taraftan bizim bayramlarımız başka kültürlerin karnaval ve kutlamalarından çok farklıdır. Mü'minlerin tavır ve davranışlarında bayramlarda bile laubalilik, taşkınlık ve dengesizlik asla görülmez. Mü'minlerin, dengeli hareketlerinde, vakur davranışlarında, derin bakışlarında hep Kur'ân'a uyanmış ve Kur'ân dinlemiş olmanın ciddiyeti vardır. Onlar, her zaman olduğu gibi bayramlarda da Allah'a ve

Peygamber'e açık durur; başkalarıyla münasebetlerini saygı, sevgi ve şefkat yörüngeli götürürler. O mübarek günlerin hiçbir ânını heder etmemeye çalışırlar.

Bilindiği kadarıyla Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) döneminde bayram günlerinde işler tatil edilmiyordu. İnsanlar günlük işlerini yine yapıyorlardı. Bayram namazı ve hutbesiyle o günü diğerlerine göre daha farklı karşılıyorlardı; sonra da birbirlerine tebessüm teatisinde bulunuyor, fakiri-fukarayı gözetiyor ve eşe-dosta yemek yediriyorlardı. Günümüzde bayramlar biraz da bizim kendi törelerimizin rengine bürünüyor. Böyle mübarek bir gün bahane yapılarak tatil ilan ediliyor. Kabir ziyaretlerine daha bir ehemmiyet veriliyor. Sıla-i rahim adına gidip gelmeler, arayıp sormalar bayrama ayrı bir derinlik kazandırıyor. Anne, baba ve çocuklar arasındaki münasebetler bir kere daha pekiştirilmiş oluyor. Çocuk yuvaları ve huzur evleri gibi yerlerde ziyaretçi bekleyen ve arayıp soranı olmama talihsizliğiyle kıvranan kimseler ziyaret ediliyor, sevindiriliyor. Böylece bir yönüyle, daha geniş mânâda bir sıla-i rahimde bulunuluyor. Cenâb-ı Allah'ın af ve mağfiretine erme ümit ve beklentisi esas olmakla beraber, temelde dine aykırı olmayan, belki asıl kaynaklar itibarıyla dine dayanan ama zâhiren örflerimizden, âdetlerimizden kaynaklanan şeyler de bayrama farklı mânâlar katıyor.

---

[6] M. F. Gülen, "Kutlu Zaman Dilimi Üç Aylar", *Yeşeren Düşünceler,* s 55-60.

[7] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/259; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 4/189.

[8] Tevbe sûresi, 9/36.

[9] Bediüzzaman, *Şuâlar,* s. 483 (On Dördüncü Şuâ).

[10] Nesâî, *sıyâm* 70; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/201.

[11] Buhârî, *savm* 52; Müslim, *savm* 173, 174, 176, 177.

[12] Tirmizî, *zekât* 28; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 2/346.

[13] Duhân sûresi, 44/1-4.

[14] İbn Mâce, *ikâme* 191.

[15] Tirmizî, *savm* 39; İbn Mâce, *ikame* 191. (Benî Kelb, Arap kabileleri arasında koyunlarının çokluğuyla bilinirdi).

[16] Bediüzzaman, *Şuâlar,* s.495 (On Dördüncü Şuâ).

[17] İbni Mâce, *ikâme* 191; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 6/108.

[18] M. F. Gülen, "Gufranla Tüllenen Ay", *Günler Baharı Soluklarken,* s. 52-56.

[19] İbn Huzeyme, *es-Sahîh* 3/191; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 3/306.
[20] Buhârî, *tevhid* 35; *teheccüd* 14; *daavât* 13; Müslim, *müsâfirîn* 166.
[21] Kadir sûresi, 97/3.
[22] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 2/388; el-Heysemî, *Mecmeu'z-zevâid* 3/141.
[23] Buhârî, *cezâü's-sayd* 26; Müslim, *hac* 222.
[24] Buhârî, *savm* 5; Müslim, *sıyâm* 1.
[25] Buhârî, *fazlu leyleti'l-kadr* 5; Müslim, *itikâf* 7.
[26] Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 5, *savm* 7; Müslim, *fezâil* 50.
[27] Müslim, *tahâret* 16; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/359.
[28] Buhârî, *savm* 29; Tirmizî *savm* 27; Ebû Dâvûd, *savm* 38; İbn Mâce *sıyâm* 14.
[29] Tirmizî, *savm* 82; İbn Mâce, *sıyâm* 45.
[30] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 19/144; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 2/215.
[31] Buhârî, *savm* 29; Tirmizî *savm* 27; Ebû Dâvûd, *savm* 38; İbn Mâce, *sıyâm* 14.
[32] Müslim*, salâtü'l-müsâfirîn* 252; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/249, 257.
[33] Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân* 16; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 2/342.
[34] Müslim, *salâtü'l-müsafirîn* 244; İbn Mâce, *edeb* 52.
[35] Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 21; Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân* 15.
[36] Buhârî, *fezâilü'l-Kur'ân* 20, *tevhîd* 45; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 266-267.
[37] Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân* 18; Ebû Dâvûd, *vitr* 20.
[38] Müslim, *zikr* 38; Ebû Dâvûd, *vitr* 14; İbn Mâce, *mukaddime* 17.
[39] Ebû Dâvûd, *vitr*, 14.
[40] Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân,* 13; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/148, 149.
[41] Tirmizî, *fezâilü'l-Kur'ân* 18; Dârimî, *fezâilü'l-Kur'ân* 1.
[42] Muvatta, *salât* 264; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/ 67, 4/344; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/41.
[43] Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat,* s.451 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Altıncı Nükte).
[44] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 3/193. Yakın mânâdaki hadis için bkz.: İbn Mâce, *ikâmet* 176; Ebû Ya'lâ, *el-Müsned* 2/50
[45] Buhârî, *salâtu't-terâvîh* 1; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 173.
[46] Ebû Dâvûd, *salât* 148; Tirmizî, *salât*, 188; Nesâî, *salât* 9; İbn Mâce, *ikâme* 202.
[47] Bakara sûresi, 2/187.
[48] Bakara sûresi, 2/125.
[49] Buhârî, *itikâf* 17; Tirmizî, *savm* 79; Ebû Dâvûd, *savm* 78; İbn Mâce, *sıyâm* 58.
[50] İbn Mâce, *sıyâm* 58; İbn Huzeyme, *es-Sahîh* 3/346; el-Beyhakî*, es-Sünenü'l-kübrâ* 4/314.
[51] Buhârî, *fazlu leyleti'l-kadr* 5; Müslim, *itikâf* 7.
[52] Buhârî, *itikâf* 2; Müslim, *itikâf* 5.
[53] Buhârî, *itikâf* 3; Müslim, *itikâf* 6, 7.
[54] Bkz.: Buhârî, *fazlu leyleti'l-kadr* 3; Müslim, *sıyâm* 205.
[55] Buhârî, *büyû'* 49; Müslim, *mesâcid* 272-273.

[56] Buhârî, *bed'ü'l-vahy* 5, savm 7; Müslim, *fezâil* 50.

[57] Buhârî, *sulh* 11, *cihad* 72, 128; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 84; *zekât* 56.

[58] Buhârî, *zekât* 30, *edeb* 33; Müslim, *zekât* 55.

[59] Buhârî, *zekât* 9, 10, *menâkıb* 25, *edeb* 34; Müslim, *zekât* 66-67.

[60] Müslim, *birr* 69; Tirmizî, *birr* 82.

[61] Buhârî, *zekât* 18, *vesâyâ* 9; Müslim, *zekât* 94-97.

[62] Tirmizî, *zekât* 28; İbn Hibbân, *es-Sahîh* 8/103.

[63] Müslim, *vasiyyet* 14; Tirmizî, *ahkâm* 36; Ebû Dâvûd, *vesâyâ* 14.

[64] Bkz.: Kadir sûresi, 97/3.

[65] Müslim, *imâret* 163; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/349.

[66] Bkz.: Ebu'ş-Şeyh, el-Azame 1/299.

[67] Buhârî, îmân 28; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 176.

[68] Buhârî, *et'ime* 11; Müslim, *eşribe* 179.

[69] Kadir sûresi, 97/1-5.

[70] Muvatta, *itikâf* 15.

[71] es-Sa'lebî, *el-Keşf ve'l-beyân* 10/255; İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-azîm* 4/531.

[72] Buhârî, *fazlu leyleti'l-kadr* 3; Müslim, *sıyâm* 205.

[73] Buhârî, *fazlu leyleti'l-kadr* 3; Müslim, *sıyâm* 205.

[74] Buhârî, *leyletü'l-kadr* 2, *ta'bîr* 8; Müslim, *sıyâm* 205, 209.

[75] Bkz.: Ahmed İbn Hanbel, el-Müsned 2/27 157.

[76] Buhârî, *îmân* 36, *fazlu leyleti'l-kadr* 4, *edeb* 44; Dârimî, *savm* 56; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/313, 319.

[77] Bkz.: İbn Abdilberr, *et-Temhîd* 2/208; en-Nevevî, *Şerhu Sahîhi Müslim* 8/57.

[78] Buhârî, *îmân* 25; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 176.

[79] Bediüzzaman, *Tarihçe-i Hayat,* s.616 (Tahliller).

[80] Tirmizî, *daavât* 84.

[81] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-evsat* 5/278; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/149..

[82] Buhârî, *zekât* 70, 71, 77, 78; Müslim, *zekât* 12, 13, 16.

[83] Ebû Dâvûd, *zekât* 17; İbn Mâce, *zekât* 21.

[84] Bakara sûresi, 2/184.

[85] M. F. Gülen, "Bayram Düşünceleri 1", *Günler Baharı Soluklarken,* s.57-61.

[86] Buhârî, *tevhid* 35; Müslim, *sıyâm* 160.

İKİNCİ BÖLÜM

İSLÂM'DA ORUÇ

A. İslâm'da Orucun Önemi

Oruç, Cenâb-ı Hakk'ın, mü'minleri mükellef tuttuğu önemli ibadetlerden biridir. Orucun Arapçadaki karşılığı olan *"savm"*, lügatte mutlak mânâda bir şeyi terkedip yapmamak anlamına gelir. Istılahta ise, oruç tutmaya ehil kişilerin, ibadet niyetiyle, fecrin doğuşundan güneşin batışına kadar yeme, içme ve ailevî münasebetten uzak durmalarını ifade eder. Medine döneminde, hicretin ikinci yılı Şaban ayında farz kılınmıştır.

Oruç, İslâm'da çok önemli bir ibadettir. Onun için Kur'ân-ı Kerim'de çok sayıda âyet-i kerimede üzerinde durulmuş, hatta değişik cezalarda kefaret olarak takdir edilmiştir. İlerleyen sayfalarda daha geniş üzerinde duracağımız üzere bazı suçlara karşılık 60 gün, bazılarına 10, bazılarına karşılık ise 3 gün kefaret orucu emredilmiştir. Demek ki o, günahları, hataları eriten çok önemli bir ibadet, insanı temizleyen ve manen terakki ettiren bir ameldir.

Aslında oruç, –aynen diğer ibadetlerde olduğu gibi– bu türlü maddi mânevi fayda mülâhazalarına bağlanmadan doğrudan doğruya Cenâb-ı Hakk'a karşı bir vazife olarak, taabbüdîlik mülâhazasıyla eda edilmelidir. Elbette her ibadet, içinde pek çok hikmet ve maslahat barındırır. Fakat Allah, taabbüdî olan amellerle, kendi nazar-ı ulûhiyetinde bir kulun kıvamı adına neyi görmek istiyorsa, onun Cennet'e girmesi adına ne ölçüde bir kıvama ihtiyaç varsa, onları hâsıl eder. Bu açıdan ibadetler asıl olarak insanın Allah'a yakın olmaya liyakat kazanması, Cennet'e ve ebedî saadete ehil hâle gelmesi için vaz' edilmiştir. Dolayısıyla ibadetlerde, bir kısım dünyevî fayda, maslahat ve hikmetler sezilse ve görülse bile, onların bizim göremediğimiz ve bilemediğimiz daha önemli hikmetleri, daha derin tesir ve neticeleri vardır.

Bir kere ibadetler, fani olan insanı ebediyete ehil hâle getirir. Yüceler Yücesi Hazreti Allah'la arasında yetmiş bin perde olan ve O'nu görmesi mümkün olmayan insanı, kalb ve ruh ufkundan Rabbini müşahede edecek keyfiyete yükseltir. Dünyada neyi verirse versin, Allah'ın rızasını peyleyecek kadar servete sahip olamayan bir insana, Allah'ın rızasını

kazandırır. İşte oruca da bakarken başta bu mülâhazayla bakmak lazımdır. Yani o, insanın Cennet'e ehil hâle gelmesi adına bir imkân, Cemâlullah'ı müşahede etmesi için gerekli olanı elde etme yolunda çok önemli bir nimettir.

Evet, her ibadetin dünyada bir kısım faydaları, maslahatları, hikmetleri görülebilir. Mesela, zekât bir köprüdür. Çünkü o, fakir sınıfla zengin sınıf arasında bir irtibat vesilesidir. Aynı şekilde hac, çok geniş bir kongredir; o toplantılarda dünyevî bazı faydalar, neticeler hâsıl olabilir. Fakat oruç ibadeti bunlardan biraz daha farklıdır. Her ne kadar insan ve toplum açısından bir kısım fayda ve maslahatları olsa da ondaki bu faydalar diğer ibadetler kadar belirgin değildir. Ayrıca bir insanın oruçlu olup olmadığının başkaları tarafından takip edilmesi ve bilinmesi çok zor olduğu için o, tamamen Allah'a aittir. Mükâfatı da mağfirettir. Nitekim Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) orucun bu hususiyetini şöyle ifade etmişlerdir:

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ

"Kim sevabına inanarak ve mükâfatını Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa geçmiş günahları affedilir."[87]

Evet, şayet her sene tutulan oruçla insanın geçmiş günahları affediliyorsa, böyle bir insan kazanmış demektir. Onun burnu yere sürtülmez; ne burada ne kabirde ne de mahşerde... İsterseniz, "Bu mekânlarda, bu konaklarda herhangi bir derbederliğe maruz kalmaz." da diyebilirsiniz.

Ramazan ve Ribât

Hele neslin ıslahı için oraya-buraya koşturup duranlara Ramazan kim bilir ne gibi hediyeler takdim ediyordur! Dine ve millete hizmet yolunda sahur, iftar demeden seyr ü seferler yapan kutlular kim bilir Ramazan'da nasıl binlerce senelik semere elde ediyorlardır.

Ribât, din ve milletin başına gelmesi muhtemel bela ve musibetler karşısında tetikte olma, inandığı davanın gereğini eda etme, kısacası "adanmışlık" vasfını ortaya koyma demektir. Adanmış bir insanın, hedef

ve gayesi uğrunda atacağı her adım ona ribât sevabı kazandıracaktır. Ya bu sevap bir de Ramazan ayının bereketine göre olursa!.. Herkes elde edebilir mi böyle bir mükâfatı? Evet, kalbindeki hulûsa, niyetindeki derinliğe ve Allah'la olan irtibatının seviyesine göre herkes bu mükâfattan istifade edebilir.

Bütün bunlar, Ramazan'ın bereketidir. Ramazan'la gelen ve potansiyel olarak Ramazan'da bulunan bu fırsatları değerlendiren bir insan, Ramazan geçince hayıflanmaz. Çünkü o, insan-ı kâmil olmaya namzet bir kıvam kazanır. Ramazan ayını iyi değerlendirmiş ve Cenâb-ı Hakk'ın mağfiretine mazhar olmuştur. İki sevinçten birini her akşam iftar sofrasında yaşamış, diğerini de Rabbine kavuştuğu an tadacaktır.

B. Oruç Ahkâmının Tedriciliği

İslâm dininin ahkâmının birçoğu tedrici olarak inmiştir. Yani tek seferde değil, merhale merhale gelmiştir. Böylece insanların onu kabulü kolaylaşmış ve öteden beri alışageldikleri âdetlerden daha kolay vazgeçebilmişlerdir. İşte bu şekilde tedrici olarak gelen emirlerden biri de oruçtur. Muaz İbn Cebel (radıyallâhu anh) anlatıyor:

"Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) Medine'ye geldiğinde her ayın üç gününü ve Aşûre günlerini oruçlu geçirirdi. Sonra Allah Teâlâ, Bakara sûresinin 183 ve 184. âyetlerini indirerek orucu farz kıldı. Burada geçen وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ *"Gücü yeten, bir fakiri doyurur."* ifadesi mûcebince isteyen oruç tutar, isteyen bir fakiri doyurur ve bu doyurma oruç yerine geçerdi. Nihayet Allah Teâlâ, فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ *'Her kim o aya (Ramazan) erişirse oruç tutsun. Kim hasta olur veya seferde bulunursa diğer günlerde o kadar oruç tutsun.'*[88] âyetini inzal buyurdu. Allah böylece sağlıklı ve mukim olanlara kesin bir şekilde orucu emrederken, hasta ve misafirlere, başka günlerde tutmak şartıyla ruhsat verdi. Oruç yerine fakir doyurma hükmü de hiç oruç tutamayacak yaşlı ve âcizlere münhasır kaldı. Dolayısıyla bu hükümler iki merhalede son hâlini aldı."

Hazreti Muaz bir de orucun içindeki ahkâmla ilgili iki merhaleden

bahseder:

“Orucun farz kılındığı ilk dönemdeki hüküm şöyleydi: Akşam uyuyuncaya kadar yeme-içme ve ailevî münasebet helâl olur, uyuduktan sonra gündüz olan oruç yasakları geri gelirdi. Günün birinde Ensar’dan Sırme isimli bir zat akşama kadar oruçlu olarak çalışmış, akşam evine geldiğinde namazını kılmış ve daha bir şey yiyip içemeden yorgunluktan uyuyakalmıştı. Sabah o hâliyle yeni günün orucuna başlamıştı. Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) onu yorgun bitkin görünce, “Ne bu hâlin?” diye sordu. Adamcağız da durumunu anlattı. Benzer bir şey de Hazreti Ömer’in başına gelmiş, o da uyuyup uyandıktan sonra oruç yasaklarını çiğnemiş ve hâlini Efendimiz’e anlatmıştı. Bunun üzerine Bakara sûresinin 187. âyeti inerek, şafağın doğuşuna kadar mutlak olarak yeme içme ve ailevî münasebetin helâl olduğunu beyan etti.”[89]

Bu ve benzeri rivayetlerin ortaya koyduğu bu tedricilik, Cenâb-ı Hakk’ın mü’minlere bir rahmetidir. Evet, Cenâb-ı Hak, orucu ancak İslâm akidesi Müslümanların gönüllerinde yerleşip yeşerdikten, Müslümanlar namaza alıştıktan ve bütün ilâhî emirleri, şer’î hükümleri içten bir arzu ile kabullendikten... hulâsa belirli bir zaman geçip uygun bir zemin hazırlandıktan sonra farz kıldığı gibi; oruca ait bütün ahkâma da son hâlini tek seferde vermemiştir. Kullarını, daha önce bir kısım muvakkat hükümlerle sınamış, alıştırmış, nihai ahkâmı sonra vaz’ etmiştir.

C. Kur’ân-ı Kerim’de Oruç

Oruç, Kur’ân-ı Kerim’in açık emriyle bütün mü’minlere farz kılınan bir ibadettir. Allah (celle celâluhu) Bakara sûresinde şöyle buyurmaktadır:

يَٓا اَيُّهَا الَّذٖينَ اٰمَنُوا كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذٖينَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ

“Ey inananlar! Sizden öncekilere farz kılındığı gibi (günahlardan) korunmanız için sizin üzerinize de oruç farz kılındı.”[90]

فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ

“İçinizde kim o aya (Ramazan) yetişirse oruç tutsun.”[91]

Âyetlerden açıkça anlaşıldığı üzere Ramazan ayına erişen her mü’min –

eğer dinen geçerli bir mazerete sahip değilse– oruç tutmakla mükelleftir. Kur'ân-ı Kerim'de orucun farziyeti bildirilir ancak oruçla ilgili bütün hükümlere yer verilmez. Ana hükümler bildirildikten sonra diğerleri Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) Sünnet'ine havale edilmiştir. Kur'ân'da oruç tutmakla ilgili hükümlerden bazıları şunlardır:

Oruç Tutamayanlar

اَيَّاماً مَعْدُودَاتٍۜ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَۜ وَعَلَى الَّذ۪ينَ يُط۪يقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْك۪ينٍ فَمَنْ تَطَوَّعَ خَيْراً فَهُوَ خَيْرٌ لَهُ وَاَنْ تَصُومُوا خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ

"Oruç günleri sayılıdır. Sizden biri hasta yahut yolcu olursa, tutamadığı günler kadar başka günlerde oruç tutar. Düşkünlüğünden yahut iyileşme ümidi olmayan bir hastalıktan dolayı oruca dayanamayanlar içinse bir fakiri doyuracak kadar fidye gerekir. Her kim kendiliğinden bir iyilik yapar da fazlasını verirse onun için daha hayırlıdır. Eğer bilseniz, oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır."[92]

Oruç Gecesi Ailevî Münasebet

اُحِلَّ لَكُمْ لَيْلَةَ الصِّيَامِ الرَّفَثُ اِلٰى نِسَٓائِكُمْ هُنَّ لِبَاسٌ لَكُمْ وَاَنْتُمْ لِبَاسٌ لَهُنَّۜ عَلِمَ اللّٰهُ اَنَّكُمْ كُنْتُمْ تَخْتَانُونَ اَنْفُسَكُمْ فَتَابَ عَلَيْكُمْ وَعَفَا عَنْكُمْ فَالْـٰٔنَ بَاشِرُوهُنَّ وَابْتَغُوا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَكُمْ

"Oruç gecesi eşlerinizle münasebette bulunmanız size helâl kılındı. Onlar, sizin için günahtan koruyan bir elbise, siz de onlar için bir elbise hükmündesiniz. Allah, nefislerinize güvenemeyeceğinizi bildiği için tevbenizi kabul etti ve günahlarınızı bağışladı. Artık bundan böyle onlara yaklaşıp Allah'ın sizin için takdir buyurduğuna talip olabilirsiniz."[93]

Oruca Başlama Vakti

وكُلُوا وَاشْرَبُوا حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكُمُ الْخَيْطُ الْاَبْيَضُ مِنَ الْخَيْطِ الْاَسْوَدِ مِنَ الْفَجْرِۖ ثُمَّ اَتِمُّوا الصِّيَامَ اِلَى الَّيْلِ

"Şafak vaktine, günün ağarması gecenin karanlığından fark edilinceye kadar yiyin için. Sonra gece girinceye kadar orucu tamamlayın!"[94]

Orucun Kazası ve Tarihî Hakikati

Âyet-i kerimelerde oruçla ilgili bazı hükümler ele alınırken aynı zamanda onun tarihî hakikati, Ramazan ayının mahiyet ve önemi ve bu ibadeti yerine getirenlerin kazanacakları mertebeler gibi bazı konulara da değinilmiştir:

شَهْرُ رَمَضَانَ الَّذِى اُنْزِلَ فِيهِ الْقُرْاٰنُ هُدًى لِلنَّاسِ وَبَيِّنَاتٍ مِنَ الْهُدٰى وَالْفُرْقَانِ فَمَنْ شَهِدَ مِنْكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ وَمَنْ كَانَ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ يُرِيدُ اللّٰهُ بِكُمُ الْيُسْرَ وَلَا يُرِيدُ بِكُمُ الْعُسْرَ وَلِتُكْمِلُوا الْعِدَّةَ وَلِتُكَبِّرُوا اللّٰهَ عَلٰى مَا هَدٰيكُمْ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"O Ramazan ayı ki insanlara doğru yolu gösteren, apaçık hidayet delillerini taşıyan ve hak ile batılın arasını ayıran Kur'ân, o ayda indirilmiştir. Kim bu aya erişirse orucunu tutsun. Bu ayda hasta olan veya yolda bulunan, tutamadığı günler kadar başka günlerde oruç tutsun. Allah sizin için kolaylık ister, zorluk istemez. Ta ki güçlük çekmeden oruç günlerinizi tamamlayın, sizi doğru yola iletmesinden dolayı Allah'ı tekbir ve tazim edin. Böylece nimetlerine şükretmiş olursunuz."[95]

Orucun Mükâfatı

Oruç, Kur'ân-ı Kerim'de, güzel amellerin en büyüklerinden sayılmıştır. Cenâb-ı Hak, kendisinin razı olacağı, mağfiret ve büyük ecirle mükâfatlandıracağı kişileri sayarken, bunlardan birisinin de *"oruç tutan erkeklerle, oruç tutan kadınlar"* olduğunu bildirmiştir:

اِنَّ الْمُسْلِمِينَ وَالْمُسْلِمَاتِ وَالْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ وَالْقَانِتِينَ وَالْقَانِتَاتِ وَالصَّادِقِينَ وَالصَّادِقَاتِ وَالصَّابِرِينَ وَالصَّابِرَاتِ وَالْخَاشِعِينَ وَالْخَاشِعَاتِ وَالْمُتَصَدِّقِينَ وَالْمُتَصَدِّقَاتِ وَالصَّائِمِينَ وَالصَّائِمَاتِ وَالْحَافِظِينَ فُرُوجَهُمْ وَالْحَافِظَاتِ وَالذَّاكِرِينَ اللّٰهَ كَثِيراً وَالذَّاكِرَاتِ اَعَدَّ اللّٰهُ لَهُمْ مَغْفِرَةً وَاَجْراً عَظِيماً

"Müslüman erkek ve kadınlar, mü'min erkek ve kadınlar, ibadet ü taatte daim ve kaim erkek ve kadınlar, özü sözü doğru erkek ve kadınlar, sabırlı erkek ve kadınlar, Hak karşısında saygıdan dolayı iki büklüm erkek ve kadınlar, hayır yolunda tasaddukta bulunan erkek ve kadınlar, oruç tutan erkek ve kadınlar, iffetlerini koruyan erkek ve kadınlar ile Allah'ı çok zikreden erkek ve kadınlara Allah, mağfiret ve büyük bir mükâfat

hazırlamıştır.”[96]

D. Orucun Fidye ve Kefaret Olarak Kabul Edilmesi

Orucun Allah katında büyük bir değeri vardır. Bu sebepledir ki İslâm onu, bazen önemli işlerin yerine geçecek bir bedel bazen de bir suça, bir günaha ya da ameldeki bir eksikliğe karşı kefaret olarak kabul etmiştir.

Mesela hacda ihramlıyken traş olmak yasaklanmıştır. Ancak bir mazeretten dolayı kişinin traş olması gerekiyorsa, o zaman bu eksiğini kurban kesme, fakirleri doyurma veya oruç tutma suretiyle telafi etmelidir. Burada oruç, kişinin eksiğini gideren bir âmil durumundadır. İlgili âyet-i kerime şu şekildedir:

وَاَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلّٰهِ فَاِنْ اُحْصِرْتُمْ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ وَلَا تَحْلِقُوا رُؤُسَكُمْ حَتّٰى يَبْلُغَ الْهَدْيُ مَحِلَّهُ فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ بِه۪ٓ اَذًى مِنْ رَأْسِه۪ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ اَوْ صَدَقَةٍ اَوْ نُسُكٍ فَاِذَٓا اَمِنْتُمْ فَمَنْ تَمَتَّعَ بِالْعُمْرَةِ اِلَى الْحَجِّ فَمَا اسْتَيْسَرَ مِنَ الْهَدْيِ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ فِي الْحَجِّ وَسَبْعَةٍ اِذَا رَجَعْتُمْ تِلْكَ عَشَرَةٌ كَامِلَةٌ ذٰلِكَ لِمَنْ لَمْ يَكُنْ اَهْلُهُ حَاضِرِي الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَد۪يدُ الْعِقَابِ

“Haccı da umreyi de Allah için tamamlayın. Eğer bunlardan alıkonacak olursanız, deve, sığır veya davardan kolayınıza gelen bir kurban size vacip olur. Bu kurban Mina’ya varıp da kesilinceye kadar başınızı traş etmeyin. İçinizden hasta olan veya başında eziyet veren bir şey bulunup da bu yüzden tıraş olan kimseye ise fidye olarak oruç, sadaka veya kurban vacip olur. Hastalık veya yol emniyeti olmaması gibi sebeplerle haccınızın engellenmesinden emin olduğunuz zaman ise, her kim hacca kadar umre (Temettu) yaparak sevap kazanmak isterse, onun da bir kurban kesmesi gerekir. Kurbanlık temin edemeyen kimse, üç gün hacda yedi gün de döndüğü zaman memleketinde olmak üzere tam on gün oruç tutar. Bu (temettu’ ve kurban), Harem bölgesinde (Mekke’de) ikamet etmeyenler içindir. Allah’a karşı gelmekten sakının ve Allah’ın cezasının çetin olduğunu iyi bilin.”[97]

Orucun kefaret olarak talep edildiği yerlerden bir diğeri ise bir mü’mini yanlışlıkla öldürme durumudur. Böyle bir kimse, ödeyeceği diyetin yanında bir de köle âzâd edecek, buna gücü yetmiyorsa iki ay oruç

tutacaktır:

وَمَا كَانَ لِمُؤْمِنٍ اَنْ يَقْتُلَ مُؤْمِناً اِلَّا خَطَأً ۚ وَمَنْ قَتَلَ مُؤْمِناً خَطَأً فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ
وَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰى اَهْلِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يَصَّدَّقُوا فَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ عَدُوٍّ لَكُمْ وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَتَحْرِيرُ
رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ وَاِنْ كَانَ مِنْ قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ فَدِيَةٌ مُسَلَّمَةٌ اِلٰٓى اَهْلِهٖ
وَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مُؤْمِنَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ تَوْبَةً مِنَ اللّٰهِ
وَكَانَ اللّٰهُ عَلِيماً حَكِيماً

"Yanlışlıkla vuku bulanlar müstesna, bir mü'minin bir mü'mini öldürmesi asla düşünülemez. Kim yanlışlıkla bir mü'mini öldürürse, mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturması ve ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermesi gerekir. Fakat ölenin ailesi diyeti almayıp bağışlarsa bu onların bileceği bir şeydir. Eğer yanlışlıkla öldürülen mü'min, düşmanınız olan (savaş hâlinde olduğunuz) bir topluluğa mensupsa, yalnızca bir mü'min köle âzâdı gerekir. Eğer aranızda antlaşma bulunan bir kavme mensupsa, o takdirde ölenin ailesine teslim edilecek bir diyet vermek ve ayrıca mü'min bir köleyi hürriyetine kavuşturmak gerekir. Köle âzâd etmeye gücü yetmeyen ise Allah tarafından tevbesinin kabulüne vesile olmak üzere arka arkaya iki ay oruç tutar. Allah her şeyi hakkıyla bilir ve bütün hükümlerini hikmetle tanzim eder."[98]

Yemin kefaretinde de orucun yeri vardır. Yeminini bozan bir kimse eğer fakir fukaraya yedirecek yemek, giydirecek elbise veya âzâd edeceği bir köle bulamazsa, bunların yerine üç gün oruç tutar:

لَا يُؤَاخِذُكُمُ اللّٰهُ بِاللَّغْوِ فٖٓى اَيْمَانِكُمْ وَلٰكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدْتُمُ الْاَيْمَانَ ۚ فَكَفَّارَتُهُٓ اِطْعَامُ
عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ اَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ اَهْلٖيكُمْ اَوْ كِسْوَتُهُمْ اَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ
فَصِيَامُ ثَلٰثَةِ اَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ اَيْمَانِكُمْ اِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوٓا اَيْمَانَكُمْ كَذٰلِكَ يُبَيِّنُ اللّٰهُ لَكُمْ
اٰيَاتِهٖ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ

"Allah, yeminlerinizde kasıtsız olarak yanılmanızdan dolayı sizi mesul tutmaz. Fakat bir şeyi yapmaya ya da yapmamaya ahdetme babından ettiğiniz yeminlerden sizi mesul tutar. Bozulan bir yeminin kefareti ise kendi ailenize yedirdiğinizin orta hallisi esas alınmak suretiyle on fakiri doyurmak veya on fakiri giydirmek yahut bir köleyi hürriyetine kavuşturmaktır. Buna imkân bulamayan üç gün oruç tutar. Edip de

bozduğunuz yeminlerin kefareti budur. (Her şeye yemin etmemek, ettiğiniz yemini unutmamak ve bozmamak, bozduğunuz yeminin de kefaretini vermek suretiyle) yeminlerinizi muhafaza edin. Allah size âyetlerini böyle açıklıyor, umulur ki mazhar olduğunuz nimetlerin şükrünü eda edersiniz."[99]

Bir diğer hüküm ise hacda ihramlı iken avlanan kimse hakkındadır. Bilindiği üzere ihram hâlinde avlanmak yasaktır. Bu yasağı ihlal edenler ceza olarak ya avladığına denk bir şey kurban eder ya miskinleri doyurur ya da oruç tutarlar. Burada da oruç, kurban kesme ve miskinleri doyurmaya denk tutulmuş bir bedel hükmündedir:

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَقْتُلُوا الصَّيْدَ وَاَنْتُمْ حُرُمٌ وَمَنْ قَتَلَهُ مِنْكُمْ مُتَعَمِّداً فَجَزَٓاءٌ مِثْلُ مَا قَتَلَ مِنَ النَّعَمِ يَحْكُمُ بِهٖ ذَوَا عَدْلٍ مِنْكُمْ هَدْياً بَالِغَ الْكَعْبَةِ اَوْ كَفَّارَةٌ طَعَامُ مَسَاكٖينَ اَوْ عَدْلُ ذٰلِكَ صِيَاماً لِيَذُوقَ وَبَالَ اَمْرِهٖ عَفَا اللّٰهُ عَمَّا سَلَفَ وَمَنْ عَادَ فَيَنْتَقِمُ اللّٰهُ مِنْهُ وَاللّٰهُ عَزٖيزٌ ذُوانْتِقَامٍ

"Ey iman edenler! İhramda iken avlanmayın. Sizden kim ihramlı iken kasten bir av hayvanını öldürürse, bunun cezası, öldürdüğü hayvanın muadili bir hayvanı, Harem-i Şerif'te kurban etmesidir ki o hayvanın kıymetini iki âdil kişi takdir eder. Ya bunu yapar yahut fakirleri doyurmak veya ona denk gelecek şekilde oruç tutmak suretiyle kefaretini yerine getirir. Ta ki işlediği günahın vebalini tatmış olsun. Allah geçmişte olanları affetti. Ancak kim bu tür fiilleri işlemeye devam ederse Allah hesabını sorar. Allah izzet azamet sahibidir, suçları suçluların yanına bırakmaz."[100]

Bir başka kefaret de, bir cahiliye âdeti olan *"zıhar"* hakkında varid olmuştur:

وَالَّذٖينَ يُظَاهِرُونَ مِنْ نِسَٓائِهِمْ ثُمَّ يَعُودُونَ لِمَا قَالُوا فَتَحْرٖيرُ رَقَبَةٍ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَٓاسَّا ذٰلِكُمْ تُوعَظُونَ بِهٖ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ خَبٖيرٌ ۞ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ شَهْرَيْنِ مُتَتَابِعَيْنِ مِنْ قَبْلِ اَنْ يَتَمَٓاسَّا فَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَاِطْعَامُ سِتّٖينَ مِسْكٖيناً ذٰلِكَ لِتُؤْمِنُوا بِاللّٰهِ وَرَسُولِهٖ وَتِلْكَ حُدُودُ اللّٰهِ وَلِلْكَافِرٖينَ عَذَابٌ اَلٖيمٌ

"Eşlerine zıhar yaparak onlardan ayrılmaya kalkıp da sonra söylediklerinden dönenlerin, eşleriyle temastan önce bir köleyi hürriyetine kavuşturmaları gerekir. İşte size emredilen budur. Allah yaptığınız her şeyden haberdardır. Buna imkân bulamayan kimse, temastan önce, iki ay

ara vermeksizin oruç tutmalıdır. Buna da gücü yetmeyen altmış fakiri doyurmalıdır. Bu hükümler Allah'ı ve Resûl'ünü tasdik ve onlarla amel edip Cahiliye uygulamalarını reddetmeniz için konulmuştur. İşte bunlar Allah'ın hudutlarıdır. Kâfirler için gayet acı bir azap vardır."[101]

E. Hadislerde Oruç

Kur'ân-ı Kerim pek çok meseleyi icmali olarak ele alır. Onları tafsil edecek olan ise Kur'ân'ın kendisine indirildiği Resûlullah'tır. Zira Kur'ân'ın kendisinden sonra onun en büyük müfessiri, Allah Resûlü'dür (sallallâhu aleyhi ve sellem). O, orucu bütün teferruatıyla ele almış ve nurlu beyanlarıyla bize anlatmıştır. Burada orucun farziyetine dair birkaç nebevî beyan zikrettikten sonra onun önem ve faziletiyle alâkalı Resûlullah'tan rivayet edilen bazı hadisleri nakletmeye çalışacağız. Resûlullah Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

بُنِيَ الإِسْلاَمُ عَلَى خَمْسٍ: شَهَادَةِ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلَّا اللهُ وَأَنَّ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللهِ، وَإِقَامِ الصَّلاَةِ، وَإِيتَاءِ الزَّكَاةِ، وَالحَجِّ، وَصَوْمِ رَمَضَانَ

"İslâmiyet beş esas üzerine kurulmuştur: Allah'tan başka ilâh bulunmadığına ve Hazreti Muhammed'in Allah'ın kulu ve elçisi bulunduğuna şahitlik etmek, namaz kılmak, zekât vermek, haccetmek ve Ramazan orucunu tutmak. (Bu hadisenin gerçekleştiği dönemde henüz hac farz kılınmamıştı.)"[102]

Bir başka hadiste ise, Hazreti Cebrail (aleyhisselâm) insan suretinde Efendimiz'e (sallallâhu aleyhi ve sellem) gelerek bazı sualler tevcih eder. "İslam nedir?" sorusuna Efendiler Efendisi'nin (sallallâhu aleyhi ve sellem) verdiği cevap şöyledir:

الإِسْلاَمُ: أَنْ تَعْبُدَ اللَّهَ، وَلاَ تُشْرِكَ بِهِ شَيْئًا، وَتُقِيمَ الصَّلاَةَ، وَتُؤَدِّيَ الزَّكَاةَ المَفْرُوضَةَ، وَتَصُومَ رَمَضَانَ

"İslâm; Allah'a kulluk etmek ve O'ndan başka mabud tanımamaktır; namaz kılmak, zekât vermek ve oruç tutmaktır."[103]

Yukarıda zikredilen hadislerden de anlaşılacağı üzere oruç, İslâmiyet'in temel esaslarından biridir ve bütün mü'minlere farzdır. Bu konuda Ehl-i

Sünnet âlimleri arasında herhangi bir ihtilaf yoktur. Zaten Efendimiz'den günümüze gelinceye kadar on dört asır boyunca ortaya konan uygulama da böyle olduğunu açıkça göstermektedir.

Orucun Mükâfatı Allah'a Aittir

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), orucun Allah katındaki değerini anlatma sadedinde şöyle buyurur:

قَالَ اللّٰهُ: كُلُّ عَمَلِ ابْنِ آدَمَ لَهُ إِلَّا الصَّوْمَ، فَإِنَّهُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ، وَلَخُلُوفُ فَمِ الصَّائِمِ أَطْيَبُ عِنْدَ اللّٰهِ مِنْ رِيحِ الْمِسْكِ

"Allah şöyle buyurdu: 'Âdemoğlu'nun her ameli kendisine aittir. Oruç müstesna, o Benimdir. Onun mükâfatını Ben veririm. Oruçlunun ağız kokusu, Allah katında misk kokusundan daha hoştur.'"[104]

Oruç başta olmak üzere hak yolunda her türlü zorluğa sabredenler Rabbilerinin nezdinde hadd ü hesaba gelmeyecek bir mükâfata mazhar olacaklardır. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Sabredenlere mükâfâtları hesapsız olarak verilecektir."[105]

Oruçta da bu mânâ vardır. Ahirette herkes için bir mizan kurulup defterler sağa-sola uçuşurken oruç için böyle bir şey sözkonusu olmayacaktır. Zira Cenâb-ı Allah meseleyi tekeffül etmekte, orucun sevabının defterlere girmeden, mizanda tartılmadan bizzat Kendisi tarafından verileceğini ifade buyurmaktadır. Oruçta Rabb'e gönül verme ve sırf Allah için beşerî isteklerini terk etme vardır. Önüne serilen nimet sofralarına karşı kendini frenleme vardır. Mü'min bunları harici herhangi bir zorlama olmaksızın irade gücünü kullanarak yapar. Kendisi için yapılan böyle bir amelin mükâfatını ise Allah hiç kimseye bırakmamakta ve bizzat üzerine almaktadır.

Hadisin devamında, oruçlunun ağız kokusunun Allah katında misk kokusundan daha hoş olduğu ifade ediliyor. Oruç tutanın ağız kokusu açlıktan kaynaklanır. Allah katında bu koku miskten, anberden daha tatlı, daha nefis ve daha temizdir. Temiz ruhlar olan melâikenin hoşlandıkları kokular vardır. Onlar, gül kokusundan misk ü anbere kadar güzel

kokulardan hoşlanırlar. Mele-i A'lâ'da güzel kokular sırlı hazineleri açan anahtarlar hükmündedir. Oruçlunun ağız kokusu da bu güzel kokular cümlesindendir. Böyle olması, orucun Allah'la kul arasında irtibat buudlu bir ibadet olmasındandır. Bu yönüyle oruç, kendi derinliği içinde ele alınmalıdır. Yoksa ağız kokusu haddizatında hoş bir şey değildir.

Zahiren kerih görünen bazı şeyler vardır ki neticesi itibarıyla çok hoş, çok kıymetlidir. Mesela şehidin vücudundaki yara Allah nazarında belki bir güldür. Ondan akan kanın kokusu da nezd-i ulûhiyette misk ü anber kokusu gibidir. Bu sebeple şehitler yıkanmadan defnedilir. Oysaki insan onu zahiren kerih görebilir.

Oruçlunun ağız kokusu da böyledir. Açlıktan kaynaklanan ve kerih olan bu koku, Allah'ın rızasını kazanma mânâsını içerdiğinden dolayı Allah katında güzeldir. Mü'minin Rabbi için katlandığı bu zorluklara mukabil Allah da onun ağız kokusunu bile değerli kılmakta, onu misk ü anberden üstün tutmaktadır. Ayrıca bu durum, Allah uğrunda katlanılan en basit meşakkatin bile nezd-i ulûhiyette ne kadar kıymetli olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

Hâsılı mü'min, oruç tuttuğu her günün her saatinde bu mânâları hissederek âdeta kendisine uzanmış bir merdivende miraç yapıyor gibi yükselir ve bu yükseliş Allah indinde mükâfatını alıncaya kadar devam eder.

Oruç Bedenin Zekâtıdır

Hazreti Ebû Hüreyre'nin (radıyallâhu anh) rivayet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

لِكُلِّ شَيْءٍ زَكَاةٌ، وَزَكَاةُ الْجَسَدِ الصَّوْمُ، الصِّيَامُ نِصْفُ الصَّبْرِ

"Her şeyin bir zekâtı vardır. Bedenin zekâtı da oruçtur. Oruç sabrın yarısıdır."[106]

Zekât kelime olarak; temizlik, artmak, bereketli olmak mânâsına gelir. Mü'min, zekâtını vermek suretiyle, bulaşmış olabilecek günah kirlerinden malını temizlemiş olur. Diğer bir yönden de insanın içindeki cimrilik gibi bir kısım kötü hasletler veya toplumda zengin fakir arasındaki çatışma

ihtimalleri zekât sayesinde temizlenir. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) her şeyin, onun sayesinde kir ve paslarından arınabileceği bir zekâtının olduğunu söylüyor. İşte bedeni arındırıp temizleyen şey de oruçtur. Oruç bir yönden bedeni maddi olarak temizleyip ona sıhhat kazandırırken diğer yönden de mânevi olarak günahlardan arındırmak suretiyle onu Cehennem azabından kurtarır. Bu açıdan mal için zekât ne ifade ediyorsa beden için de oruç aynı şeyi ifade eder.

Hadisin ikinci kısmında *"Oruç, sabrın yarısıdır."* buyruluyor. Allah'ın yüklediği ibadet mükellefiyetini sırtında taşıyıp sabretme, O'ndan gelen şeyler karşısında sarsılmayıp sabit-kadem olma, O'nun kapısından ayrılmama, günahlar karşısında kendini koruyup dişini sıkma... bunlar dinin yarısını teşkil etmektedir. "Oruç ise sabrın yarısıdır." Zira sabrın diğer yarısı başka şeylere dağılmıştır. Oruçta bir yönüyle şehevât-ı nefsaniyeyi frenleme olduğu için günahlara karşı sabır, diğer bir yönüyle (hususiyle sıcak günlerde) aç-susuz durma gibi bir işin altına girmekle ibadete devam mânâsında sabır vardır. Böylece oruç, dinin dörtte birini teşkil etmiş olmaktadır. O, İslâm'ın dört büyük ve mühim esasından biridir. Ayrıca oruçta, yukarıda da belirttiğimiz gibi hem ibadet ü taat hususunda sabit-kadem olma hem de beşerî garizelere, şehevanî duygulara ve nefsanî kaprislere set çekme vardır.

Orucun Dengi Yoktur

Allah uğrunda yapılan her işin mutlaka bir karşılığı, belirlenmiş bir sevabı vardır. Oruca gelince onun sevap yönüyle dengi yoktur. Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) şunları rivayet eder:

"Resûlullah'tan tavsiye istedim. *'Oruç tut. Zira onun dengi yoktur.'* dedi. Tekrar tavsiye istedim. O yine, *'Oruç tut, zira onun dengi yoktur.'* buyurdu."[107]

Hazreti Ebû Ümâme (radıyallâhu anh) Efendimiz'den (sallallâhu aleyhi ve sellem) aldığı bu tavsiyeye öyle ciddiyetle sarıldı ki o günden sonra kendisi, hanımı ve hizmetçisi hep oruçlu idi. Hatta gün ortası evlerinden duman yükseldiği görülürse, "Herhalde misafirleri var." denilirdi.[108]

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) orucun fazileti hakkında

ifade buyurduğu diğer birkaç hadisi de zikredip bu bölümü kapatalım:

إِنَّ فِي الجَنَّةِ بَابًا يُقَالُ لَهُ الرَّيَّانُ، يَدْخُلُ مِنْهُ الصَّائِمُونَ يَوْمَ القِيَامَةِ، لاَ يَدْخُلُ مِنْهُ أَحَدٌ غَيْرُهُمْ

"Cennet'te Reyyân denilen bir kapı vardır ki kıyamet günü oradan sadece oruç tutanlar girebilir; onların dışında hiçkimse giremez."[109]

مَنْ صَامَ يَوْمًا فِي سَبِيلِ اللهِ، بَعَّدَ اللهُ وَجْهَهُ عَنِ النَّارِ سَبْعِينَ خَرِيفًا

"Allah için bir gün oruç tutanı, Allah Teâlâ yetmiş yıllık mesafe kadar Cehennem'den uzaklaştırır."[110]

الصِّيَامُ وَالْقُرْآنُ يَشْفَعَانِ لِلْعَبْدِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، يَقُولُ الصِّيَامُ: «أَيْ رَبِّ، مَنَعْتُهُ الطَّعَامَ وَالشَّهَوَاتِ بِالنَّهَارِ، فَشَفِّعْنِي فِيهِ»، وَيَقُولُ الْقُرْآنُ: «مَنَعْتُهُ النَّوْمَ بِاللَّيْلِ، فَشَفِّعْنِي فِيهِ» فَيُشَفَّعَانِ.

"Oruç ve Kur'ân kıyamet günü kulun günahlarının bağışlanması için şefaatte bulunacaklardır. Oruç şöyle diyecektir: 'Ya Rabbi, ben onu gündüzleri yiyip içmekten ve zevklerinden alıkoydum. Bunun için onun hakkındaki şefaatimi kabul buyur.' Kur'ân da şöyle diyecektir: 'Ya Rabbi, ben onu geceleri uykusundan alıkoydum. Bunun için onun hakkındaki şefaatimi kabul buyur.' Bunların her ikisinin de şefaati kabul edilir."[111]

F. Oruç Çeşitleri

1. Farz Oruçlar

a. Ramazan Orucu

Oruç, İslâm'da mükelleflere yapmaları emredilen önemli ibadetlerden biridir. Ramazan orucu, hicretin ikinci yılı farz kılınmıştır. Hastalık, yolculuk gibi herhangi bir özrü bulunmayan akıl baliğ tüm mü'minlerin Ramazan ayının tamamını oruçlu geçirmeleri farz-ı ayndır, yani her bir mü'minin yapması gereken bir ibadettir.

b. Ramazan Orucunun Kazası

Kendisine oruç farz olan bir kişi, Ramazan ayında herhangi bir özürden dolayı ya da özürsüz olarak tutmadığı veya başlayıp da bozduğu oruçlarını, Ramazan ayının haricinde kaza eder, yani her günün orucuna

mukabil bir gün oruç tutar. Bunu, Kur'ân'ın şu âyeti ifade etmektedir:

فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضاً اَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ اَيَّامٍ اُخَرَ

"Hasta ve yolcular, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar."[112]

c. Kefaret Orucu

İslâm'da asıl olan başlanmış bir ibadetin mutlak surette bitirilmesidir. Zira ibadet bir mânâda Allah'ın huzurunda durup, O'nunla muamelede bulunma demektir. O'na tazimde bulunup kulluğunu arz etmedir. Bu sebeple huzurun adabına muhalif bir şey yapmamak gerekir. Başlanmış olan bir ibadetin bozulması ise o huzurun adab ve erkânını çiğneme demektir. Dolayısıyla bunun Allah tarafından takdir edilmiş bir cezası vardır. İşte Ramazan'da oruç tutan bir insan herhangi bir özrü bulunmaksızın kasten/bilerek orucunu bozarsa ceza olarak peşi peşine iki ay oruç tutmalıdır. Ramazan orucu farz olduğu gibi bozulan orucu kaza etmek ve onun kefaretini tutmak da aynı şekilde farzdır. Bununla ilgili Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) şu hadis nakledilmiştir:

"Bir adam Resûlullah'a gelerek, 'Ya Resûlallah! Ben mahvoldum.' dedi. Peygamber Efendimiz, *'Seni mahveden şey nedir?'* buyurdu. Adam, 'Ramazan'da hanımımla ilişkide bulundum.' dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: *'Köle azad edecek kadar mal bulabilir misin?'* Adam, 'Hayır' dedi. Peygamber Efendimiz, *'Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?'* buyurdu. Adam, 'Hayır' dedi. Peygamber Efendimiz, *'Altmış fakiri doyuracak kadar mal bulabilir misin?'* buyurdu. Adam yine, 'Hayır.' dedi. Sonra adam bir köşeye oturdu. Peygamber Efendimiz'e bu esnada bir zembil içinde hurma getirildi. Efendimiz bu hurmaları adama uzatarak, *'Bunları al, sadaka olarak dağıt.'* buyurdu. Adam, 'Bizden daha fakiri mi var? Medine'de bizden daha muhtaç bir aile yok.' dedi. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz dişleri görününceye kadar gulümsedi ve şöyle buyurdu: *'Git bunları ailene yedir.'*"[113]

2. Vacip Oruçlar

a. Nezir (Adak) Orucu

Türkçeye “adak” olarak geçen nezir, Allah Teâlâ’ya tazimde bulunmak ve rızasına ulaşmak amacıyla mubah bir fiilin yapılmasını üzerine gerekli kılmaktır. “Nezrim (adağım) olsun yarın Allah için oruç tutayım (veya) şu kadar namaz kılayım.” şeklindeki nezirler böyledir. Kişi, haram olmadığı sürece, nezrettiği şeyi yerine getirmek zorundadır. Cenâb-ı Hak, *“Nezirlerini yerine getirsinler.”*[114] buyurmaktadır. Allah Resûlü de bu hususta şöyle buyurmuştur:

مَنْ نَذَرَ أَنْ يُطِيعَ اللهَ فَلْيُطِعْهُ وَمَنْ نَذَرَ أَنْ يَعْصِيَ اللهَ فَلاَ يَعْصِهِ

“Her kim Allah’a itaat sayılan bir şeyi adarsa itaat etsin, adağını yerine getirsin; her kim de Allah’a isyan sayılan bir şeyi adarsa Allah’a asi olmasın, adağını yerine getirmesin.”[115]

b. Nafile Orucun Kazası

Nafile olarak tutulan bir orucun bozulması hâlinde, ayrı bir günde onun yeniden tutulması da vaciptir. Nafile olarak başlanılan namaz veya oruç gibi bir ibadet tamamlanmadan herhangi bir sebepten dolayı yarıda bırakılırsa, bilahare kaza edilmesi gerekir. Bununla ilgili olarak Hazreti Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ) şu hadiseyi bizlere nakleder:

“Bir gün ben ve Hafsa oruçlu iken bir yemek getirildi. Canımız çekti de o yemekten yiyiverdik. Bir müddet sonra Resûlullah geldi. Hafsa benden önce davranıp Resûlullah’a şöyle dedi: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Biz oruçlu idik. Bir yemek getirildi. Canımız çekti ve onu yedik.’ Bunun üzerine Peygamber Efendimiz şöyle buyurdu: *‘Bunun yerine kaza olarak bir gün oruç tutunuz.’*”[116]

3. Nafile Oruçlar

Mü’min, Allah’ın emirlerini yapmak ve yasaklarından kaçınmak suretiyle Allah’a yaklaşır, O’nunla mânevî bir bağ kurar. Mü’mini Allah’a yaklaştıracak ameller farz ve vaciplerle sınırlı değildir. Nafile ibadetler de Rabbimize “kurbet” yolunda çok değerlidir. Bir kudsî hadiste Allah Teâlâ, nafilenin önemini şu sözleriyle ifade buyurmuşlardır:

وَمَا تَقَرَّبَ إِلَيَّ عَبْدِي بِشَيْءٍ أَحَبَّ إِلَيَّ مِمَّا افْتَرَضْتُ عَلَيْهِ، وَمَا يَزَالُ عَبْدِي يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ

بِالنَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ، فَإِذَا أَحْبَبْتُهُ: كُنْتُ سَمْعَهُ الَّذِي يَسْمَـعُ بِهِ، وَبَصَرَهُ الَّذِي يُبْصِرُ بِهِ، وَيَدَهُ الَّتِي يَبْطِشُ بِهَا، وَرِجْلَهُ الَّتِي يَمْشِي بِهَا

"Kulum Bana, kendisine farz kıldığım şeylerden daha sevimli bir şeyle yaklaşamaz. Kulum nafilelerle Bana yaklaşmaya devam eder. Nihayet Ben onu severim. Ben kulumu sevince de artık onun işiten kulağı, gören gözü, tutan eli olur onu daima doğruya yürütürüm."[117]

Şimdi nafile oruç çeşitleri üzerinde duralım:

a. Savm-i Davud (Davud Aleyhisselam Orucu)

Hazreti Davud (aleyhisselam), Allah'ın azameti karşısında o kadar teessür duyar ve o kadar ağlardı ki gözyaşlarından dolayı yüzünde izler meydana gelirdi. O, vaaz verdiği zaman hem ağlar hem de ağlatır; meclisinde her gün kalbi Allah aşkından çatlayan sayısız insan olurdu. O, Kur'ân'ın tabiriyle *"evvâb (daima yüzü Hakk'a dönük, O'na teveccüh-i tam içinde)"* idi.[118] Hayatı boyunca yüzünü Mevlâ'dan ayırmadan sürekli kullukta bulunma O'nun şiarı olmuştu. Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) farz orucun dışında nafile olarak tutulan en faziletli orucun Hazreti Davud'la (aleyhisselam) özdeşleşen, bir gün tutup bir gün tutmama şeklindeki oruç olduğunu söylemiştir.

Abdullah İbn Amr rivayet ediyor: "Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem) benim, 'Yaşadığım müddetçe geceleri namazla gündüzleri oruçla geçireceğim.' sözümü haber vermişler. Bunun üzerine Resûlullah, *'Bunu sen mi söyledin?'* diye sordu. Ben, 'Evet, bunu ben söyledim ya Resûlallah!' dedim. Resûlullah, *'Ama senin buna gücün yetmez. Sen bazen oruç tut, bazen tutma, kâh uyu, kâh namaz kıl. Bir de her aydan üç gün oruç tut. Çünkü yapılan her bir hayırlı amele mukabil on misli sevap verilir. Bu üç gün oruç bütün senenin orucu gibidir.'* buyurdu. Ben, 'Bundan daha fazlasına güç yetirebilirim.' dedim. Resûlullah, *'O zaman bir gün tut, bir gün tutma.'* buyurdular. Ben, 'Bundan daha fazlasına takat getirebilirim.' dedim. Resûlullah, *'(Artık) bundan efdali olmaz.'* buyurdular."[119]

Bir başka hadislerinde de Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem),

أَحَبُّ الصِّيَامِ إِلَى اللهِ صِيَامُ دَاوُدَ، وَكَانَ يَصُومُ يَوْمًا وَيُفْطِرُ يَوْمًا *"En faziletli oruç, Davud'un (aleyhisselam) tuttuğu oruçtur. O, bir gün tutar, bir gün tutmazdı."*[120] buyurmakla bu orucun faziletine işaret etmiştir.

b. Pazartesi-Perşembe Oruçları

Nafile oruçlardan biri de pazartesi ve perşembe günleri tutulan oruçlardır. Hazreti Âişe (radıyallâhu anhâ) bu oruçla alâkalı olarak şöyle demiştir:

"Allah Resûlü, pazartesi-perşembe günleri oruç tutmaya çok özen gösterirdi."[121]

Hazreti Üsame (radıyallâhu anh) şöyle rivayet etmektedir: "Ben, Peygamber Efendimiz'in, Pazartesi-Perşembe günleri oruç tuttuğunu görünce, O'na bunun sebebini sordum. Bana şu cevabı verdiler:

"Ameller, pazartesi-perşembe günleri Cenâb-ı Hakk'a arz olunurlar. Ben istedim ki amelim Cenâb-ı Allah'a arz olunurken oruçlu olayım."[122]

Başka bir rivayette ise Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem), Pazartesi günü tutulan orucun hikmeti sorulduğunda şöyle cevap vermiştir:

فِيهِ وُلِدْتُ وَفِيهِ أُنْزِلَ عَلَيَّ الْقُرْآنُ

"Ben o gün dünyaya geldim ve o gün bana peygamberlik verildi (veya bana vahiy indirilmeye başlandı)."[123]

c. Her Aydan Üç Gün Oruç

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) nafile oruç adına tavsiyelerinden birisi de her ayın üç gününü oruçlu geçirmektir. Bunun için en faziletli günler ise Hicrî takvime göre ayın 13, 14 ve 15. günleridir. Araplar bu günleri *"eyyâm-ı biyz"* (aydınlık günler) olarak isimlendirmişlerdir. Bu ismin verilme sebebi, bu zaman diliminin, geceleri ay, gündüzleri de güneş ile aydınlatılmış olmasındandır. Abdullah İbn Amr hadisinde de geçtiği üzere Efendimiz bu üç gün tutulacak oruçla ilgili şöyle buyurmuştur:

وَصُمْ مِنَ الشَّهْرِ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، فَإِنَّ الْحَسَنَةَ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا، وَذَلِكَ مِثْلُ صِيَامِ الدَّهْرِ

"Bir de her aydan üç gün oruç tut. Çünkü yapılan bir hayırlı amele

mukabil on misli sevap verilir. Bu üç gün oruç bütün senenin orucu gibidir."[124]

Yine bu oruca dair Ebû Hüreyre'den (radıyallâhu anh) şöyle bir rivayet gelmiştir:

أَوْصَانِي خَلِيلِي صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِثَلاَثٍ: صِيَامِ ثَلاَثَةِ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرَكْعَتَيِ الضُّحَى، وَأَنْ أُوتِرَ قَبْلَ أَنْ أَنَامَ

"Canımın cananı Hazreti Muhammed (sallallâhu aleyhi ve sellem) bana üç şeyi tavsiye buyurdu. Her ay üç gün oruç tutmamı, kuşluk namazı kılmamı ve vitir namazını yatmadan önce kılmamı."[125]

Ebû Zerr'in (radıyallâhu anh), rivayet ettiği bir başka hadiste ise Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuşlardır: *"Ey Eba Zer! Bir ayda üç gün oruç tutacaksan o ayın 13, 14 ve 15. günlerinde tut."*[126]

d. Zilhicce ve Arefe Günü Orucu

Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) tuttuğu ve bizlere de tutmamızı tavsiye buyurduğu nafile oruçlardan bir diğeri de Zilhicce ayında tutulan on günlük oruçtur. Hafsa Validemiz (radıyallâhu anhâ) şöyle söylemiştir:

أَرْبَعٌ لَمْ يَكُنْ يَدَعُهُنَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللّٰهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صِيَامَ عَاشُورَاءَ، وَالْعَشْرَ، وَثَلَاثَةَ أَيَّامٍ مِنْ كُلِّ شَهْرٍ، وَرَكْعَتَيْنِ قَبْلَ الْغَدَاةِ

"Hazreti Peygamber (sallallâhu aleyhi ve sellem) dört şeyi hiç terk etmemiştir. Bunlar: Aşûre günü oruç tutmak, Zilhicce'nin ilk dokuz günü oruç tutmak ve her aydan üç gün oruç tutmak; sabah namazının sünneti."[127]

Zilhicce'nin 9. günü Kurban Bayramı'nın arefe günüdür. Bilhassa bu gün tutulacak oruç Allah katında çok kıymetlidir. Bu hususta Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

مَا مِنْ يَوْمٍ أَكْثَرَ مِنْ أَنْ يُعْتِقَ اللّٰهُ فِيهِ عَبْدًا مِنَ النَّارِ مِنْ يَوْمِ عَرَفَةَ

"Allah'ın, arefe gününden daha çok, insanları Cehennem ateşinden azad ettiği bir gün yoktur."[128]

Başka bir hadiste ise arefe gününde tutulan orucun, geçmiş ve gelecek

birer yıllık günaha kefaret olacağını bildirmiştir.[129]

Ne var ki hac vazifesini yerine getirmekte olanların arefe günü oruç tutmaları Resûl-i Ekrem tarafından yasaklanmıştır.[130] Zira bu gün oruç tutan bir kimse hac menâsikini yapmakta zorlanır, belki tam mânâsıyla ifa edemez ve öncelikle yapması gereken vazifeyi ikinci plâna itmiş olur. Ancak oruç tuttuğu zaman vücudunda herhangi bir zayıflık hissetmeyen, güç ve kuvvetinden bir şey eksilmeyen insanların Arafat'ta olsalar bile oruç tutmalarında herhangi bir sakınca yoktur.

e. Şevval Orucu

Hicrî takvime göre Ramazan'dan sonra gelen Şevval ayında altı gün oruç tutmak sünnettir. Bu orucun faziletine dair Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

مَنْ صَامَ رَمَضَانَ ثُمَّ أَتْبَعَهُ سِتًّا مِنْ شَوَّالٍ، كَانَ كَصِيَامِ الدَّهْرِ

"Her kim Ramazan orucunu tutar da sonra buna Şevval ayından altı gün ilave ederse, bütün yılı oruçlu geçirmiş gibi olur."[131]

f. Aşûre Günü Orucu

Nafile oruçlardan bir diğeri ise Aşûre günü orucudur. Bu oruçla ilgili olarak olarak Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi vesellem) Ramazan orucu farz kılınıncaya kadar bu orucu tuttuğu, Ramazan orucu farz kılındıktan sonra ise *"İsteyen tutsun istemeyen tutmasın."* dediğini daha önce nakletmiştik. Âlimlerden bir kısmına göre bu oruç sadece Aşûre günü tutulur. Diğer bir kısmına göre ise bu güne bir gün daha ilave edip iki gün olarak tutmak sünnettir. Zira ashab, Resûlullah'a (sallallâhu aleyhi ve sellem): "Ey Allah'ın Resûlü! Yahudi ve Hıristiyanlar da bu güne tazimde bulunuyor." deyince, Efendimiz, *"Önümüzdeki sene oruç tutarsak, dokuzuncuyu da tutarız"* buyurmuştur.[132] Yani Aşûre gününe bir gün daha ekleyip, iki gün olarak tutarız demişlerdir. Fakat bir sonraki sene Aşûre orucunu tutamadan Allah Resûlü vefat etmiştir.

g. Haram Aylarda Tutulan Oruç

Hicrî takvime göre peşi peşine gelen Zilkade, Zilhicce ve Muharrem ayları ile Recep ayı Allah katında haram aylar olarak kabul edilmiştir.

Haram aylarda tutulan orucun en faziletlisi evvela Muharrem, sonra Recep, daha sonra da diğer aylarda tutulanıdır.

Bu aylarda tutulacak oruçla ilgili hadis kaynaklarında şöyle bir rivayet vardır:

"Ashaptan birisi Resûlullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem) yanına gelerek, 'Ey Allah'ın Elçisi! Ben geçen yıl senin yanına gelen kişiyim.' dedi. Allah Resûlü, *'Neden böyle zayıflamışsın?'* dedi. Adam, 'Ya Resulallah! Gündüzleri hiç yemek yemedim; sadece akşamları yedim (deyip sürekli oruç tuttuğunu söylemek istedi)' Bunun üzerine Allah Resûlü, *'Kendine eziyet etmeni sana kim emretti?'* dedi. Adam, 'Ben güçlü birisiyim.' deyince Efendimiz, *'Sabır ayında (Ramazan) oruç tut, sonra (her ayda)bir gün daha tut.'* dedi. Adam, 'Ben daha güçlüyüm.' dedi. Resûlullah, 'Sabır ayında oruç tut, sonra (her ayda) iki gün daha tut.' dedi. Adam yine, 'Ben daha güçlüyüm.' dedi. Bu defa da Resûlullah, *'Sabır ayında oruç tut, sonra (her ayda) üç gün daha tut. Bir de haram aylarda oruç tut.'* buyurdu."[133]

h. Şaban Ayında Tutulan Oruç

Allah Resûlü'nün (sallallâhu aleyhi ve sellem) sünnetlerinden birisi de Şaban ayında tuttuğu oruçlardır. O, bu ayda kendini oruca daha çok verir, hatta Şaban'ı Ramazan'la birleştirirdi. Ümmü Seleme Validemiz şöyle rivayet eder:

مَا رَأَيْتُ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَامَ شَهْرًا تَامًّا إِلَّا شَعْبَانَ، فَإِنَّهُ كَانَ يَصِلُهُ بِرَمَضَانَ

"Resûlullah'ın yıl içinde Şaban ayı dışında tam bir ay oruç tuttuğu olmamıştır. O, Şaban ayını Ramazan'a birleştirirdi."[134]

Hazreti Âişe de (radıyallâhu anhâ) bu mevzuda bizlere şu haberi nakleder:

وَلَمْ أَرَهُ صَائِمًا مِنْ شَهْرٍ قَطُّ أَكْثَرَ مِنْ صِيَامِهِ مِنْ شَعْبَانَ كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ كُلَّهُ، كَانَ يَصُومُ شَعْبَانَ إِلَّا قَلِيلًا

"Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) hiç bir ayda Şaban ayından daha fazla oruç tutmazdı. Şaban ayının bazen tamamını bazen de pek azı hariç çoğunu oruçlu geçirirdi."[135]

4. Yasaklanan Oruçlar

a. Peşi Peşine Tutulan Oruç

Fıkıhta "savm-i visal" olarak isimlendirilen bu oruç, iki veya daha fazla gün peşi peşine hiç iftar etmeden oruç tutmak demektir. Şefkat ve merhamet timsali Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu şekilde oruç tutanları uyarmış, onlara savm-i visal tutmamalarını tavsiye buyurmuştur. Oysa kendisi, bilhassa Ramazan ayının son günlerinde, tabiri caizse, paçaları sıvar, bütün gününü ibadetle geçirirdi. O, özellikle bu günlerde savm-i visal yapar, yani hiç iftar etmeden birkaç gün üst üste oruç tutardı. Sahabe efendilerimiz O'nun orucuna özenir, O'na benzemek isterlerdi ama bu çok zordu. Nitekim bir defasında onlar da niyet etmiş, ancak günler uzayınca hepsinin dermanı kesilmişti. Bereket, bayram gelmiş ve hepsi sevinmişti. Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), onların bu durumunu görünce tebessüm etmiş ve *"Eğer bayram gecikseydi, ben yine oruca devam edecektim."* buyurmuştur. Arkasından da, *"Çünkü Allah bana sizin anlamayacağınız tarzda yedirir, içirir."* buyararak, kendisinin güç yetirdiği bu ibadete, onların güç yetiremeyeceğini ifade etmişlerdir.

Hazreti Âişe Validemiz (radıyallâhu anhâ), bu durumu ifade eden bir beyanında şöyle der: *"Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Müslümanlara acıdığı için visal orucunu (iftar etmeksizin devamlı oruç tutmayı) yasaklamıştır."*[136]

b. Her gün Tutulan Oruç

İslâm, herkesin kolaylıkla yaşayabileceği bir dindir. Onda, insanların üstesinden gelemeyeceği, altında ezilip kalacakları bir hüküm bulunmaz. İfrat ve tefritlerin yeri yoktur; her şey itidalli bir şekilde yer alır. Bir insanın her gün oruç tutması bir kısım menfi neticeler meydana getirebilir. Vücudunun zayıflaması sebebiyle vazifelerini aksatıp topluma uyum sağlamakta zorlanabilir. Veyahut oruca alışkanlık kesbedebilir. Dolayısıyla oruçtan elde edilecek pek çok şey kaybedilmiş olur.

İşte bu gibi sebeplerden dolayıdır ki Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve

sellem) insanların devamlı bir surette her gün oruç tutmalarını yasaklamıştır.[137]

c. Şek Günü Tutulan Oruç

Şek günü, Şaban ayının otuzuna denk gelen gündür. Bugünün oruçlu olarak geçirilmesini Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) yasaklamıştır. Bu yasakta; Müslümanların Ramazan ayına zinde bir şekilde girmeleri, ibadetlerin başlangıç ve bitiş zamanlarını iyice araştırmaları ve buna göre hareket etmeleri, bunun bir âdet hâline gelerek Ramazan'ın başlangıcının değişmesi ihtimalinin önüne geçme gibi birtakım hikmetler gözetilmiş olabilir.

Bu mevzuda Ammar İbn Yasir (radıyallâhu anhümâ) şöyle der:

مَنْ صَامَ الْيَوْمَ الَّذِي يُشَكُّ فِيهِ فَقَدْ عَصَى أَبَا الْقَاسِمِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ

"Kim, şek gününde oruç tutarsa Ebu'l-Kasım'a (Efendimiz sallallâhu aleyhi vesellem) karşı gelmiş olur."[138]

Diğer bir rivayette Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

لاَ يَتَقَدَّمَنَّ أَحَدُكُمْ رَمَضَانَ بِصَوْمِ يَوْمٍ أَوْ يَوْمَيْنِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ رَجُلٌ كَانَ يَصُومُ صَوْمَهُ، فَلْيَصُمْ ذَلِكَ الْيَوْمَ

"Sizden herhangi biriniz Ramazan'dan bir veya iki gün önce oruç tutmasın. Ancak eskiden beri tutageldiği bir oruç varsa tutsun."[139]

Bu son hadisten, eğer bir kişinin eskiden beri tuttuğu bir oruç varsa ve şek gününe denk gelmişse bu orucu tutmada herhangi bir mahzurun olmadığı anlaşılmaktadır.

d. Bayram ve Teşrik Günlerinde Tutulan Oruç

Oruç tutmanın yasak olduğu günlerden biri de bayram günleridir. Ramazan bayramının birinci günü ile Kurban Bayramı'nın dört günü oruç tutmak yasaklanmıştır. Zira bayram günleri, yeme-içme, Müslümanlarla bayram sevincini yaşama, onlarla beraber aynı sofraya oturma günleridir. Bu zamanlarda Müslüman oruç tutmayacak, diğer Müslümanlarla beraber aynı şeyleri paylaşmaya çalışacaktır. Bu sebeple Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu günlerde oruç tutmayı yasaklamış, bunların âdeta

Allah'ın insanlara açtığı birer ziyafet sofrası olduğunu bildirmiştir. Ebû Saîd el-Hudrî (radıyallâhu anh) der ki:

أَنَّ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ نَهَى عَنْ صِيَامِ يَوْمَيْنِ، يَوْمِ الْفِطْرِ، وَيَوْمِ النَّحْرِ

"Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan ve Kurban Bayramı günlerinde oruç tutmayı yasak etti."[140]

e. Sadece Cuma Günü Tutulan Oruç

Cuma günü Müslümanlar için bayramdır. Allah (celle celâluhu) cuma gününe ayrı bir değer vermiş, onu Müslümanlara has kılmıştır. Müslümanlar haftalık olarak bu günde bir araya gelir, birbirleriyle görüşür-konuşur; birbirlerinin dertlerine, sevinçlerine ortak olmaya çalışırlar. Bu birliktelik bazen aynı sofra etrafında gerçekleşir. Bu sebeple bir Müslümanın, orucunu bugüne tahsis edip tutması Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından yasaklanmıştır:

لَا تَخْتَصُّوا لَيْلَةَ الْجُمُعَةِ بِقِيَامٍ مِنْ بَيْنِ اللَّيَالِي، وَلَا تَخُصُّوا يَوْمَ الْجُمُعَةِ بِصِيَامٍ مِنْ بَيْنِ الْأَيَّامِ، إِلَّا أَنْ يَكُونَ فِي صَوْمٍ يَصُومُهُ أَحَدُكُمْ

"Geceler arasında sadece cuma gecesini ibadete tahsis etmeyin, yine günler arasında oruç tutmak için sadece cuma gününü tahsis etmeyin. Ancak sizden biri âdeti olan bir oruç tutuyorsa bu müstesnadır."[141]

f. Hayız ve Nifas Dönemlerinde Oruç

Kadınlar, hayız ve nifas dönemlerinde namaz, oruç gibi bazı ibadetlerden muaf tutulmuşlardır. Allah, kullarına olan engin rahmeti sebebiyle onları, kendileri için eziyet sayılan bu durumlarında bir de ibadetle mükellef kılmamıştır. Bu durumda olan bir kadın namazlarını kılmaz ve sonrasında kazasını da yapmaz. Ramazan ayında ise oruç tutmaz ancak tutamadığı gün sayısı kadar Ramazan'dan sonra kazasını tutar.

Bir rivayette Muaz (radıyallâhu anh) şöyle demiştir:

"Ben, Hazreti Âişe'ye (radıyallâhu anhâ) hayızlı bir kadının sadece orucu kaza edip, namazı etmemesinin sebebini sordum. O, şöyle cevap verdi: 'Biz Resûlullah ile beraber bulunduğumuzda, hayızlı iken sadece orucu kaza etmemizi söyler, namaz hakkında herhangi bir emirde

bulunmazdı."[142]

G. Oruçlunun Dikkat Etmesi Gereken Hususlar

Her mevzuda olduğu gibi oruçta da dikkat edilmesi gereken bir takım meseleler vardır. Oruçtan hasıl olması istenen neticelere ulaşabilmek için başlıca şu hususlara dikkat edilmelidir.

1. Sahurda Dikkat Edilecekler

Sahur; seher ile aynı kökten gelir, seher vakti yani tanyeri ağarmadan biraz önce yenen yemeğe denir. Bu vakitler, en bereketli zaman dilimleridir. Mü'min, sahura kalkmak suretiyle bir taraftan bu vaktin bereketinden istifade etmiş, diğer taraftan ise sahurda bir şeyler yemek suretiyle tutacağı oruç ve yapacağı diğer ibadetler için güç ve kuvvet kazanmış olur. Seher vakti, yapılan ibadetlerin Cenâb-ı Hakk'a doğrudan ulaşacağı zaman dilimidir.

Sahur yemeği Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) tarafından tavsiye edilmiş, sahurda bereketin olduğuna ve meleklerin sahura kalkanlara duada bulunacağına dikkat çekilmiştir. Peygamber Efendimiz şöyle buyurmuştur:

السَّحُورُ أَكْلُهُ بَرَكَةٌ فَلاَ تَدَعُوهُ وَلَوْ أَنْ يَجْرَعَ أَحَدُكُمْ جَرْعَةً مِنْ مَاءٍ، فَإِنَّ اللهَ عَزَّ وَجَلَّ وَمَلاَئِكَتَهُ يُصَلُّونَ عَلَى الْمُتَسَحِّرِينَ

"Sahurda bereket vardır. Bir yudum su içmekle dahi olsa mutlaka sahur yapın. Zira Allah (celle celâluhu) sahura kalkanlar için rahmetiyle muamelede bulunur; melekler de onlar için dua ve istigfar ederler."[143]

Sahurda dikkat edilmesi istenen hususlardan birisi de yemeğin vaktin sonlarına tehir edilmesidir. Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), ümmetine olan şefkat ve merhametinin gereği olarak bunun daha efdal olduğunu söylemiştir. Bu sayede oruç sebebiyle aç kalınan süre azalmakta ve özellikle hasta ve yaşlı insanlar için daha tahammül edilebilir hale gelmektedir. Ayrıca sahurun erkenden yapılması insanın gaflete dalıp uyuklamasına, dolayısıyla sabah namazını kaçırmasına sebep olabilir. Sabah namazına yakın bir vakitte yapılan sahur, namazın vaktinde

kılınmasını temin bakımından da önemlidir. Bu mevzuyla alâkalı olarak Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

لاَ تَزَالُ أُمَّتِي بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الإِفْطَارَ وَأَخَّرُوا السُّحُورَ

"İftarda acele edip, sahuru tehir ettikleri müddetçe ümmetim hayır üzerinedir."[144]

Sahur ile sabah namazı vakti arasının müddetiyle ilgili hadis kitaplarında şu rivayete rastlıyoruz:

"Bir mecliste Zeyd İbn Sabit (radıyallâhu anh), 'Biz, Resûlullah ile birlikte sahur yemeği yedik sonra da sabah namazını kıldık.' deyince mecliste bulunanlardan birisi, 'Sahur yemeği ile sabah namazı arasında ne kadar zaman geçti?' diye sordu. Zeyd şöyle cevap verdi: 'Elli âyet okuyacak kadar.'"[145]

2. İftarda Dikkat Edilecekler

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), oruçlu kimsenin iftar ederken nelere dikkat etmesi gerektiğini açıklamıştır. Buna göre bir mü'min orucunu açarken şunlara dikkat etmelidir:

Akşam vakti girdiği zaman oruçlunun hemen iftar etmesi sünnettir. Vakit bakımından çok sınırlı olduğu, vakti girer girmez hemen kılınması gerektiği hâlde, Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) önce iftar yapar daha sonra akşam namazını kılardı. İftarın bir an önce yapılması tavsiyesinde insanlara karşı gösterilen şefkat ve merhametin tezahürleri görülmektedir. Gün boyu aç duran insanları, vakti girdiği hâlde, yeme-içmeden men etmeyi dinin o şefkat ruhuyla telif etmek zordur. Bunun için Peygamber Efendimiz, ümmetini iftar yapma hususunda acele etmeye teşvik etmiş, onu, gözünün nuru namazın dahi önüne almıştır:

لَا يَزَالُ النَّاسُ بِخَيْرٍ مَا عَجَّلُوا الفِطْرَ

"İnsanlar iftarı acele yapmaya devam ettikleri sürece hayır üzerinedirler."[146]

Başka bir rivayette de Hazreti Âişe Validemiz, Resûlullah'ın bu mevzudaki tutumunu bizlere haber vermektedir. Ebû Atiyye anlatıyor:

"Ben ve Mesruk, Hazreti Âişe'nin (radıyallâhu anhâ) yanına girmiştik.

Mesruk şöyle dedi: 'Muhammed'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) ashabından iki adam var ki bunların ikisi de hayırdan geri kalmıyorlar. Biri akşam namazı ile iftarda acele davranıyor, diğeri hem akşamı hem de iftarı tehir ediyor.' Bunun üzerine Hazreti Âişe, 'Akşam namazı ile iftarda acele davranan kimdir?' diye sordu. Mesruk, 'Abdullah İbn Mesud'dur.' cevabını verince Hazreti Âişe, 'Resûlullah işte böyle yapardı.' dedi."[147]

Oruçlunun, iftarını hurma veya su ile açması sünnettir. Hazreti Enes (radıyallâhu anh) bu konuda şöyle der:

"Resûlullah (sallallâhu aleyhi ve sellem) namaz kılmadan önce bir kaç tane yaş hurma ile eğer yaş hurma bulunmazsa kuru hurma ile iftar ederdi. Eğer kuru hurma da yoksa bir kaç yudum su içerdi."[148]

Süleyman İbn Âmir'in rivayetine göre ise Allah Resûlü şu tavsiyede bulunmuştur:

إِذَا أَفْطَرَ أَحَدُكُمْ فَلْيُفْطِرْ عَلَى تَمْرٍ، فَإِنَّهُ بَرَكَةٌ، فَإِنْ لَمْ يَجِدْ تَمْرًا فَالمَاءُ فَإِنَّهُ طَهُورٌ

"Sizden biriniz oruç tuttuğunda hurma ile iftar etsin. Zira hurma berekettir. Şayet hurma bulamaz ise su ile iftar etsin. Zira su çok temizleyicidir."[149]

Oruç tutmak suretiyle gün boyu aç kalan bir insanın kan şekeri düşer. Bu kişinin, ibadetini daha zinde bir şekilde yapabilmesi için bilhassa tatlı bir yiyecekle kan şekerinin dengelemesi gerekir. Diğer bir husus da açlıktan bitap düşmüş bir şekilde yapılan ibadette huşuyu yakalamak zordur. Bu gibi sebeplerle iftarın bilhassa namazdan önce yapılması tavsiye edilmiş olabilir.

İftar vakti yapılacak şeylerden birisi de bol bol dua etmektir. Zira Cenâb-ı Hak, اُدْعُونٖى اَسْتَجِبْ لَكُمْ *"Bana dua edin ki size karşılık vereyim."* buyurmaktadır.[150] İftar vakti yapılacak olan duanın ise Allah katında ayrı bir değeri vardır. Gün boyu sırf Allah rızası için aç-susuz kalan, nefsini günahlardan alıkoymaya çalışan bir mü'mine mükâfat olarak Allah onun iftar vakti yapacağı duayı kabul buyurur.

Orucunu tutan bir mü'min, Cenâb-ı Hakk'ın böyle bir iltifatını kaçırmamalı, her ne ihtiyacı varsa iftar vakti ellerini kaldırıp Allah'a arz etmelidir. Efendimiz'in iftar vaktinde yaptığı dua şöyledir:

اللهُمَّ لَكَ صُمْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَعَلَى رِزْقِكَ أَفْطَرْتُ ، تَقَبَّلْهُ مِنِّي إِنَّكَ أَنْتَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ، ذَهَبَ الظَّمَأُ وَابْتَلَّتِ الْعُرُوقُ وَثَبَتَ الْأَجْرُ إِنْ شَاءَ اللهُ

"Allahım! Senin rızan için oruç tuttum. Sana tevekkül ettim. Senin rızkınla orucumu açtım. Benden bu orucumu kabul buyur. Şüphesiz ki Sen Semî' ve Alîm'sin (hakkıyla işiten ve bilensin). Susuzluk gitti, damarlar ıslandı. İnşaallah ecir ve sevap da sabit oldu."[151]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) yemeğe davetli olduğu zaman şöyle dua ederdi:

أَكَلَ طَعَامَكُمُ الْأَبْرَارُ، وَأَفْطَرَ عِنْدَكُمُ الصَّائِمُونَ، وَصَلَّتْ عَلَيْكُمُ الْمَلَائِكَةُ

"Yemeğinizi iyi kimseler yesin. Oruçlular sofranızda iftar yapsın. Melekler size mağfiret dilesin."[152]

İftarda dikkat edilecek hususlardan birisi de sofranın misafirlere açık tutulması, fakirler başta olmak üzere daima birilerinin bulunmasına gayret edilmesidir. İnsan böylece hem fakirlerin gönüllerini almış hem de iftar yaptırdığı kimse kadar sevap kazanmış olur. Bu hususta Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

مَنْ فَطَّرَ صَائِمًا كَانَ لَهُ مِثْلُ أَجْرِهِمْ، مِنْ غَيْرِ أَنْ يَنْقُصَ مِنْ أُجُورِهِمْ شَيْء

"Kim bir oruçluya iftar yaptırırsa onun kadar sevap kazanır. Oruçlunun sevabından da hiçbir şey eksilmez."[153]

3. Kötülüklerden Uzak Durma

Allah Teâlâ orucu nasıl vaz' etmişse, neye "oruç" diyorsa onu öylece tutmak icap eder. Bir mü'minin, Ramazan-ı Şerif'ten beklenen neticeyi elde etmesi için, yeme-içmeden kendisini alıkoyduğu gibi aynı zamanda dilini de münasebetsiz, mânâsız, yakışıksız, hele yalan ve gıybet ifade eden şeylerden uzak tutması gerekir. Hatta gereksiz yere konuşmayıp ağzını yalnız hayırla açıp-kapaması, dilini hep sohbet-i Cânan'la süslemesi elzemdir. Gözlerini keza kontrol altına alması gerekir. Harama karşı gözlerini kapaması, baktığı şeyleri iyi görmesi, iyi yorumlaması, her şeyden iyi mânâlar süzüp sağması lazımdır.

Mü'min, bunların yanında, kulaklarını da mâlâyani şeylerden uzak tutmalı, onları Kur'ân'a, hadis-i şeriflere, büyüklerin güzel sözlerine

açmalıdır. Böylece yeme-içmeden kendisini alıkoymak suretiyle ağzına ve midesine oruç tutturduğu gibi, mahzurlu ve –hatta mahzuru olmasa bile– faydasız şeylere kapanmak suretiyle –eskilerin tabiriyle– bütün âzâ u cevârihine, havâss-ı zâhire ve bâtınasına oruç lezzetini tattırmalıdır. Velhâsıl, oruçlu insan, bütün kötülüklere karşı kapılarını sonuna kadar kapamalı, onlara geçit vermemeli, bunun için de bilhassa aşağıdaki hususlara dikkat etmelidir.

a. Gözü Muhafaza Etme

Cenâb-ı Hakk'ın insana verdiği en büyük nimetlerden birisi gözdür. Göz, insanın, dış dünya ile alâka kurmasının en büyük vesilesidir. Allah'ın büyüklüğünü anlayıp üzerinde tefekkür edebilmek için yine O'nun yarattığı şeylere bakmak gerekir. İnsan, gözü sayesinde kâinatı ve Yüce Yaratıcı'nın kâinatta yarattığı harikaları müşahede edebilir. Ruha ve kalbe gelen şeyler genellikle gözlerden süzülerek gelir. İnsan, hususiyle de oruçlu olduğu zaman gözünü haramlardan, kalbine zehir akıtabilecek şeylerden muhafaza etmelidir. Zira Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) kudsî bir hadiste şöyle buyurmuştur:

إِنَّ النَّظْرَةَ سَهْمٌ من سِهَامِ إِبْلِيسَ مَسْمُومٌ، من تَرَكَهَا مَخَافَتِي أَبْدَلْتُهُ إِيمَانًا يَجِدُ حَلاوَتَهُ في قَلْبِهِ

"(Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:) Harama bakma, şeytanın zehirli oklarından bir oktur. Kim, Ben'den korktuğu için onu terk ederse, Ben o kuluma, kalbinde tatlılığını hissedebileceği bir iman ihsan ederim."[154]

Cenâb-ı Hak da Kur'ân-ı Kerim'de sarih bir surette mü'minleri günaha bakmaktan men ederek şöyle buyurur:

قُلْ لِلْمُؤْمِنِينَ يَغُضُّوا مِنْ اَبْصَارِهِمْ وَيَحْفَظُوا فُرُوجَهُمْ ذٰلِكَ اَزْكٰى لَهُمْ اِنَّ اللّٰهَ خَبِيرٌ بِمَا يَصْنَعُونَ۝

وَقُلْ لِلْمُؤْمِنَاتِ يَغْضُضْنَ مِنْ اَبْصَارِهِنَّ وَيَحْفَظْنَ فُرُوجَهُنَّ

"(Resûlüm!) Mü'min erkeklere, gözlerini haramdan sakınmalarını ve iffetlerini korumalarını söyle. Bu onlar için en uygun, en nezih olanıdır. Allah yaptıkları her şeyden haberdardır. Mü'min hanımlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar ve iffetlerini korusunlar..."[155]

b. Dili Muhafaza Etme

Oruçlu bir insanın muhafaza etmesi gereken organlarından belki en önemlisi dilidir. Zira Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) dilin muhafazası konusunda şöyle buyurmuştur:

مَنْ يَضْمَنْ لِي مَا بَيْنَ لَحْيَيْهِ وَمَا بَيْنَ رِجْلَيْهِ أَضْمَنْ لَهُ الجَنَّةَ

"Kim bana, iki çene arasını ve apış arasını koruma mevzuunda garanti verirse, ben de onun Cennet'e gideceğini garanti ederim."[156]

Sair zamanlarda korunması için teşvikte bulunulup karşılığında Cennet vaat edilen dilin, elbette ki oruçlu iken daha iyi muhafaza edilmesi gerekir. İnsan, bilhassa oruçlu iken dilini yalandan, gıybetten, başkalarını çekiştirmekten, haram mevzuları konuşmaktan, kavga ve gürültüden korumalıdır. Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) kudsî beyanlarından hareketle söyleyecek olursak hayırdan başka şey konuşmamalıdır:

مَنْ كَانَ يُؤْمِنُ بِاللهِ وَاليَوْمِ الآخِرِ فَلْيَقُلْ خَيْرًا أَوْ لِيَصْمُتْ

"Allah'a ve ahiret gününe inanan kimse ya hayır söylesin ya sussun."[157]

Resûl-i Ekrem Efendimiz'in bu hadis-i şerifini kendine düstur edinen bir mü'min, daima Kur'ân'la, evrâd ü ezkârla meşgul olmalı, ahireti hatırlatacak, tefekküre sebep olacak şeyleri konuşmalıdır. Bilhassa kavga-gürültü çıkarmaktan kaçınmalı, dövene elsiz olduğu gibi sövene de ona mukabelede bulunmamak suretiyle dilsiz olmaya çalışmalıdır. Kendisine bu mevzuda herhangi bir sataşma olursa, oruçlu olduğunu, mukabelede bulunmayacağını söyleyebilir. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususta şöyle buyurmuştur:

الصِّيَامُ جُنَّةٌ، وَإِذَا كَانَ يَوْمُ صَوْمِ أَحَدِكُمْ فَلاَ يَرْفُثْ وَلاَ يَصْخَبْ، فَإِنْ سَابَّهُ أَحَدٌ أَوْ قَاتَلَهُ،
فَلْيَقُلْ إِنِّي امْرُؤٌ صَائِمٌ

"Oruç, mü'min için kalkandır. Oruçlu iken kötü şeyler konuşup cahilane hareket etmeyin. Eğer bir kimse size kötü söz söyler ya da kötü muamelede bulunursa, 'Ben oruçluyum.' desin ve mukabele etmesin."[158]

Oruçlu olduğu hâlde diline hâkim olamayan, sadece midesine oruç tutturan bir insan, oruçtan hâsıl olacak mükâfata nail olamaz. Açlık ve susuzluğu yanına kâr kalır. Nitekim Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve

sellem) der ki:

مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالعَمَلَ بِهِ فَلَيْسَ لِلّٰهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ

"Yalan söylemeyi, kötü söz ve kötü fiilleri bırakmayan bir insanın, yemeyi içmeyi bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur."[159]

Başka bir yerde ise şöyle buyururlar:

رُبَّ صَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ صِيَامِهِ إلا الْجُوعُ وَرُبَّ قَائِمٍ لَيْسَ لَهُ مِنْ قِيَامِهِ إلا السَّهَرُ

"Nice oruç tutan vardır ki çektiği açlık ve susuzluktan başka elinde bir şey kalmaz. Gece boyu ibadet yapan nice insan vardır ki uykusuzluktan başka elinde kalan bir şey olmaz."[160]

c. Kulağı Muhafaza Etme

Sair organlarımız gibi kulağımız da bizlere Rabbimiz'in emanetidir ve bu emanete sahip çıkmamız gerekir. Kulağı muhafaza, onu, yalan, gıybet, dedikodu gibi çirkin şeylere karşı kapalı tutmakla olur. Bir mü'minin, bilhassa oruçlu iken, bu tür şeylerin konuşulduğu ortamlardan hemen uzaklaşması gerekir. Zira konuşulması çirkin olan bir hususun dinlenmesi de o kadar çirkindir. Kur'ân-ı Kerim şu âyet-i kerimede kötü söze kulak vermeyi çirkin gördüğünü açık bir şekilde ifade eder:

سَمَّاعُونَ لِلْكَذِبِ اَكَّالُونَ لِلسُّحْتِ

"Onlar devamlı yalana kulak verir ve haram yerler."[161]

d. Zâhirî-Bâtınî Tüm Duyuları Muhafaza Etme

Yukarıda, insana emanet edilmiş organlardan üç tanesini zikrettik. Zira insan çoğunlukla bu üç organını iyi koruyamadığı için günaha girer. Bunları koruyabildiği takdirde zamanla Cennet'e ehil hâle gelir. İnsan, bu organlar vasıtasıyla dış dünyaya açılır. Dolayısıyla dışarıdan ruhunu ve vicdanını kirletecek şeylere maruz kalmamak için bunlara çok dikkat etmesi gerekir.

Vicdanın dört ana unsuru ve ruhun dört mühim hususiyeti vardır. Bunlar, irade, zihin, his ve lâtife-i Rabbaniye olarak isimlendirilir. Mü'min, bu unsurların temiz kalmasına gayret etmeli, bunları kirletebilecek şeylerden sakınma adına zâhir ve bâtınındaki bütün iç ve dış duyularını muhafaza etmesini bilmelidir. Midesiyle birlikte gözüne, kulağına, diline,

kalbine, hayaline ve fikrine yani bütün cihazât-ı insaniyesine oruç tutturma gayreti içinde olmalıdır.

Hak dostları, orucu üçe ayırmışlardır:

Avamın Orucu: Sadece midesine oruç tutturan, zâhirî olarak orucu bozacak davranışlardan uzak duran sıradan insanların orucudur. Bu oruçta, yeme, içme ve cinsî münasebetten uzak durma yeterli sayılır.

Havassın Orucu: Midesine oruç tuttururken onunla birlikte el, dil, göz ve kulak gibi azalarını da çirkin şeylerden koruyan, bu sayede orucun bereket ve feyzini tatmaya çalışan seçkin kulların orucudur. Böyleleri dövene elsiz, sövene dilsizdirler. Konuşmaları hep rıza-i ilâhî çerçevesinde cereyan eder. Kulakları, çirkin şeyleri dinlemeye kapalıdır. Gözleri de haram şeylere asla nazar etmez.

Ehassü'l-havassın Orucu: Havassın orucuna ilave olarak kalb, hayal ve fikirlerini dahi dergâh-ı ilâhide güzel görülmeyen yabancı şeylerden uzak tutarak Allah'ın seçkin kulları arasında hususi bir yere sahip olan müttakilerin orucudur. Bu oruçta, Allah'tan başkasını kalbden tamamen uzaklaştırmak esastır. Allah rızası eksenli olmayan her türlü dünyevî düşünce bu orucu mânen bozar.[162]

4. Hâlisane Oruç Tutma

Oruç tutarken dikkat edilecek hususlardan en önemlisi ise, orucunu sırf Allah rızası için hâlisane tutmaya gayret etmektir. Kul, oruç tutarken hulûs içinde olmalı, orucu, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine armağan etmiş olduğu bir hediye gibi telakki etmeli ve katiyen onun içine Rabbin rızasından başka bir şey karıştırmamalıdır. Dahası, sürekli "Orucumu tam tutamadım, onu hakkıyla eda edemedim, Ramazan'ın hakkını veremedim." mülâhazaları içinde bulunmalıdır. Yoksa bir şey yapıyor gibi çalıma girme, "şöyle tutuyorum, böyle tutuyorum" gibi başkalarına caka yapma; "Geceleri kalkıp şunu yapıyorum, bunu yapıyorum." diyerek fahirlenme, süm'a ve riyaya girme, ibadetlerinin güya derinliğini hissettirmeye çalışma gibi şeyler ihlâsa manidir.

Öyleyse orucun bütünüyle Cenâb-ı Hakk'a, O'nun rızasına bağlanması gerekir. Ve zaten insanın, orucu, O'ndan alıp kendinize mâl etmesi,

onunla Allah'ın rızasının dışında bir kâr elde etmeye çalışması, orucun vaz' ediliş hikmetine aykırıdır. Çünkü Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

الصَّوْمُ لِي وَأَنَا أَجْزِي بِهِ

"Oruç sırf Benim rızam için tutulur, onun mükâfatını da bizzat Ben takdir eder, Ben veririm."[163]

---

[87] Buhârî, *îmân* 28; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 176.

[88] Bakara sûresi, 2/185.

[89] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/246; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 20/133.

[90] Bakara sûresi, 2/183.

[91] Bakara sûresi, 2/185.

[92] Bakara sûresi, 2/184.

[93] Bakara sûresi, 2/187.

[94] Bakara sûresi, 2/187.

[95] Bakara sûresi, 2/185.

[96] Ahzâb sûresi, 33/35.

[97] Bakara sûresi, 2/196.

[98] Nîsâ sûresi, 4/92.

[99] Mâide sûresi, 5/89.

[100] Mâide sûresi, 5/95.

[101] Mücâdele sûresi, 58/3-4.

[102] Buhârî, *imân* 1, *tefsiru sûre* (1) 30; Müslim, *imân* 19-21.

[103] Buhârî, *imân* 36; Müslim, *imân* 5.

[104] Buhârî, *savm* 2; Müslim, *sıyâm* 160.

[105] Zümer sûresi, 39/10.

[106] Buhârî, *savm* 22; Müslim, *sıyâm* 160.

[107] Nesâî, *sıyâm* 43; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/248, 249, 257; Abdurrezzak, *el-Musannef* 4/309.

[108] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 36/455.

[109] Buhârî, *savm* 4; Müslim, *sıyâm* 166.

[110] Buhârî, *cihâd* 36; Müslim, *sıyâm* 167, 168.

[111] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/174; İbnü'l-Mübârek, *ez-Zühd* 2/114; el-Beyhakî, *Şuabü'l-îmân* 2/346.

[112] Bakara sûresi, 2/184.

[113] Buhârî, *savm* 30-31, *hibe* 20, *nafakât* 13, *edeb* 78, 95, *keffârât* 2-4, *hudûd* 26; Müslim, *sıyâm* 81-82.

[114] Hac sûresi, 22/29.

[115] Buhârî, *eymân* 28, 31; Tirmizî, *nüzûr* 2; Ebû Dâvûd, *eymân* 22.

[116] Tirmizî, *savm* 36..

[117] Buhârî, *rikak* 38; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/256.

[118] Sâd sûresi, 38/17.

[119] Buhârî, *savm* 59; Müslim, *sıyâm* 187.
[120] Buhârî, *teheccüd* 7; *savm* 59; Müslim, *sıyâm* 182.
[121] Ebû Dâvûd, *savm* 53; Tirmizî, *savm* 44; Nesâî, *sıyâm* 70.
[122] Tirmizî, *savm* 44.
[123] Ebû Dâvûd, *savm* 53; Nesâî, *sıyâm* 70.
[124] Buhârî, *savm* 55; Müslim, *sıyâm* 183.
[125] Buhârî, *teheccüd* 33, *savm* 60; Müslim, *musâfirîn* 85.
[126] Tirmizî, *savm* 54; İbn Huzeyme, *es-Sahîh* 3/302; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 4/294.
[127] Nesâî, *sıyâm* 83; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/287.
[128] Müslim, *hac* 79; Nesâî, *menâsik* 194; İbn Mâce, *menâsik* 56.
[129] Bkz.: Müslim, *sıyâm* 196, 197.
[130] Ebû Dâvûd, *savm* 63; İbn Mâce, *sıyâm* 40.
[131] Müslim, *sıyâm* 13; Termizî, *savm* 53; Ebû Dâvûd, *savm* 33.
[132] Müslim, *sıyâm* 133, 134; Ebû Dâvûd, *savm* 65; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/224, 1/344.
[133] Ebû Dâvûd, *savm* 54; İbn Mâce, *sıyâm* 43.
[134] Ebû Dâvûd, *savm* 11; Nesâî, *sıyam* 70.
[135] Buhârî, *savm* 52; Müslim, *sıyâm* 167.
[136] Buhârî, *savm* 20; Müslim, *sıyâm* 56.
[137] Bkz.: Buhârî, *savm* 57; Müslim, *sıyâm* 186-187.
[138] Buhârî, *savm* 11; Müslim, *mesâcid* 258-259.
[139] Buhârî, *savm* 14; Müslim, *sıyâm* 21.
[140] Buhârî, *edâhî*, 16; Müslim, *sıyâm* 139, 141.
[141] Müslim, *sıyâm*, 148; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 6/444.
[142] Müslim, *sıyâm* 69; Ebû Dâvûd, *tahâret* 102.
[143] Buhârî, *savm* 20; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/12, 44, 17/150.
[144] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 5/147; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 25/163.
[145] Buhârî, *mevâkît* 27, *savm* 19; Müslim, *sıyâm* 47.
[146] Buhârî, *savm* 45; Müslim, *sıyâm* 48.
[147] Müslim, *sıyâm* 49; Tirmizî, *savm* 13; Ebû Dâvûd, *savm* 20; Nesâî, *sıyâm* 23.
[148] Tirmizî, *savm* 10; Ebû Dâvûd, *savm* 21.
[149] Tirmizî, *zekât* 26, *savm* 10; Ebû Dâvûd, *savm* 21; İbn Mace, *sıyâm*, 25.
[150] Mü'min sûresi, 40/60.
[151] Ebû Dâvûd, *savm* 22; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 2/344.
[152] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 3/138; el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-kübrâ* 4/240, 7/287.
[153] Tirmizî, *savm* 82; İbn Mâce, *sıyâm* 45.
[154] et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 10/173; el-Hâkim, *el-Müstedrek* 4/349.
[155] Nûr sûresi, 24/30-31.
[156] Buhârî, *rikak* 23; Tirmizî, *zühd* 61.
[157] Buhârî, *edeb* 31, 85, *rikak* 23; Müslim, *îmân* 74, *edâhî* 19.
[158] Buhârî, *savm* 9; Müslim, *sıyâm* 163.
[159] Buhârî, *savm* 8, *edeb* 51; Tirmizî, *savm* 16; Ebû Dâvûd, *savm* 25.
[160] İbn Mâce, *sıyam* 21; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 2/373.
[161] Mâide sûresi, 5/42.
[162] el-Gazzâlî, *İhyâu ulûmi'd-dîn* 1/234.
[163] Buhârî, *tevhid* 35; Müslim, *sıyâm* 160.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ORUCUN KAZANDIRDIKLARI

İnsanoğlu, Cenâb-ı Hakk'ın sayılamayacak kadar lütuf ve ihsanına mazhardır. Rahmeti Sonsuz'un insana verdiği nimetlerden biri de onu kendi aklıyla başbaşa bırakmayıp, yol gösterici olarak peygamberleri ve kitapları göndermesidir. Bunlar vasıtasıyla insan, şeytanî dehlizlerde gezinmek yerine melekî ufuklarda pervaz edecek, böylece yaratılış gayesine muvafık hareket etmiş olacaktır.

Kur'ân bizlere bu gayeyi, وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْاِنْسَ اِلَّا لِيَعْبُدُونِ *"Ben cinleri ve insanları ancak bana ibadet etsinler diye yarattım."*[164] âyetiyle bildirmektedir. Yani insanın mevcudiyetinin gayesi ibadet etmek, kendisini yaratan Rabbine kullukta bulunmaktır. Yapılan bu ibadetlerin karşılığı ise sadece Allah'tan beklenir. İbadetlerin semeresi uhrevîdir, faydası ahirette görülecektir. Bu sebepledir ki insan ibadetlerle, uhrevî yanı ağır basan kâmil bir kul durumuna yükselir. Bu durumunu korumak da yine ibadetlerle olur. Burada istidradi olarak –antrparantez– ifade edelim ki, bazı ibadetlerle birlikte gelen dünyevî faydalar kat'iyen o ibadetlerde gaye olamaz. Mülâhazaya alınmaksızın ibadetlerle birlikte gelen fayda ve maslahatlar ise Allah'ın Hakîm isminin gereğidir. Evet, O'nun bizi mükellef tuttuğu şeylerde bizim görebildiğimiz ve göremediğimiz nice hikmetler vardır. İşte namaz, oruç gibi ibadetlerle birlikte gelen fayda ve maslahatlar da hep bu perspektiften değerlendirilmelidir. Meseleyi bu şekilde tespit ettikten sonra şimdi oruçla gelen fayda ve maslahatlardan, tabir-i diğerle orucun bize kazandırdıklarından bahsedebiliriz

A. Ferde Kazandırdıkları

1. Sabrı Öğretir

Sabır, yücelme ve fazilete ermenin en mühim bir esası ve iradenin zaferidir. O olmadan ne ruhu inkişaf ettirmekten ne de yücelip benliğin sırlarına ermekten bahsedilebilir. İnsan sabırla ete-kemiğe bağlılıktan kurtulur ve yine sabırla yüce âlemlere ermeye namzet bir melek hâline gelir.

Her gün beş vakit namaz, senede en az bir ay oruç, muayyen miktarda zekât, ömürde en az bir defa hac ve kulluğa müteallik diğer bütün emirler ancak sabırla yerine getirilebilirler. Bunlar, aynı zamanda insan hayatını disipline eder ve ona ötelere göre bir boya çalar. Böyle bir hayat da bütünüyle nuranilik çizgisinde geçer, bereketlenir ve nihayet –Allah'ın fazlıyla–Cennet'i semere verir. Onun için insan dişini sıkacak, ibadetlere sabredecek ve böylece hayatını ışıl ışıl nurlandıracaktır.

Sabır kelimesiyle aynı kökten gelen sabir, öteden beri ilaç sanayiinde kullanılan zehir gibi acı bir maddedir. Sabretme, dişini sıkma, metanet gösterme, sarsılmama, irade felcine uğramama, hâdiseleri sineye çekme ve dayanma kolay bir iş olmadığından dolayıdır ki sabır, işte o acılardan acı sabiri yutmak gibidir. Ancak bu acılık, işin başlangıcı itibarıyladır. Neticesi ise her zaman şeker şerbet gibi tatlı olmuştur.

Orucun en büyük faydalarından biri, şüphesiz insanı sabra alıştırmasıdır. İnsan, tuttuğu oruçla çok ciddi bir sabır eğitimi görmüş olur. Zira o, acıktığında yemeye karşı, susadığında su içmeye karşı sabreder; kendisine reva görülen sevimsiz davranışlar karşısında da "Ben oruçluyum." der, sabreder. Peygamber Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) bu hususu izah sadedinde, *"Oruç, sabrın yarısıdır."*[165] buyurmuşlardır. Evet, oruç, sabrın yarısıdır. İnsan, elini, ayağını, dilini, dudağını, kulağını bağlayıp Rabbine doğru kanat çırparken bir de sabrı kendine burak edinebilirse, adeta iki kanadıyla beraber Cenâb-ı Hakk'ın maiyyetine erme payesine doğru pervaz etmiş olur.

Kur'ân-ı Kerim'de sabrın fazilet ve mükâfatıyla alâkalı birçok âyet-i kerime vardır. Biz konuyu kendi başlığı altında müstakillen

değerlendirildiği yerlere havale ederek bu âyetlerden sadece birkaçını vermekle iktifa edeceğiz:

اِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰئِكَ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَاَجْرٌ كَبِيرٌ

"Sabredip iyi işler yapanlar için mağfiret ve büyük mükâfat vardır."[166]

وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ

"Sabret, çünkü Allah güzel davrananların ecrini zayi etmez."[167]

اِنَّمَا يُوَفَّى الصَّابِرُونَ اَجْرَهُمْ بِغَيْرِ حِسَابٍ

"Sabredenlere mükâfatları hesapsız ödenecektir."[168]

Her türlü nimetin içinde rahat bir şekilde hayatını devam ettiren bir insanın bu durumunun hep böyle sürüp gideceğine dair garantisi yoktur. Zaman zaman hiç beklenmedik bir yerde, beklenmedik bir zamanda fakirlik gelip başına konabilir. Zengin iken iflas edebilir, –hafizanallah– bir felaketle her şeyini kaybedebilir, meydana gelen bir harpte çeşitli sıkıntılarla baş başa kalabilir. Öyle ya, mülkün gerçek sahibi Allah'tır; onu dilediğine verir, dilediğinden de çekip geri alır.

قُلِ اللَّهُمَّ مَالِكَ الْمُلْكِ تُؤْتِي الْمُلْكَ مَنْ تَشَاءُ وَتَنْزِعُ الْمُلْكَ مِمَّنْ تَشَاءُ وَتُعِزُّ مَنْ تَشَاءُ وَتُذِلُّ مَنْ تَشَاءُ بِيَدِكَ الْخَيْرُ إِنَّكَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ

"De ki: Allahım, (ey) mülkün sahibi! Sen dilediğine mülkü verir, dilediğinden alırsın; dilediğini yükseltir, dilediğini alçaltırsın. Hayır (mülk) Senin elindedir. Sen her şeye kadirsin."[169]

Beklenmeden gelen böyle bir durum karşısında dayanıklı olup sarsılmamak için önceden hazırlıklı olmak, zihin ve ruhu olduğu gibi vücudu da böyle zamanlara göre hazırlamak icap eder.

İşte bu ve buna benzer sıkıntılar karşısında zorlanıp ümitsizliğe kapılmamak için oruç ibadeti, insana âdeta bir intibak (uyum) eğitimi yaptırır. Bedeni yeme-içme gibi en zaruri ihtiyaçlara sabrettirmek suretiyle ansızın başına gelebilecek birtakım sıkıntılara karşı hazırlamış olur. İnsan, böylece dünyanın değişik sıkıntı, zahmet ve külfetlerine karşı daha kolay bir şekilde karşı koyabilir.

Hem insanların büyük çoğunluğu, çok defa açlığa müptela olur. İnsan, böyle bir şeye maruz kalması durumunda sabredip tahammül gösterebilmek için açlık ve riyazet alıştırması yapmaya muhtaçtır.

Ramazan-ı Şerif'te –yer ve zamana göre farklılık arz etse de– günün yaklaşık yarısını kapsayan oruç, açlığa karşı bir nevi sabır, tahammül, riyazet ve idmandır. Demek, beşerin başına gelen musibetleri ikiye katlayan sabırsızlığın bir ilacı da oruçtur.

Aynı zamanda oruç, sıkıntılar ve ızdıraplar karşısında eğilmeyen, kendisine hâkim olan, teklif edilen bir kısım dünyalıklar mukabilinde gerçek ve hak bildiği prensiplerden asla fedakârlıkta bulunmayan ideal insanların yetişmesine zemin hazırlar.

2. Nefsi Terbiye Eder

Oruçla –Hazreti Üstad'ın "Ramazan Risalesi"nde ifade ettiği gibi– nefsin terbiyesi de hedeflenmelidir. Oruç tutan bir mü'minin, "Ben bu nefsimin biraz daha burnunu sürteyim, bunu biraz daha Cenâb-ı Hakk'a yönlendireyim. Onu kıllet-i taâma (az yeme), kıllet-i kelâma (az konuşma), kıllet-i menâma (az uyuma) alıştırayım. Bir seyr u sülûk-i ruhanîde, çile yoluyla elde edilen meziyet, fazilet ve dereceler ne ise onları elde etmeye çalışayım." demesi ve Ramazan'ı aynı zamanda bir riyazat mevsimi olarak görmesi lazımdır. Zaten riyazatın bir yanı da oruca bakmaktadır. İnsan, az yiyip-içmek ve bazı sıkıntılara katlanmak suretiyle gerçekten bazı harikulâdeliklere mazhar olabilir; metafiziğin, fiziğe hükmettiğini görebilir. Bunlar ruha kendi gücünü kazandırma adına yapılan önemli şeylerdir. Ancak hedeflenen şey Allah rızası olmazsa çekilen o zahmet ve sıkıntılara katlanmanın da bir mânâsı yoktur.

Evet, nefsin frenlenmesi bakımından aç kalma ve az yeme ciddi bir dinamiktir. Onun içindir ki ehlullah sürekli riyazat yaparak ruhî kıvamlarını korumaya çalışmışlardır. Yogilerin aç-susuz durmakla ve bazı mistiklerin nefislerine bir kısım eza ve cefa çektirmek suretiyle belli nispette ruha kendi gücünü kazandırdıkları da öteden beri bilinen vakalardır. Ama onların bu yaptıklarıyla ahiret adına elde edecekleri hiçbir şey yoktur. Zira aç ve susuz kalma ve riyazat yapma ancak ibadet niyetiyle olursa bir değer ifade eder. Allah'ın rızası, ibadetleri yalnız O'nun rızasını tahsile bağlamakla elde edilir.

Oruç, nefse vurulan bir gem ve zimamdır. Dolayısıyla nefsin

firavunluğunu kırar. Aslı ve sübutu problemli olsa da faslı ve vermek istediği ders açısından manidar bir rivayette şöyle denir:

"Cenâb-ı Hak, nefsi terbiye için ona çeşitli cezalar verdi. Sonra sordu: 'Sen kimsin, ben kimim?' Nefis, 'Sen sensin, ben benim.' dedi. Bunun üzerine Cenâb-ı Hak onu açlıkla terbiye etti. Neticede, 'Ben kimim, sen kimsin?' sorusuna nefsin cevabı, 'Sen âlemlerin Rabbisin, ben ise senin hakir bir kulunum.' şeklinde oldu."

Nefsin dizginlerini elde tutmak, insanlar için vazgeçilmez bir ihtiyaçtır. Zira nefsin istek ve alışkanlıkları, insan için öldürücü birer zehir ve onu aşağılara çeken ağırlıklar gibidir. Nefis, insana daima kötülüğü emreder. Hazreti Yusuf;

وَمَا اُبَرِّئُ نَفْسِى اِنَّ النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّى اِنَّ رَبِّى غَفُورٌ رَحِيمٌ

"Doğrusu, ben nefsimi müdafaa edemem, onun kusurlardan âri olduğunu iddia edemem. Çünkü Rabbimin merhamet edip koruduklari hariç, nefis daima fenalığı ister, kötülüğe sevk eder. Doğrusu Rabbim gafurdur, rahimdir (affı ve merhameti boldur)."[170] demek suretiyle nefsi en güzel şekilde tanıtmıştır. Nefis, verdikçe isteyen, aldıkça şımaran bir yapıya sahiptir. Peygamberimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) dualarında, doyma bilmeyen nefisten Allah'a sığınmıştır:

اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنَ الْعَجْزِ، وَالْكَسَلِ، وَالْجُبْنِ، وَالْبُخْلِ، وَالْهَرَمِ، وَعَذَابِ الْقَبْرِ، اللهُمَّ آتِ نَفْسِي تَقْوَاهَا، وَزَكِّهَا أَنْتَ خَيْرُ مَنْ زَكَّاهَا، أَنْتَ وَلِيُّهَا وَمَوْلَاهَا، اللهُمَّ إِنِّي أَعُوذُ بِكَ مِنْ عِلْمٍ لَا يَنْفَعُ، وَمِنْ قَلْبٍ لَا يَخْشَعُ، وَمِنْ نَفْسٍ لَا تَشْبَعُ، وَمِنْ دَعْوَةٍ لَا يُسْتَجَابُ لَهَا

"Allahım! Âcizlik ve tembellikten, korkaklık ve cimrilikten, yaşlılık ve kabir azabından Sana sığınırım. Allahım! Nefsime takva nasip eyle. Onu tertemiz yap. Zira Sen, temizleyenlerin en hayırlısısın. Nefsimin sahibi Sensin. Allahım! Fayda vermeyen ilimden, ürpermeyen kalbden, doymayan nefisten, kabul olmayan duadan Sana sığınırım."[171]

Başka bir duasında ise nefsin şerrinden, kötülüklerinden, insanın başına getireceği gailelerden Allah'a sağınmıştır.

اللَّهُمَّ عَالِمَ الغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ، فَاطِرَ السَّمَوَاتِ وَالأَرْضِ، رَبَّ كُلِّ شَيْءٍ وَمَلِيكَهُ، أَشْهَدُ أَنْ لاَ إِلَهَ إِلاَّ أَنْتَ، أَعُوذُ بِكَ مِنْ شَرِّ نَفْسِي وَمِنْ شَرِّ الشَّيْطَانِ وَشَرَكِهِ

"Ey gayb ve şehadet âlemlerini hakkıyla bilen, gökleri ve yeri hiç

yoktan yaratan Allahım! Ey her şeyin Rabbi ve hakiki sahibi! Şehadet ederim ki Sen'den başka ilâh yoktur. Nefsimin şerrinden, şeytanın şerrinden ve onun hilesinden Sana sığınırım."[172]

Eskilerin ifadesiyle, تَرْكُ الْعَادَاتِ مِنَ الْمُهْلِكَاتِ *"Âdetleri, tiryakilikleri terk etmek insanları öldürür, helâk eder."* Biraz da görenek tiryakiliği ile çeşit çeşit yiyip içmeye alışan bir insanın gerektiğinde bunlardan vazgeçmesi zordur. Oysa bir mü'min, nefsini en ağır şartlarda yaşamaya alıştırmalıdır. İşte insanın, oruç vesilesiyle, nefsin alıştığı âdet ve alışkanlıkları terk etmesi ve bir mânâda bağımsız yaşamaya alışması mümkündür. Açlığa ve susuzluğa alışan biri, zorunlu olarak böyle bir şeye maruz kaldığında sabredip dayanmasını da bilir.

3. Günahlara Karşı Kalkandır

Günah bir iç çöküntü, bir terslik ve fıtratla bir zıtlaşmadır. Günaha giren kimse kendini, vicdanî azaplara ve kalbî sıkıntılara bırakmış bir talihsiz ve bütün ruhî meleke ve kabiliyetlerini şeytana teslim etmiş bir mazlum ve mağdurdur. Bir de o günahı işlemeye devam ederse, bütün bütün ipi elden kaçırır ve artık ne bir irade ne bir direnme ne de kendini yenilemeye mecali kalmaz.

İnsanın geçip gittiği yollarda yığın yığın günah vardır ve bunlar birer kobra gibi onu gözetlemektedir. Birinden kurtulması mümkün olsa bile diğerlerine kendini kaptırmadan yoluna devam etmesi bir hayli zordur. Polat gibi sağlam bir irade gerektir ki bu yollar aşılabilsin.

İşte bu tehlikeye karşı oruç, bir kefil ve bir teminat hükmündedir. Bazı kimseler için, onları inhirafta koruyucu bir sütredir. Masiyetlere karşı yapılmış bir tahşidattır. Evet o, bir kalkan gibi sahibini korur ve ona Cennet'e giden yolu kolaylaştırır.

Allah Resûlü (sallallâhu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur:

يَا مَعْشَرَ الشَّبَابِ مَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمُ البَاءَةَ فَلْيَتَزَوَّجْ، وَمَنْ لَمْ يَسْتَطِعْ فَعَلَيْهِ بِالصَّوْمِ فَإِنَّهُ لَهُ وِجَاءٌ

"Ey gençler topluluğu! Sizden evlenmeye güç yetirebilen evlensin. Güç yetiremeyenler ise oruç tutsun. Zira oruç, (günahlardan koruyan) bir

kalkandır."[173]

Oruç bir alıştırmadır; kişide cismanî arzulara karşı koyma melekesini geliştirir. İnsan, oruçlu olduğu zamanlarda her türlü negatif istek ve meyillere engel olabildiği gibi, kazandığı dirençle oruçlu olmadığı zamanlarda da bunu yapabilir. Zira oruç, sadece midenin aç bırakılması demek değildir. Aksine o, mideyle birlikte bütün duygulara; göze, kulağa, akla, kalbe, hayale ve sair cihazat-ı insaniyeye de oruç tutturmak, onları günahlardan, mâlâyani şeylerden çekmek ve her birini kendisine mahsus ubudiyete sevk etmektir. Bu şekilde oruç tutan bir insan helâl yörüngeli bir hayat yaşıyor demektir.

Nefsi kontrol altında tutmanın en etkili yoludur oruç. Zira midenin sürekli dolu olması, vücudun bütün organlarını en yüksek enerji kapasitesine ulaştırır. Bu durum, nefsin arzu ve isteklerinin önünü açar. Bir bakarsınız insan, diline hâkim olup da mahzurlu şeyleri konuşmaktan kendini alıkoyamaz. Bu yüzden prensip kararı almalı; mesela dil, tilavet-i Kur'ân, zikir, tesbih, salavat ve istiğfar gibi şeylerle meşgul edilerek yalandan, gıybetten ve kötü sözlerden alıkonulmalıdır. Hatta bazen, "Ağzımdan gıybet adına bir söz çıkarsa, aralıksız şu kadar oruç tutacağım." demek suretiyle gıybete giden yollar baştan kapatılmalıdır. Vereceğimiz böyle bir ceza ile nefis belki intibaha gelir, sonrasında aklın hâkim, nefsin mahkûm olması sağlanabilir. Kim bilir belki de bunun sonunda gıybet etmemeyi Rabbimiz fıtratımızın bir parçası hâline getirir.

Evet, kontrolsüz dil, insanın ahiret hayatı için en büyük tehlikelerden biridir. Onu kontrol altına almanın tek yolu ise nefsin arzu ve isteklerini kısıtlamaktır. Oruç, bu fonksiyonu eda etmesi bakımından herkes için şayan-ı tavsiye en önemli reçetedir. Nitekim Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu hadisi de bunu teyit etmektedir:

مَنْ لَمْ يَدَعْ قَوْلَ الزُّورِ وَالعَمَلَ بِهِ، فَلَيْسَ لِلّٰهِ حَاجَةٌ فِي أَنْ يَدَعَ طَعَامَهُ وَشَرَابَهُ

"Kim oruçlu iken yalan konuşmaktan ve kötü hareketlerden vazgeçmezse bilsin ki onun yeme-içmeyi bırakmasına Allah'ın ihtiyacı yoktur."[174]

Oruçlu kişi, dilini korumanın yanında gözünü harama bakmaktan,

kulağını da fena şeyleri işitmekten men etmeli; gözünü ibrete, kulağını da hak söz ve Kur'ân dinlemeye yönlendirmelidir.

Hâsılı, en mükemmel oruç, mideyle birlikte göze, kulağa, kalbe, hayale, fikre ve sair organlara da tutturulan; onların haramlar ve mâlâyani şeylerden alıkonularak kendilerine mahsus kulluğa sevk edildiği oruçtur. Bunun yolu ise insan vücudundaki büyük bir fabrika hükmündeki mideyi oruç vasıtasıyla kontrol altına almaktan geçer. Çünkü o kontrol altına alınabilirse diğer azalar da kolayca ona tâbi kılınabilir.

Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde şöyle buyurmuştur:

إِنَّ اللّٰهَ كَتَبَ عَلَى ابْنِ آدَمَ حَظَّهُ مِنَ الزِّنَا، أَدْرَكَ ذَلِكَ لاَ مَحَالَةَ، فَزِنَا الْعَيْنِ النَّظَرُ، وَزِنَا اللِّسَانِ الْمَنْطِقُ، وَالنَّفْسُ تَمَنَّى وَتَشْتَهِي، وَالفَرْجُ يُصَدِّقُ ذَلِكَ كُلَّهُ وَيُكَذِّبُهُ

"Her insanın zinadan bir payı vardır ve bundan kurtulması pek zordur. Gözün zinası (harama) bakmak, dilin zinası (haram) konuşmaktır. Nefis buna can atar. Organları ise onun bu isteğini ya kabul eder ya da reddeder."[175]

Maalesef günümüzde bu tür günahlar çok yaygındır. Hâlbuki günah her yönüyle, her hâliyle, her ünitesiyle, her müessesesiyle şeytana hizmet eder. Günahlara karşı İslâm'ın ortaya koyduğu bir kısım düstur ve esaslar vardır. İnanan insanlar bu düsturlara başvurdukları sürece günah girdabına kapılmayacak, günah selleriyle sürüklenip yok olmayacaklardır. Fakat İslâm'ın esaslarına riayet edilmediği zaman, insanların tıpkı kütükler gibi bu günah sellerine kapılıp sürüklenmeleri mukadderdir. İslâm'ın bu bakış açısını şöyle özetleyebiliriz:

Öncelikle, İslâm, beşer olmaktan kaynaklanan hususları realite olarak kabul eder. Mesela beşerde gazap, hırs ve inat gibi duyguların bulunması birer realitedir. Fakat bunlar yerinde kullanıldığı zaman yümün, bereket ve bir kısım hayırlara vesile olabilirken, yerinde kullanılmadığında şerre sürüklerler. Aynı şekilde İslâm, insandaki şehveti de bir realite olarak kabul eder. Dahası şehveti (arzu ve iştiha), insanda şahsî hayatın ve neslin devamı için verilmiş bir avans, bir ilâhî armağan olarak görür. İnsan, bu avansı kullanıp değerlendirerek, yeryüzünün salih mirasçıları

olan ümmet-i Muhammed'in çoğalmasına vesile olacaktır. Ancak bu mevzuda meşru çizgiler içinde kalmak ve günaha girmemek olmazsa olmaz bir esastır. Bunun yolu da evliliktir.

Evlenmeye imkânı olmayanlar ise Allah Resûlü'nün tavsiyesine uyarak oruç tutarlar. Ancak oruç da bütün şartları yerine getirilerek tutulmalıdır ki günahlara mâni olma fonksiyonunu yerine getirebilsin. Bu zaviyeden bakacak olursak mesela bir insan, bütün gün aç durup da akşam vakti tıka-basa karnını doyursa, sahurda da yine iftar vaktiyle yarışır gibi yiyip içse, elbette ki oruçtan beklenen neticeyi elde edemeyecektir. Zira orucun önemli hedeflerinden biri de şehveti kırmaktır. Hâlbuki günde belli kalorinin üstünde alınan gıdalar şehvetin kırılması şöyle dursun, onun güçlenmesine sebep olmaktadır. Dolayısıyla da böyle yiyip-içen bir insanın oruçtan bu mânâda bir fayda görmesi imkânsızdır. Haddizatında insan, normal vakitlerde de yeme-içmesine dikkat etmelidir. Az yeme, az uyuma ve az konuşma değişmeyen İslâmî birer prensiptir.

Binaenaleyh iradenin hakkını vererek, nefse ait beslenme musluklarını kısmak çok mühimdir. Aksi takdirde nefis daima şeytana açık bir kapı olacaktır. Şeytan gibi nefisten de insana dost olmaz. Nefsin, fenalıklara götüren büyük bir hasım ve kendisine karşı *"en büyük cihad"*ın yapılması gereken bir düşman olduğunun bilinmesi, ondan ve şeytandan kurtulma, dolayısıyla da Allah'a yaklaşma istikametinde atılmış önemli bir adımdır. Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), bir keresinde, أَعْدَى عَدُوِّكَ نَفْسُكَ الَّتِي بَيْنَ جَنْبَيْكَ *"Senin en büyük hasmın, mahiyetindeki nefsindir."*;[176] başka bir defa, bir muharebeden dönenlere hitaben, قَدِمْتُمْ خَيْرَ مَقْدَمٍ مِنَ الْجِهَادِ الْأَصْغَرِ إِلَى الْجِهَادِ الْأَكْبَرِ. *"Şimdi küçük cihaddan büyük cihada döndünüz."* buyurması, "Büyük cihad nedir?" sorusunu ise, مُجَاهَدَةُ الْعَبْدِ هَوَاهُ *"Kulun, heva-yı nefsine savaş açması."* şeklinde cevaplaması,[177] nefisten korkmamız ve karşısında daima teyakkuzda bulunmamız hususunda bizim için önemli derslerdir.

Evet, nefsi kontrol altına almanın uygulamalı metodu oruçtur. Bunun içindir ki o, dinin temel rükünlerinden biri olmuş, insanın İslâm'ı nefsinde uygulamasının pratik ifadesi olan takvaya ulaştıran yollardan biri

sayılmıştır.

Hâsılı, insan oruçla nefsini, Cenâb-ı Hak karşısında serkeşlikten kurtarır ve itaat eden bir kul olma yoluna girer. Oruç tutan herkes, oruçlu olmadığı günlere nispeten, daha bir melekleştiğini vicdanında hisseder. Yine herkes anlar ki izin verilmedikçe en küçük bir şeyi dahi yapamaz, elini suya uzatamaz.. ve bu vesileyle de kendisinin mâlik değil memlûk; hür değil kul-köle olduğunu anlar. Neticede nihayetsiz aczini, fakrını, kusurunu görür ve bir şükr-ü mânevi eliyle rahmet kapısını çalmaya hazırlanır. Yeter ki orucunu dinin verdiği ölçüler içinde tutsun.

4. Ruhu Olgunlaştırır

İnsan, ruh ve bedenden meydana gelmiş bir varlıktır. Ruhsuz beden bir şey ifade etmediği gibi, bedensiz ruh da teklif dünyası adına bir mânâ ifade etmez. İnsanın yiyip içtiklerinin, yaptığı hareketlerin, yerine getirmeye çalıştığı ibadet ü taatin hem bedenine hem de ruhuna birtakım tesirleri vardır. Ağzına aldığı bir lokma, zâhiren midesine gitmekle birlikte ruhunda da bazı tesirler icra eder. Hâkeza, yaptığı hareketler vücuduna tesir ettiği gibi ruhuna da tesir eder. Bu açıdan insanın ruhî hayatının gelişip olgunlaşmasında yediği-içtiği şeylerin önemli bir yeri vardır.

Oruçta aynı zamanda tasavvufçuların riyazat ismini verdiği, yiyip-içtiklerine azami dikkat etme mânâsı vardır. Yani oruç bir mânâda ruhun riyazatı ve bedenin perhizidir. Sık sık oruca müracaat eden bir insan, onun, vicdanında hâsıl edeceği meziyet ve faziletleri açık bir şekilde müşahede edebilir. Her zaman ve her yerde midesini düşünen bir insanda ise temiz bir ruh ve saf bir kalbin bulunması zordur.

Bedenin bir kısım ihtiyaç ve istekleri olduğu gibi, ruhun da kendine göre istekleri vardır. İnsan, cismaniyeti itibarıyla küçük bir varlıktır; ama ruhî melekeleri yönüyle sonsuzluğa açıktır. Sınırsız meyilleri, arzuları, istekleri, duyguları, hayalleri, düşünceleri ve fikirleriyle o sanki kâinatın küçük bir fihristesi hükmündedir.

İşte konumu ve durumu bu olan insanın ruhî yönünü ve bütün istidatlarını inkişaf ettiren, arzu ve emellerinin gerçekleşmesine vesilelik yapan, şehvet ve gazap gibi duygularını zapturapt altına alan, onu,

Rabbiyle irtibata geçiren en ulvî ve en yüksek ameliye ancak ve ancak ibadettir. Önemli bir ibadet olan oruçta da bütün bu hususiyetler mevcuttur.

İnsanı ruhen terakki ettirmeyi hedefleyen bütün dinlerde, şekil farklılıkları bir tarafa bırakılacak olursa, oruç önemli bir esastır. Hatta insanların bu mânâdaki olgunlaşmasında rehberlik rolü ile vazifelendirilen bütün peygamberler, böyle bir misyonu yüklenmeye hazırlanma dönemlerini hep oruçlu geçirmişlerdir. Bu da yine orucun insanı olgunlaştırmadaki tesirini gösteren ayrı bir delildir.

Hazreti Musa'ya (aleyhisselâm) Tevrat nazil olmaya başladığında o, kırk günlük orucunu tamamlamış bulunuyordu. İncil'in ilk âyetleri Hazreti İsa'ya nazil olduğunda kim bilir bu büyük peygamber kaç gündür oruçluydu. İnsanlığın İftihar Tablosu, peygamberlik verilmeden önceki günlerini hep oruçlu geçirmişti. O, Hira'da itikâfa girmiş gibiydi. Zaten vahiy de bir Ramazan gününde gelmeye başlamıştı. İtikâfın Ramazan ayında olması da nazara alınacak olursa, Efendimiz'in Hira'ya çekilişinin Ramazan ayına denk gelmesi cidden manidardır.

Evet, insanlarda çoğu zaman ruh bedenin, beden de ruhun rağmına gelişir. Ruhanî yönleri itibarıyla gelişmek isteyenler mutlaka oruç tutmalıdırlar. Veya şöyle söyleyelim: Oruç tutmayanlar, bedenlerinin altında kalır ve istenen ölçüde ruhanî olgunluğa ulaşamazlar.

Üstad Bediüzzaman da bu hususla alâkalı olarak şunları söyler:

"Mide fabrikasının pek çok hademeleri ve kendisiyle alâkadar çok insanî duyguları var. Eğer senenin bir ayında gündüzleri tatile girmezse, hademelerin ve diğer duyguların hususi ibadetlerini onlara unutturur, kendiyle meşgul eder, onları tahakkümü altına alır, nazar-ı dikkatlerini daima kendine çeker, onlara ulvî vazifelerini unutturur. Fakat Ramazan-ı Şerif orucuyla o fabrikanın hademeleri anlarlar ki, sırf o fabrika için yaratılmamışlar. Ve sair cihazat, o fabrikanın süflî eğlencelerine bedel, Ramazan-ı Şerif'te melekî ve ruhanî eğlencelerle lezzet alırlar, nazarlarını o mânevi zevklere dikerler. Onun içindir ki, Ramazan-ı Şerif'te mü'minler, derecelerine göre ayrı ayrı nurlara, feyizlere, mânevi zevklere

mazhar olurlar. O mübarek ayda oruç vasıtasıyla ruh, akıl ve sır gibi latifeler çok terakki eder, midenin ağlamasına karşılık onlar masumâne gülerler."[178]

5. İnsanı Melekiyete Yükseltir

İnsanda biri melekî diğeri de hayvanî olmak üzere iki yön vardır. Yani onun fiziğe ait bir yanı olduğu gibi fizik ötesine açık bir mahiyeti de vardır. Evet, onun, bir taraftan behîmî hisler, şehvetler, gazaplar, kinler ve nefretlerden ibaret hayvanî bir yanı, diğer taraftan da iz'an, irfan, mârifet, muhabbet, kulluk ve tevazu gibi melekî bir yanı söz konusudur.

Allah (celle celâluhu) insanın donanımına hem iyi hem de kötü duygular yerleştirmiştir. Bu itibarla da insan, melekleşebilir de, şeytanlaşabilir de. İradesiyle melekleri geride bırakabilecek bir ruhanîlik kazanabileceği gibi, şeytana bile rahmet okutturacak duruma da düşebilir.

Evet, en güzel şekilde yaratılan insanın, aynı zamanda kendisini aşağıların aşağısına götürücü –belli hikmetler için mahiyetine konulan– kötü duygulara da açık bir yanı vardır. O her zaman bu duyguların tesiriyle a'lâ-yı illiyyînden esfel-i sâfilîne düşebilir.

Bu hususla ilgili Kur'an-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

لَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ فٖى اَحْسَنِ تَقْوٖيمٍۘ ۞ ثُمَّ رَدَدْنَاهُ اَسْفَلَ سَافِلٖينَۙ ۞ اِلَّا الَّذٖينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ فَلَهُمْ اَجْرٌ غَيْرُ مَمْنُونٍ

"Biz, insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına atıverdik. Yalnız inanıp iyi işler yapanlar hariç. Onlar için kesintisiz bir mükâfat vardır."[179]

İşte insanın, potansiyel insanlıktan hakiki insan olma ufkuna yükselmesi, mahiyetinde bulunan bu meleklik yönünü inkişaf ettirmesiyle mümkün olacaktır. Yoksa cismaniyetine bağlı kaldığı, hayvaniyetinin güdümünde yaşadığı; yani yiyip içerek yan gelip kulağı üzerine yattığı sürece o, mülk âleminin dar çerçevesi içinde sıkışır kalır; kalır da ahsen-i takvîm sırrına mazhar bir varlıkken hayvanlardan da aşağı bir duruma düşer. Fakat o, hayvaniyetten çıkıp cismaniyeti bırakırsa yani nefsanî, hayvanî ve cismanî kirlerden temizlenerek Cenâb-ı Hakk'ın esmâ-i

ilâhiye, evsaf-ı sübhaniye ve şuûn-u rabbaniyesinin nurlarıyla tenevvür ederse farklı bir mahiyete erer, ayrı bir kıvam kazanır.

Âyet-i kerime ve hadis-i şeriflerde meleklerin çokça zikredilip nazara verilmesinin hikmetlerinden biri de insanda potansiyel hâlde bulunan bu melekiyet yanını harekete geçirmek, tetiklemek, neşv ü nema bulmasını sağlamak ve böylece onu melekleşme ufkuna ulaştırmaktır. Evet, meleklerin hâli nazara verilmek suretiyle melekleşmeye bir teşvik ve çağrı yapılmakta, mahiyetimizde meknî bulunan melekûta ait hususiyetleri inkişaf ettirmemiz istenmektedir.

İnsanı meleklerden ayıran en önemli özelliklerden biri, onun nefis sahibi olmasıdır. Meleklerde yeme-içme, evlenme, günah işleme gibi davranışlar söz konusu değildir. Onlar, yaratılışları gereği masum, her an Allah'ı tesbih ve taatle meşgul nuranî varlıklardır. Bununla ilgili Cenâb-ı Hak şöyle buyurur:

وَقَالُوا اتَّخَذَ الرَّحْمٰنُ وَلَداً سُبْحَانَهُ بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ ۝ لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِاَمْرِهٖ يَعْمَلُونَ ۝ يَعْلَمُ مَا بَيْنَ اَيْدِيهِمْ وَمَا خَلْفَهُمْ وَلَا يَشْفَعُونَ اِلَّا لِمَنِ ارْتَضٰى وَهُمْ مِنْ خَشْيَتِهٖ مُشْفِقُونَ

"(Birtakım insanlar çıkıp, meleklerin) Rahman (olan Allah)'ın çocuğu olduğunu iddia ettiler. Bilakis onlar O'nun şerefli kullarıdır. O'nun sözünün önüne geçmez, sadece O'nun emriyle hareket ederler. (Allah) onların önlerinde ve arkalarında ne varsa (tüm hallerini) bilir. Onlar O'nun razı olduğundan başkasına şefaat edemezler. Allah korkusu ve O'na olan saygılarından dolayı her an müteyakkızdırlar."[180]

İnsan ise hayatiyetini ancak yeme-içmeyle devam ettirebilir. Her zaman için nefsine uyup günaha girme ihtimali vardır. Ancak oruç tutan bir mü'min, yeme-içmesine bir engel koyar, şehvetine hâkim olur, her türlü günahtan sakınır, melekler gibi bir hayat yaşar. Hatta o, bu hâliyle melekleri bile geride bırakabilir. Öyle ki, Cenâb-ı Hak bu vasıflara sahip olan mü'min kullarıyla meleklere karşı iftihar eder, onları meleklere örnek gösterir.

Evet, öyle insanlar vardır ki melek gibidirler. Bu insan, "Rabbim hesaba çeker." düşüncesiyle karıncaya dahi ayağını basmaz. Kendisinden daha

muhtacını görse elindekini ona verir. Namaz kılmak üzere Rabbinin huzuruna gelince ayakları tir tir titrer. Titrer de ahirete ait hesabını düşünerek iki büklüm olur ve Ona bakanlar Allah'ı hatırlar. İnsan da vardır ki şeytan gibidir. Ormanlardaki canavarlardan daha tehlikeli ve daha zararlıdır. İşte insan, oruç sayesinde bu aşağı derekelerden çıkıp melekler ufkuna belki de daha ilerisine adım atmaya liyakat kazanır.

6. Nimetlerin Değerini Öğretir

Cenâb-ı Hak, yeryüzünü binbir çeşit nimetle donatmış ve onu insanın emrine musahhar kılmıştır. Her gün semadan önümüze âdeta sofraların biri indirilip diğeri kaldırılmaktadır. Ağaçlar devamlı meyve vermekte, zemin çeşit çeşit nimetler bitirmektedir. Kur'ân-ı Kerim, pek çok âyetiyle bize, Rabbimizin nimetlerini hatırlatır. Ezcümle:

وَفِى السَّمَٓاءِ رِزْقُكُمْ وَمَا تُوعَدُونَ

"Semada rızkınız ve size vaat olunan şeyler vardır."[181]

وَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً بِقَدَرٍ فَاَسْكَنَّاهُ فِى الْاَرْضِ وَاِنَّا
عَلٰى ذَهَابٍ بِهٖ لَقَادِرُونَ ۞ فَاَنْشَاْنَا لَكُمْ بِهٖ جَنَّاتٍ مِنْ نَخِيلٍ وَاَعْنَابٍ لَكُمْ فِيهَا فَوَاكِهُ
كَثِيرَةٌ وَمِنْهَا تَاْكُلُونَ

"Gökten, ölçülü bir şekilde su indirip yeryüzünde tuttuk. Onu geldiği yere geri göndermeye de kadiriz. Bu suyla sizin için hurmalıklar, üzüm bağları var ettik; onların meyvelerinden istifade ediyorsunuz, yiyorsunuz."[182]

فَلْيَنْظُرِ الْاِنْسَانُ اِلٰى طَعَامِهٖ ۞ اَنَّا صَبَبْنَا الْمَٓاءَ صَبًّا ۞ ثُمَّ شَقَقْنَا الْاَرْضَ شَقًّا ۞ فَاَنْبَتْنَا فِيهَا حَبًّا
۞ وَعِنَبًا وَقَضْبًا ۞ وَزَيْتُونًا وَنَخْلًا ۞ وَحَدَٓائِقَ غُلْبًا ۞ وَفَاكِهَةً وَاَبًّا ۞ مَتَاعًا لَكُمْ وَلِاَنْعَامِكُمْ

"İnsan yediği şeyler üzerinde bir düşünsün. Gökten suyu indirdik. Sonra yeryüzünü, toprağı yardık (gözelerini açtık) da onda hububat, üzüm, yonca, zeytin, hurma, ağaçları gür ve sık bahçeler, meyveler ve çayırlar bitirdik. Siz ve hayvanlarınız istifade edesiniz diye."[183]

Allah, yeri de göğü de insanın istifadesine sunmuştur. Ne var ki o, Rabbine karşı pek nankördür. Onun için de sayılamayacak kadar çok nimetlerin içerisinde yüzerken bile çoğu kez bunların farkına varamaz. *"Ol mahiler ki deryada yüzer, deryayı bilmezler."* fehvasınca tıpkı balıkların,

içinde bulundukları sudan habersiz yaşamaları gibi. Oruç ise insanın bu tavrına bir çeki düzen verir. Nimetler içerisinde yüzen insan, oruçla birlikte bu nimetlerin kıymet ve ehemmiyetini anlar ve dolayısıyla onların şükrünü eda etmeye çalışır.

İnsanoğlu, dalında kendisine tebessüm eden bir salkımın nasıl bir nimet olduğunu oruç sayesinde anlar. Hususiyle yaz günleri, her gün kana kana içtiği fakat ne büyük bir nimet olduğunu unuttuğu suyun kıymetinin farkına varır. İftar vakti o suyu yudumlarken, "Allahım! Acaba Cennet'teki kevserlerin de böyle mi?" der, dünyadaki suda Cennetteki kevseri tadar. İşte bu hatırlama insanda öyle bir imana vesile olur ki bunu başka şeylerin kazandırması mümkün değildir. Demek ki ağzını bağlamanın, Allah'ın meşru kıldığı şeylerden –sırf O'nun emri olduğu için bir süreliğine de olsa– el çekmenin vicdanlarda hâsıl ettiği şey bütünüyle imandır. O iman ki vicdanlarda duyulur, kalblerde hissedilir ve onun sayesinde huzura erilir.

Evet, nimetler Allah'ındır ve O, verdiği bu nimetlerin karşılığında bizden şükür ister. Verdiği bunca nimete karşı Allah'ı unutmak ne büyük bir hata, ne büyük bir nankörlüktür! İşte oruç, nimetleri iradî olarak kesmek suretiyle insanı bu unutkanlıktan kurtarır. Kul, geçici olarak nimetlere sırtını dönmek ve iradî olarak onlardan ilgi ve alâkayı kesmek suretiyle âdeta şöyle der: "Evet, ey Allahım! Yağmur, onunla inen azot, hava, şimşek, şimşeğin çakması, yağmurun, dolunun yere inmesi, karın yağması, toprağın mevcudiyeti, rüşeymlerin başını çıkarması... vs. hepsi bizler için büyük birer nimetmiş. Biz bunları ancak geçici olarak bu nimetlerden mahrum kalmak suretiyle hissettik. Seni arıyor, Seni hatırlıyor ve Sana şükrediyoruz." Onun bu sözüne karşılık Cenâb-ı Hak da şöyle mukabelede bulunur:

فَاذْكُرُونِى اَذْكُرْكُمْ وَاشْكُرُوا لِى وَلَا تَكْفُرُونِ

"Beni zikredin ki Ben de sizi anayım, Bana şükredin ve sakın nankörlük etmeyin."[184]

لَئِنْ شَكَرْتُمْ لَاَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ

"Bana şükrederseniz Ben de nimetleri artırırım, eğer küfran-ı nimette

bulunursanız, şüphesiz azabım çok şiddetlidir."[185]

7. Allah'la Münasebeti Kuvvetlendirir

İnsan, Rabbiyle münasebetinin kuvveti nispetinde kâmil insan olma yoluna girmiş demektir. Cenab-ı Hak'la irtibatı kuvvetli olan bir mü'minin hayatında tamam olmayan bir şeye rastlanmaz. O, tıpkı âyette;

تَـتَجَافٰى جُنُوبُهُمْ عَنِ الْمَضَاجِـعِ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ خَوْفاً وَطَمَعاً

"Yataklarından kalkar, havf-reca (korku-ümit) duygularıyla Rabbilerine ibadet ederler."[186] buyrulduğu gibi uzunluğuna ve kısalığına aldırış etmeden gecenin bir yarısı kalkar, Rabbinin gazabından endişe ederek ve rahmetine nâil olmayı umarak kıyamda durur. Ramazan'da sahura kalkmak için geceyarısı yumuşak döşeğini terk eder. Sırf O'nun rızasını elde edebilmek için gün boyu aç ve susuz durmaya katlanır. İşte böyle bir fedakârlık Allah ile o kulu arasında çok kuvvetli bir bağ meydana getirir. Onun bu fedakârlığına karşılık Cenâb-ı Hak ahirette şöyle buyuracaktır:

كُلُوا وَٱشْرَبُوا هَنِيٓـًٔا بِمَآ أَسْلَفْتُمْ فِى ٱلْأَيَّامِ ٱلْخَالِيَةِ

"Geçmişte yaptığınız iyi amellerin karşılığı olarak afiyetle yiyin, için."[187]

Kudsî bir hadiste de buyrulduğu gibi Cenâb-ı Hak, iki korkuyu ve iki emniyeti bir arada yaşatmaz. Bu dünyada rahat ve rehavetinden taviz vermeyen, din adına birtakım sıkıntılara katlanmayan, kendini zora sokmayan bir insan ahirette bunlara maruz kalacaktır. Aksine, bu dünyada gece yarısı yumuşak yatağını terk eden, günboyu açlığın ve susuzluğun sıkıntılarına katlanan ise ahiretin sıkıntı ve meşakkatlerinden emin olacaktır.

8. Allah'a Kavuşmayı Hatırlatır

Oruç tutan bir insanın her ânı, Allah'ı ve nimetlerini hatırlatması ve netice itibarıyla da en büyük nimet olan Allah'a kavuşmayı hatıra getirmesi bakımından son derece kıymetlidir. Sabahtan akşama kadar bedenine ait birtakım arzu ve ihtiyaçlarından uzak kalan insan zâhiren sıkıntı çekse de ibadetin getireceği uhrevî faydalar ona bu sıkıntıları unutturur. Oruçlu bir mü'min bütün gün, şehvetini, yemesini ve içmesini kendisi için bıraktığı Rabbiyle buluşmayı düşünür. Bu düşüncesi

sayesinde de hayatı baştan sona istikamet dairesinde cereyan eder. Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) orucun, biri uhrevî diğeri de dünyevî olan semerelerine dair şöyle buyurmuştur:

لِلصَّائِمِ فَرْحَتَانِ يَفْرَحُهُمَا إِذَا أَفْطَرَ فَرِحَ وَإِذَا لَقِيَ رَبَّهُ فَرِحَ بِصَوْمِهِ

"Oruçlu için iki sevinç vardır. Biri iftar ettiği zaman duyduğu sevinci, diğeri de Rabbiyle buluşacağı zaman orucu sayesinde yaşayacağı sevinç."[188]

Hakiki bir mü'min, hayatını, Allah ile buluşacağı duygu ve düşüncesiyle geçirir ve bunun bir an önce gerçekleşmesini diler. O bu kadar istekli davranınca Allah da onun bu isteğine cevap verir.

مَنْ أَحَبَّ لِقَاءَ اللهِ أَحَبَّ اللهُ لِقَاءَهُ وَمَنْ كَرِهَ لِقَاءَ اللهِ كَرِهَ اللهُ لِقَاءَهُ

"Her kim Allah'a kavuşmayı arzu ederse, Allah da ona kavuşmayı diler. Her kim de O'na kavuşmaktan hoşlanmazsa, Allah da ona kavuşmaktan hoşlanmaz."[189]

9. Sağlığa Faydalıdır

Orucun ruh ve beden sağlığına faydaları hakkında bugüne kadar birçok söz söylenmiş, birçok makale ve kitap yazılmıştır. Az yemenin insan sağlığına faydası öteden beri bilinen ilmî bir gerçektir. Dolayısıyla bedene gerekli kalori ve enerjiyi sağlayacak besinleri almak şartı ile günün belirli öğünlerinde yemek yiyerek vakitsiz atıştırmalardan kaçınmak, mideyi yararlı-yararsız şeylerle tıka-basa doldurmaktan çok uzak durmak gerekir. İşte orucun insan vücuduna sağladığı en önemli faydalardan biri budur. Çünkü oruç tutan bir insan, gün boyu ağzına bir lokma dahi götüremeyeceği gibi iftarda da az bir yemekle yetinir. Peygamberimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) oruç konusundaki sünneti de bu yöndedir.

Çok yemenin sağlığa zararlı olduğu bugün bütün tıp uzmanları tarafından ifade edilmektedir. Hatta çok yemek ile kalb, şeker, tansiyon gibi pek çok hastalık arasında doğrudan bir ilişki olduğu da artık pek aşikar bir realitedir. Bedeni belirli bir süre yiyeceklerden uzak tutmak, geçmişten bugüne birçok hastalığın tedavisinde başvurulan tabiî bir metot olarak kabul edilmektedir. Buna göre oruç, koruyucu hekimlik açısından

çok büyük önemi haiz olduğu gibi, güç yetirebilecek hasta kimselerin, midelerini her yıl bir ay dinlendirmeleri de onlar için ehemmiyetli bir tedavi yoludur.

Bunun dışında sigara gibi başta damar sertliği olmak üzere muhtelif hastalıklara sebebiyet verdiği bilinen alışkanlıkların Ramazan ayının girmesiyle birlikte ciddi oranda azaldığı da bir gerçektir. Hatta kimi tiryakiler Ramazan ayını vesile yaparak sigarayı tamamen bırakmaktadırlar. Orucun, dolaylı da olsa insan sıhhatine böyle bir katkısından da söz edilebilir.

Bir diğer açıdan, daha dünyaya gelmeden anne karnında faaliyete başlayan vücudumuzun organ ve sistemlerinin, özellikle de sindirim sisteminin zaman zaman dinlenmeye ihtiyacının olduğu, tıbbî çevrelerce kabul edilip savunulan bir hakikattir. Senenin bir ayında vücudun dinlendirilmesi anlamına gelen oruç, bu yönüyle insan bedeni için son derece faydalıdır.

Faaliyet içinde olan her makine bir müddet sonra bakıma alınıp dinlendirilir. Böyle yapılmadığı takdirde ya ömrü kısalır veya tamamen tahrip olur. Öğrencilere, belirli bir süre tedrisat gördükten sonra tatil verilir. Sabahtan akşama kadar çalışan bir işçi, akşamleyin istirahate çekilir. Bu mola ve dinlenmeler olmadan aynı tempoda çalışma ve semere verme mümkün değildir. İnsan vücudunu bir fabrika, azalarını da o fabrikanın aletleri gibi düşünebiliriz. İşte oruç, vücut fabrikamızın dinlenmesine, yıpranmamasına ve mükemmel şekilde çalışmasına bir vesiledir.

İnsan, oruç sayesinde, zamanla vücudunda biriken zararlı maddelerden ve fazlalıklardan kurtulur. Dolayısıyla bedenen kendisini rahatlamış hisseder. Nitekim bugünün insanı, fazla kilolarından şikâyetçi olup bunlardan kurtulmak için kapı kapı çare aramaktadır. Fazla kiloların, vücudumuzda kan dolaşımı ve beyin başta olmak üzere çeşitli organ ve sistemlere zarar verdiği tıp çevreleri tarafından kabul edilmektedir. İşte oruç, sevap kazanmanın ve Allah'ın hoşnutluğuna ermenin önemli bir vesilesi olmanın yanında bir taraftan da bu gibi maddî rahatsızlıklara çare

olmaktadır.

10. İktisada Alıştırır

Gerek Kur'ân-ı Kerim gerekse hadis-i şerifler bizleri iktisada teşvik eder, neticeyi düşünmeden bilinçsiz olarak harcamada bulunmayı yasaklar. Kur'ân-ı Kerim'de şöyle buyrulur:

وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُوماً مَحْسُوراً

"Elini boynuna bağlayıp cimri kesilme, büsbütün de açılıp tutumsuz olma ki herkes tarafından ayıplanan, kaybettiklerine hasret çeken bir hâle düşmeyesin."[190]

Kur'ân'ın tabiriyle, Allah'ın kendilerine ihsan ettiği maldan infak etmeyip cimrilik yapanlar, âdeta ellerine kilit vurup, boyunlarına asmış bir durumdadırlar. Bunun karşılığında onu çar-çur eden, harcamalarını heva ve heveslerine uyarak şuursuzca yapanlar da sonunda fayda vermeyen bir pişmanlık içine düşerler. Kur'ân, bu ikisini de hoş karşılamamakta, israfın da cimriliğin de herhangi bir fayda getirmeyeceğini söyleyip inananlara orta yolu tutmalarını (iktisadı) tavsiye etmektedir:

وَالَّذٖينَ اِذَٓا اَنْفَقُوا لَمْ يُسْرِفُوا وَلَمْ يَقْتُرُوا وَكَانَ بَيْنَ ذٰلِكَ قَوَاماً

"Onlar ki harcadıkları zaman ne israf eder ne de cimrilik yaparlar. İkisi arasında orta bir yol tutarlar."[191]

وَهُوَ الَّذٖٓى اَنْشَاَ جَنَّاتٍ مَعْرُوشَاتٍ وَغَيْرَ مَعْرُوشَاتٍ وَالنَّخْلَ وَالزَّرْعَ مُخْتَلِفاً اُكُلُهُ وَالزَّيْتُونَ وَالرُّمَّانَ مُتَشَابِهاً وَغَيْرَ مُتَشَابِهٍ كُلُوا مِنْ ثَمَرِهٖٓ اِذَٓا اَثْمَرَ وَاٰتُوا حَقَّهُ يَوْمَ حَصَادِهٖ وَلَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُسْرِفٖينَ

"Çardaklı-çardaksız bağ ve bahçeleri, tatları farklı farklı çeşit çeşit hurma ve ekinleri, birbirine benzeyeniyle benzemeyeniyle zeytinleri, narları (çeşit çeşit meyveleri) yaratan O'dur (celle celâlüh). Mahsul verince ürününden yiyin, devşirildiği gün hakkını da (öşrünü) verin. İsraf etmeyin, çünkü O müsrifleri sevmez."[192]

Cenâb-ı Hak, mazhar oldukları nimetlerin şükrünü eda etmeyenleri de şöyle uyarır:

وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلاً قَرْيَةً كَانَتْ آمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَأْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِأَنْعُمِ اللّٰهِ فَأَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ

“Allah bir beldeyi misal verdi: Güven ve huzur içinde idiler. Her taraftan bol bol rızık gelirdi. Fakat Allah’ın nimetlerine nankörlük ettiler de bu yaptıklarından dolayı Allah onlara açlık ve korku ızdırabını tattırdı.”[193]

Bunlardan başka da israfı yasaklayan, mü’minleri iktisada teşvik eden çok sayıda âyet vardır.

Resûl-i Ekrem (sallallâhu aleyhi ve sellem) de mü’minlere, ibadetlerinde, hâl ve hareketlerinde, malî harcamalarında, yeme-içmelerinde, kısacası hayatın bütün birimlerinde iktisadı düstur edinmelerini tavsiye etmiştir:

مَا عَالَ مَنْ اِقْتَصَدَ

“İktisatla hareket eden (fert, toplum) fakir düşmez.”[194]

مَنْ اِقْتَصَدَ أَغْنَاهُ اللّٰهُ وَمَنْ بَذَرَ أَفْقَرَهُ اللّٰهُ

“İktisat yapanı Allah zengin eder. Saçıp savuranı da fakirleştirir.”[195]

إِنَّ الْهَدْيَ الصَّالِحَ، وَالسَّمْتَ الصَّالِحَ، وَالِاقْتِصَادَ جُزْءٌ مِنْ خَمْسَةٍ وَعِشْرِينَ جُزْءًا مِنَ النُّبُوَّةِ

“İyi yol, iyi davranış ve iktisat, peygamberliğin yirmi beş parçasından bir parçadır.”[196]

İşte İslâm’daki oruç ibadeti, insanlara iktisat düsturunu öğreten bir muallim mevkiindedir. İstediği şeyi, aklına geldiği zaman hiçbir sınırlama getirmeden yapmaya alışan kişi, oruçlu olduğu zaman mecburen bunu yapamayacaktır. Mesela her canı istediğinde yemek yiyen, maddi olarak vücudunun arzularına boyun eğen biri, oruçlu olduğunda mecburen akşamın gelmesini bekleyecek, dolayısıyla bu beklemeyle iktisat etmeyi öğrenecek, sorumsuzca yaşamaktan uzaklaşmış olacaktır.

11. Ebedî Nimetlere Liyakat Kazandırır

Maddi-mânevi muvaffakiyet, bir kısım mahrumiyetlere katlanmaya bağlıdır. Hayatında herhangi bir mahrumiyeti olmayan kimsenin bir kısım meselelerde muvaffakiyeti görülse bile o, ahirete bakan yönü itibarıyla zararda demektir. Bir insanın çile ve ızdırap çekmeden İslâm adına bir yerlere ulaşması mümkün değildir. Peygamberlerin hayatlarına baktığımız zaman bunun böyle olduğunu görürüz. Hem kendileri hem de ashabları,

dinlerini yaşama adına nice mahrumiyetlere, nice eza ve cefalara göğüs germek zorunda kalmışlardır. Mü'minin, dinini yaşama adına mahrumiyetler çekmesi bir âdet-i ilâhiyedir dense sezadır.

İnsan burada bir kısım nimetlerden mahrumiyetle kendini, ebedi âlemde ebedi nimetlere hazırlamış olur. Burada önüne gelen her şeyden istifade etmeyi düşünen bir insan, belki çok defa meşru-gayrimeşru ayırmadan hem dünya hayatını hem de ahiretini berbat edecektir. Rahat bir şekilde yeme-içmeye, rahat yaşamaya alışmış bir insanın kılı kırk yararcasına, meşru olanı olmayandan ayırması pek düşünülemez. Kur'ân-ı Kerim bunları anlatırken;

وَالَّذِينَ كَفَرُوا يَتَمَتَّعُونَ وَيَأْكُلُونَ كَمَا تَأْكُلُ الْأَنْعَامُ

"Kâfirler, dünyada zevklerini yaşamak ister, hayvanlar gibi yer-içerler."[197] buyurur.

Binaenaleyh, mü'min, iradesinin hakkını vererek aç-susuz durmak suretiyle kazanacağı fazilet sayesinde, değil harama el uzatma, şüpheli diye bazı mubahlardan bile kendisini alıkoyar. Böylelikle dünyasını mamur ettiği gibi, ahirette de Cenâb-ı Hakk'ın lütfedeceği ebedî nimetlere liyakat kazanmış olur.

İnsanın kazanacağı her durum belli hâl ve keyfiyetleri elde etmesine bağlıdır. Diyelim ki bir saraya davet edilen birisi gitmeden önce orada gözetilen adab u erkâna göre kendisine çeki düzen verir. Aynen bunun gibi insan, Allah'ın huzuruna gitmeyi, Resûl-i Ekrem'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şefaatine liyakat kazanmayı, Cennet'e girmeyi düşünüyorsa bunlar için gerekli keyfiyetleri kazanmak zorundadır. İşte oruç başta olmak üzere ibadet ü taat, insanı donatarak oralara gitmeye ehil hâle getirir.

12. Emanete Riayeti Öğretir

Mü'minlerin taşıması gereken hasletlerden birisi de emanete riayettir. Kur'ân, وَالَّذِينَ هُمْ لِأَمَانَاتِهِمْ وَعَهْدِهِمْ رَاعُونَ *"Mü'minler emanetlerine ve ahitlerine özen gösterirler."*[198] âyetiyle emanete riayeti mü'minliğin alâmeti olarak saymıştır. Kendilerinde bu sıfat bulunmayan kimseler, içlerinde

münafıklığa ait bir özellik taşımaktadırlar demektir. Peygamber Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bir hadislerinde bu hususa işaretle şöyle buyurmuşlardır:

اٰيَةُ الْمُنَافِقِ ثَلَاثٌ إِذَا حَدَّثَ كَذَبَ وَإِذَا وَعَدَ أَخْلَفَ وَإِذَا اؤْتُمِنَ خَانَ

"Münafığın alâmeti üçtür: Konuştuğunda yalan söyler, söz verdiğinde yerine getirmez, kendisine bir şey emanet edildiğinde de hıyanet eder."[199]

Oruç, gizli ve aşikâr her zaman emanete riayet etmeyi öğretir. Zira Allah'ın helâl kıldığı nimetleri yiyip-içmekten kaçınmayı sağlayacak Allah'tan başka bir görüp gözeten yoktur. Oruçlu, sabahtan akşama kadar yeme içmeyi terk ederek Allah'ın koyduğu sınırlara riayet eder. Bütün imkânlar mevcut olmasına rağmen, hiç kimse kendisini görmese bile mü'min orucunu sürdürür. O böylece akşama kadar emaneti muhafaza hissiyle dolu olarak yaşar. Oruca karşı gösterilen bu tavır, Müslümanın bütün hayatına akseder. Dolayısıyla oruç tutan bir mü'min, bütün hayatı boyunca kendisine emanet olarak verilen şeylere karşı son derece dikkatli ve titiz davranır.

13. Sadakat ve Vefayı Öğretir

Fert, vefa duygusuyla itimada şayan olur, yükselir. Yuva, vefa duygusu üzerine kurulmuş ise devam eder ve canlı kalır. Millet, bu yüce duygu ile faziletlere erer. Devlet, kendi tebaasına karşı ancak bu duygu ile itibarını korur. Vefa düşüncesini yitirmiş bir ülkede ne olgun fertten ne emniyet vaat eden yuvadan ne de istikrarlı ve güvenilir bir devletten bahsetmek mümkün değildir. Böyle bir ülkede fertler birbirlerine karşı kuşkulu, yuva kendi içinde huzursuz, devlet tebaaya karşı uğursuzlardan uğursuz ve her şey birbirine karşı yabancıdır.

Vefa, fertlerin birbiriyle kaynaşıp bütünleşmesini temin eder. Vefa sayesinde cüzler küll olur; ayrı ayrı parçalar bir araya gelerek vahdete ulaşır. Vefa duygusu varıp sonsuzluğa erince, ötelerden gelen tayflar kitlelerin yolunu aydınlatır ve toplumun önünü kesen bütün tıkanıklıkları açar. Elverir ki o toplum, vefa duygusuyla olgunlaşmış ve onun kenetleyici kollarına kendini teslim etmiş olsun.

Vefa bu kadar önemli olduğundandır ki Kur'ân, وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْؤُلاً *"Verdiğiniz sözü yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluk gerektirir."*[200] demek suretiyle insanları uyarmış, vefalı olmaya davet etmiştir.

Oruç da vefa duygusunun tezahür ettiği en güzel bir ibadettir. Zira o, Allah ile kul arasında yapılmış bir ahittir. Kul, belirli zaman dilimlerinde belirli şeylerden vazgeçecek, dolayısıyla bu hareketiyle, ahdinde vefalı olduğunu gösterecektir. Aynı zamanda insan, tuttuğu oruçlarla vefa duygusunu geliştirecek ve böylece vefa onun ayrılmaz bir parçası olacaktır. Bu hâl ile hallenen kimse de içtimaî, ailevî ve ferdî hayatında âdeta "vefa"dan bir abide hâline gelecektir.

Ramazan, ondan nasiplenmesini bilen her insanı, seviyesine göre bir vefa ve sadakat eri hâline getirir. Oruç tutan ve ondaki sırrı kavramaya çalışan bir mü'min, hem Hakk'a teveccühünde hem de halkla münasebetlerinde hep vefa ve sadakat peşinde olur. O, sadece belli vakitlerde ibadet eden bir insan olmakla yetinmeyip, ubudiyet ufkuna yürür ve bütün gününü kulluk şuuruyla değerlendirir, her an ibadet ediyormuş gibi yaşar. Dünyevî eğilimlerden ve cismanî temayüllerden biraz sıyrılınca, kendini Cenâb-ı Hakk'a adama ve bir hakikat eri olma hedefi belirir önünde. Bu hedefe ulaşmak maksadıyla, Bediüzzaman Hazretlerinin ifadesiyle,[201] hep Allah için düşünme, Allah için konuşma, Allah için muhabbet duyma, *"lillah, livechillah, lieclillâh"* dairesi içinde kalma ve her zaman Hakk'a müteveccih bulunma denemeleri yapar; bu denemeler neticesinde başarıyı yakalamaya her gün biraz daha yaklaşır. Derken, tam bir vefa ve sadakat insanı olur. Zaten oruç, vefa duygusunun en güzel alâmetidir. Kul, belirli süreler dâhilinde, belirli şeylerden vazgeçer ve bu suretle ahdinde vefalı olduğunu gösterir; Cenâb-ı Hak da onun mükâfatını bizzat Kendisinin vereceğini vaat eder.

Allah'a karşı vefalı davranan bir insan, zamanla ailevî ve içtimaî hayatında da tam bir "vefa timsali" durumuna yükselir. Bu duyguyla sıla-i rahimi gözetir; herkese yardım elini uzatır, Allah yolunda infak etmeye doyamaz hâle gelir.

14. Müstağni Olmayı Öğretir

Toplumu ayakta tutan dinamiklerden birisi de onu teşkil eden fertlerin istiğna duygusuna sahip olmalarıdır. Bir hadiste, مَنْ يَسْتَغْنِ يُغْنِهِ اللهُ *"Kim müstağni davranırsa, Allah onu zengin kılar."*[202] buyrularak istiğnanın neticesi gösterilmiş ve mü'minler böyle güzel bir haslete teşvik edilmiştir.

İnsanların kul-köle hâline gelerek zelil bir şekilde yaşamalarının sebebi büyük ölçüde maddî çıkarlarını ön plânda tutup, nefsin sınırsız arzularına boyun eğmeleridir. İnsan oruç sayesinde, nefsinin kendisine fısıldamaya çalıştığı şeytanî vesveselerin önüne bir set çeker, onun zimamını kendi eline alır ve onu yönlendirmeye çalışır. Zira insan oruçluyken yeme-içmeye, şehevani arzularına ve benzer bir kısım dünyevî şeylere karşı kapalı bir durumdadır. Böylelikle o, dünya adına gelecek baskılardan âzâde olarak izzetli bir hayat tarzına sahip olur ve Cenâb-ı Hakk'ın, mü'minlerin bir sıfatı olarak bildirdiği izzet payesini elde etmiş olur. Şöyle buyurur Rabbimiz:

وَلِلّٰهِ الْعِزَّةُ وَلِرَسُولِهِ وَلِلْمُؤْمِنِينَ

"İzzet, Allah'a, Resûlüne ve mü'minlere aittir."[203]

15. Samediyet Sırrını Kazandırır

Samediyet, Allah Teâlâ'nın sıfât-ı sübhaniyesindendir. İhlâs sûresi bunu en güzel şekliyle açıklamaktadır:

قُلْ هُوَ اللّٰهُ اَحَدٌۚ ۞ اَللّٰهُ الصَّمَدُۚ

"De ki: Allah birdir. Samed (her şey kendisine muhtaç olduğu halde o hiçbir şeye ihtiyaç duymayan) Allah'tır."[204]

O, birdir, tektir; -haşa- atomlardan, partiküllerden bir araya gelmiş bölünüp-parçalanacak bir varlık değildir. Diğer bir ifadeyle O, bir cevher ve araz da değildir. O, kendisini eşya ve hâdiselerle daima bizlere bildiren fakat Yüce Zatını kavramaktan âciz olduğumuz bir Mevcud-u Meçhuldür. Yine O, bire dayanan ve artık ötesinde parçalanmaların bittiği, terkip-teliflerin sona erdiği bir Ehad'dir. Öyle bir Ehad'dir ki feyz-i akdesiyle herkesteki 'hayata tutunma duygusu' doğrudan doğruya O'ndan gelmekte ve herkesin kamet-i kıymetine göre yine O'nun tarafından

verilmektedir. Bu yönüyle Allah, "Samed"dir. Herkes her şeyinde O'na koşar, her gediğini O'nunla kapatır. Herkes O'na muhtaçtır ama O hiç kimseye muhtaç değildir. Samed, işte bu gibi mânâlara gelir. O, herkesin ihtiyacını giderir de hazineleri asla tükenmez. Mutlak mânâda O, her şeyden müstağnidir. Zira O, Samed'dir.

قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا

"De ki: Rabbimin sözlerini yazmak için bütün denizler mürekkep olsa, hatta bir o kadarını daha getirip ilave etsek, Rabbimin sözleri tükenmeden o denizler tükenirdi."[205]

Yaratmadan rızık vermeye kadar, denizler mürekkep olsa yazsalar, her şey biter tükenir de Allah'ın kelimeleri bitmez. Zira O, her gün ayrı bir şe'n üzeredir. O'na ait işlerde bitme ve tükenme yoktur. كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِى شَأْنٍ *"O, her an ayrı bir tasarruftadır."*[206]

Allah (celle celâlühû) yemez, içmez, üzerinden zaman geçmez; erkeklik ve dişilik gibi hususlar da O'nun için katiyen mevzubahis olamaz. O, bunlardan mukaddes ve münezzehtir. Kul da oruç tutarken yemez, içmez, çoğu defa beşerî arzu ve isteklerini unutur. Her şey varken ve birçok şeyi yapması mümkünken bunların hepsini elinin tersiyle iter, iter ve yüksek bir istiğna tavrı takınır. Böylelikle de rahmet âlemiyle rezonans olur, o âlemden gelen meltemlere karşı aynı frekansta alıcı olarak devreye girer, rahmet esintileri kalbinde makes bulur.

Evet, Allah Samed'dir. Bunu da ancak samediyete mazhar olanlar idrak eder. Daha önce zikrettiğimiz bir kudsî hadiste Cenâb-ı Hak şöyle buyurmaktadır: *"Oruç Bana aittir; karşılığını da Ben vereceğim."*[207] Cenâb-ı Hak orucun mükâfatını Zât-ı Ulûhiyet'ine izafe etmektedir ki bunda da yine samediyetin cilveleri hissedilmektedir.

16. Disipline Alıştırır

Disiplin; intizamın temini için uyulması gereken emir ve yasaklar, dengeli bir insan olabilmek için lazım gelen zihnî, ahlâkî, ruhî terbiye ve "düzen ruhu" mânâlarına gelir. Disiplin insanı ise belli kaide ve prensipler

çerçevesinde yaşayan, tertip ve düzen hususunda hassas davranan insan demektir.

Aslında bir mü'minin hayatı her zaman çok ahenkli olmalıdır. O, ne zaman ne yapması gerektiğini, hangi işlerle uğraşması lazım geldiğini önceden bilmeli ve ona göre davranmalıdır. Onun, hangi işi önce yapacağını belirleme ve bir programa göre çalışma niyeti haricinde "Acaba şimdi ne yapsam?" şeklinde bir düşüncesi olmamalıdır. O, hem Cenâb-ı Hakk'a karşı kulluk vazifelerini hem diğer insanlarla alâkalı sorumluluklarını hem de kendi şahsî işlerini belli bir disiplin içinde götürmeli, bunlardan hangisini ne zaman yapacağını mutlaka önceden tayin etmeli; her hâliyle bir düzen ve intizam örneği sergilemelidir. Haddizatında ibadetler, iş tanzimi ve vakit taksimi için çok önemli birer köşe taşlarıdır ve inanan insan çoğu zaman işlerini o ibadet takvimine göre ayarlar. "Öğle namazından sonra", "akşam namazından önce" diyerek gününü, ibadetleri esas alarak belli dilimlere ayırır ve hiçbir ânını boş geçirmemeye çalışır.

Zamanın kıymetini bilen ve ömrü, değerlendirilmesi gereken çok önemli bir nimet olarak gören kimseler, yeme-içmeden yatıp-kalkmaya kadar her şeyi disiplin altına alırlar; hiçbir meselelerini dağınıklık içinde ve sürüncemede bırakmazlar. Onlar bilirler ki hem insanların hem de kurumların en verimli oldukları anlar, en düzenli oldukları zamanlardır.

İşte Ramazan ve oruç, yemek-içmek-uyumak gibi nefsin arzu ettiği şeylere karşı tavır belirleyerek, bunları ihtiyaç ölçüsünde ve hamd ü şükür duyguları içerisinde yapmak suretiyle hayatı disipline etmeyi öğretir. Nefsanî isteklere karşı, kalb ve ruh atmosferine sığınarak, vicdanı harekete geçirip iradeyi güçlendirerek sürekli istikamet üzere olabilmeyi ders verir.

Ramazan-ı Şerif, insanın en zayıf damarlarından biri olan yeme-içme isteğini sınırlamayı ve kontrol altında tutmayı sağlar. Âdeta bir beslenme disiplini talim eder. Evet, hayatı devam ettirebilmek için mutlaka yeme-içmeye ihtiyaç vardır. Ne var ki sağlığa dair lüzumlu prensipler hesaba katılmadan vakitli vakitsiz yenilip içilen her şey beden için zararlı olduğu gibi; midenin, kalbi ezecek kadar güçlenip insanı kalb ve ruhun derece-i

hayatından hayvaniyet ve cismaniyet çukurlarına düşürmesi de bir felakettir. Kişinin kendisi için felaket olduğu gibi, Rabbinin hoşnutluğuna da bütünüyle zıttır.

Bu mübarek ay boyunca tutulan oruç, yemek vakitlerini belirleme, israftan ve mideyi tıka-basa doldurmaktan kaçınma, beden ve ruh sağlığına zarar veren şeylerden uzak durma ve aynı zamanda helâl dairesi içinde kalarak harama el uzatmama hususlarında mü'minlere egzersiz yaptırır; Ramazanlaşabilen insanlara bu konularda disiplin ruhu kazandırır.

Hak'la münasebetin önemli bir şiarı da Kur'ân okumak, Cenâb-ı Allah'a dua edip yalvarmak ve sürekli O'na teveccühte bulunmaktır. Ne var ki Kur'ân-ı Kerim'in işlemeli sandıklar ve ipekten kılıflar içindeki hapsine son verip onu dil ve gönüllere şeker-şerbet yapmak da pek çokları için bir mânâda ancak Ramazan-ı Şerif'te mümkün olmaktadır. Bu kutlu ay, damaklara bir Kur'ân tadı çalmakta ve insanlara bir evrâd ü ezkâr disiplini de aşılamaktadır.

İşte bir ay boyunca, yeme-içmeden yatıp kalkmaya, ibadet ü taâatten evrâd ü ezkâra kadar hayatın hemen her alanıyla alâkalı bazı kaide ve kurallar çerçevesinde davranan, bir ölçüde disiplin ruhuna kavuşan ve düzenli yaşamaya alışan insanlar, Ramazan'dan sonra da aynı nizam ve intizamı koruyup devam ettirmelidirler. Mesela bir ayın her gecesinde uykusunu bölüp sahurun bereketinden istifade etmeye koşan, bu arada seccadeyle de bir vuslat yaşayan mü'minler, bu otuz geceyi bir alışma süresi olarak değerlendirmeli ve artık senenin her gecesini bir vuslat koyu bilmeli, gecelerini hiç olmazsa birkaç rekât teheccüd namazıyla aydınlatmalıdırlar.

Evet, bir disiplin insanı, nasıl yaşayacağını ve nerede nasıl davranacağını önceden belirler; belli prensipler çerçevesinde kendine bir rota çizer ve attığı her adımı bilerek atar. Bizim tavır ve davranışlarımızın renk, desen ve çizgilerini dinimiz çok önceden belirlemiştir. Mesela, Allah'a ve Resûlü'ne iman, bizim için en önemli esastır. Bu esas, sonraki adımlarımızın yönünü de tayin eden bir yol işaretidir. Biz, inandığımız

Rabbimizi, rehber bildiğimiz Resûl-i Ekrem Efendimiz'i herkese anlatmakla mükellefiz. Dolayısıyla gönüllere girmeye çalışır; İslâm'ın güzelliklerini sergilemek için onu en iyi şekilde temsil etmeye gayret gösteririz. Bu niyete matuf olarak, dinî kaynaklarımızın şekillendirdiği tavır ve davranışlarımızla insanların arasında bulunur; onlara kendi değerlerimizi tanıtırız. Gönül verdiğimiz hakikatleri herkese anlatmak için –dinen kat'î haram olan meselelere girmeme kaydıyla– o mevzuda kullanılmasına cevaz verilen bütün vesileleri kullanır ve ne yapıp edip insanlarla iman hakikatleri arasındaki engelleri kaldırmak için çabalarız. Aynı zamanda disiplin insanı olmakla kuralcı olmak arasındaki farka da dikkat eder; içinde yaşadığımız zamanın şartlarını göz önünde bulundurma, kendi kültür ortamımızın gerçeklerini gözetme ve devrin insanlarına onların anlayacağı bir dil ve üslupla hitap etme gibi hususlara da azami özen gösteririz.

Şayet kendimizi Cenâb-ı Hakk'ın rızasına adamış ve o rızayı da Zât-ı Ulûhiyet'i duyurmaya bağlamışsak, artık nerede olursak olalım, hangi şartlar altında bulunursak bulunalım, bizim için durmak, âcizliğe düşmek ve mesuliyetten kaçmak söz konusu değildir. Her mevsime ve her döneme göre bir dil ve üslup tutturmalı, dilbeste olduğumuz hakikatleri terennüm etmekten asla geri durmamalıyız.

Tabi ki böyle bir gönül yüceliği ve bu denli bir disiplin ruhu –hususi bir inayet olmazsa– bir anda kazanılamaz. O ufka ulaşmak, uzun bir zaman ve ciddi alıştırmalar ister. Şu kadar var ki Ramazan bir başlangıçtır ve o güzel hasletlere ulaşmak için çok bereketli bir ekim mevsimidir.

Aslında inananlar için, insan ömrü bir Ramazan, büluğ çağı imsak vakti ve ölüm de iftar anıdır. Bir aylık Ramazan, bir ömür süren kulluk orucunun alıştırması gibidir. Otuz günde kazandığı güzel hasletleri hayat boyu devam ettirmesini bilenlerdir ki, burada biraz aç ve susuz kalmaya bedel, ötede inşaallah, "Kullarım, çok defa sizi renginiz kaçmış, benziniz sararmış-solmuş, gözleriniz içine çökmüş ve avurtlarınız çukurlaşmış olarak görüyordum. Buna Benim için katlanıyordunuz. Geçmiş günlerde takdim ettiklerinize bedel haydi bugün afiyetle yiyin, için." hitabını duyacak ve işte o gün asıl iftarlarını yapacaklardır.

B. Topluma Kazandırdıkları

Toplum, fertlerden teşekkül eder. Öteden beri insanlar hep topluluklar hâlinde yaşamışlardır. Bir topluluğun huzur ve sükûn içinde varlığını devam ettirmesi de ancak fertlerinin sağlam ve karakterli bir yapıya sahip olmalarına bağlıdır. Bu da ancak Yaratıcı'nın koyduğu esaslara tamamıyla bağlanmakla olur. Evet, Allah, insanı yarattığı gibi onun her yönüyle nasıl hareket edeceğini de belirlemiştir. Bunun için bir kısım hükümler vaz' etmiş ve bunlarla ferdin ve bu fertlerin meydana getireceği toplumun ıslahını dilemiştir. İşte bu hükümlerden birisi olan orucun topluma kazandırdığı pek çok faydadan birkaçını zikredeceğiz.

1. Birlik ve Beraberlik Sağlar

İnsan, Ramazan orucu sayesinde, hususiyle sosyal hayatta diğer insanlarla muhtelif bağlar kurmuş olur. Bununla onlara karşı kuvvetli bir irtibat ve bağlılık duyar. Şöyle ki bütün inananların aynı anda oruca başlamaları, akşam iftarı beraber beklemeleri, sahura kalkmaları, teravihi cemaatle eda etmeleri, Kadir gecesini ihya etmeleri, beraberce bayrama girmeleri vs. çok sağlam bir kardeşliğe ve hakiki bir sevgiye vesile olur. Böylece inananlar, kendilerini Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) de nurlu beyanlarında,

مَثَلُ الْمُؤْمِنِينَ فِي تَوَادِّهِمْ وَتَرَاحُمِهِمْ وَتَعَاطُفِهِمْ مَثَلُ الْجَسَدِ، إِذَا اشْتَكَى مِنْهُ عُضْوٌ تَدَاعَى لَهُ سَائِرُ الْجَسَدِ بِالسَّهَرِ وَالْحُمَّى

"Aralarındaki muhabbet, merhamet ve şefkat bağları bakımından mü'minler bir vücuda benzerler. Bir uzuv hasta olduğunda nasıl ki vücudun sair uzuvları uykusuzluk ve ateş ile ona iştirak ederler; işte mü'minler de böyledir."[208] buyurduğu gibi, tek bir vücudun azaları gibi görürler. Bu yüce düşünceyle de toplumda birlik ve beraberlik ruhu tesis edilmiş olur.

Mesela uzaktan gelecek bir treni bekleyen iki ayrı kişi, diğer insanlara nispetle kendilerini birbirlerine daha yakın hissederler. Bu bekleyiş esnasında aralarında bir yakınlaşma, bir tanışma meydana gelir. Beklemiş

oldukları aynı şey daha önceleri birbirlerini tanımayan bu iki insanı birleştirip kaynaştırır. Şayet bu iki insan aynı trendeki aynı yolcuyu bekliyorlarsa bu tanışma bir dostluk hâlini alır. Çünkü bir evvelkine nispetle aralarında ikinci bir bağ kurulmuştur.

Bunun gibi bir sofra etrafında bütün bir ailenin iftarı beklemesi veya tek tek bütün mü'minlerin iftar ânını gözetlemeleri bu insanları birbirlerine daha ziyade bağlayacaktır. Bunlar, vazifelerini hakkıyla yapmış olmanın verdiği neşe ve sevinç ile birbirlerine daha ziyade bağlanacaklardır.

İftar vaktini bekleme, daha ziyade aile fertleri arasındaki sevgi ve muhabbeti artırma, yani ailenin daha sağlam temeller üzerinde kurulmasını gerçekleştirme bakımından da çok mühimdir. Bu durum aynı zamanda birtakım davetler vasıtasıyla tanıdık olan olmayan herkes arasında da sevgi ve kardeşlik bağlarının kuvvetlenmesine vesile olacaktır.

2. Fakirin Hâlini Hatırlatır

Ramazan ayının kardeşliğe, dostluğa bakan bir yanı vardır. İnsan, oruç vesilesiyle yiyecek dahi bulamayan fakirlerin hâlini düşünür; açken onların durumunu çok daha iyi anlar. Bu durum o insanın cömertlik hislerini şahlandırır. Hislerindeki bu şahlanış iledir ki, mü'minler yapacakları değişik hayır ve hasenatı özellikle Ramazan-ı Şerif'te yapmaya gayret etmişlerdir.

İnsanlar, mal-mülk yönünden eşit değildirler. Kimisi daha doğar doğmaz dünyevî birtakım imkânlara sahip olurken, beri tarafta bir ömür tüketmesine rağmen maddî bir imkâna sahip olamayan kimseler vardır. Her iki durumdaki insan da, Cenâb-ı Hak tarafından imtihana tâbi tutulmaktadır. Allah (celle celâluhu), mal-mülk verdiği zenginleri kendi hâllerinde bırakmamış, onların zekât, sadaka, öşür gibi birtakım yollarla fakirlerin yardımına koşmalarını emretmiştir. Zenginin yardım elini uzatması, fakir ve muhtacı görüp gözetmesi ancak onun durumunu en iyi şekilde bizzat kendi nefsinde yaşamasıyla olur. Bunu zengine hissettirecek olan şey ise oruçtur.

Oruç, hayatını en lezzetli yiyeceklerle devam ettiren, belki açlığın nasıl bir şey olduğunu bile bilmeyen zengine, belirli zaman dilimlerinde aç-

susuz kalmasını sağlamak suretiyle bizzat yaşayarak açlığın ve susuzluğun ne mânâya geldiğini öğretir. Bu şekildeki bir açlık, her türlü maddî imkâna sahip olan zenginlerin, fakr u zaruret içinde olan kişilerin durumlarını anlamalarına, dolayısıyla onlara karşı olan tutum ve davranışlarının değişmesine, yardım etme duygusunun oluşup gelişmesine vesile olur. Zenginler bu davranışları sergilemeye koyulunca, fakirlerde de zenginlere karşı potansiyel olarak bulunan haset ve kin duyguları izale olur ve bu iki sınıf arasında çıkması muhtemel toplumsal çatışma daha ortaya çıkmadan engellenir. Hatta fakir, bir nevi zenginin malının koruyucusu olur. Tam tersine bir toplumun zenginlerinde cömertlik, fakirlerinde de kanaat, istiğna, fazilet ve tevekkül hissi yoksa, bu iki tabaka arasındaki çatışmanın önünü almak mümkün değildir. Oruç bu mevzuda his ve heyecanları harekete geçiren en önemli dinamik sayılır. Dolayısıyla zenginler kendileri gibi imkânı olmayanları görme fırsatını yakalar ve Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) şu sözünü hatırlarlar:

لَيْسَ بِالْمُؤْمِنِ الَّذِي يَبِيتُ شَبْعَانَ وَجَارُهُ جَائِعٌ إِلَى جَنْبِهِ

"Komşusu aç iken tok olarak geceleyen (hakiki mânâda) mü'min değildir."[209]

Ancak aç durulduğu zaman açın, susuz durulduğu zaman susuzun hâli anlaşılır. Cenâb-ı Hakk'ın emri istikametinde arzu ve isteklerimizi frenleyerek oruç tutma, kendimizi bu istikamette perhize alıştırma, sosyal hayatımıza yönelik bizi, mükemmel bir toplumun mükemmel bir parçası hâline getirecektir.

3. Dilenciliği Önler

Oruçla nefsini terbiye eden, sıkıntılara katlanan, açlığa ve susuzluğa göğüs geren bir insan, eşya ve hâdiselere meydan okuyacak bir hâle gelir. Artık ne açlık ne de susuzluk onu bağlayamaz. Başına hangi sıkıntı gelirse gelsin, isterse günlerce aç ve susuz kalsın, izzet ve haysiyetini feda edip başkasına el açmaz. Fakat oruçtan haberi olmayan, hayatının değişik dönemlerinde oruç tutmamış, böylelikle de kendini yemeyip içmemeye alıştırmamış biri, başına gelecek bir açlık ve fakirlik durumu karşısında

bütün izzet ve namusunu ayaklar altına alarak kapı kapı dilenmeye başlayabilir.

---

[164] Zâriyât sûresi, 51/56.

[165] Tirmizî, *dâavat* 87; İbn Mâce *sıyâm* 44.

[166] Hûd sûresi, 11/11.

[167] Hûd sûresi, 11/115.

[168] Zümer sûresi, 39/10.

[169] Âl-i İmrân sûresi, 3/26.

[170] Yûsuf sûresi, 12/53.

[171] Müslim, *zikr* 73; Ebû Dâvûd, *vitr* 32; Tirmizî, *daavât* 68.

[172] Tirmizî, *deavât* 14, *fazlu't-tesbîh* 95; Ebû Dâvûd, *nevm* 8.

[173] Buhârî, *nikâh* 2, 3; Müslim, *nikâh* 1.

[174] Buhârî, *savm* 8, *edeb* 51; Tirmizî, *savm* 16; Ebû Dâvûd, *savm* 25.

[175] Buhârî, *isti'zan* 12, *kader* 9; Müslim, *kader* 5.

[176] el-Beyhakî, *ez-Zühd,* s.156.

[177] el-Beyhakî, *ez-Zühd,* s.165; Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd* 13/523.

[178] Bkz.: Bediüzzaman, *Mektubat,* s.454 (Yirmi Dokuzuncu Mektup, Sekizinci Nükte).

[179] Tîn sûresi, 95/4-6.

[180] Enbiyâ sûresi, 21/26-28.

[181] Zâriyât sûresi, 51/22.

[182] Mü'minûn sûresi, 23/18-19.

[183] Abese sûresi, 80/24-32.

[184] Bakara sûresi, 2/152.

[185] İbrahim sûresi, 14/7.

[186] Secde sûresi, 32/16.

[187] Hâkka sûresi, 69/24.

[188] Buhârî, *savm* 22; Müslim, *sıyâm* 163.

[189] Buhârî, *rikak* 41; Müslim, *zikir* 14, *cennet* 63.

[190] İsrâ sûresi, 17/29.

[191] Furkan sûresi, 25/67.

[192] En'âm sûresi, 6/141.

[193] Nahl sûresi, 16/ 112.

[194] Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/447; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef* 5/331.

[195] el-Bezzâr, *el-Müsned* 3/161.

[196] Ebû Dâvûd, *edeb* 2; Ahmed İbn Hanbel, *el-Müsned* 1/296.

[197] Muhammed sûresi, 47/12.

[198] Mü'minûn sûresi, 23/8.

[199] Buhârî, *îmân* 24, *şehâdât* 28, *vesâyâ* 8, *libâs* 69; Müslim, *îmân* 107-110.

[200] İsrâ sûresi, 17/34.

[201] Bkz.: Bediüzzaman, *Lem'alar,* s.21 (Üçüncü Lem'a, Üçüncü Nükte).

[202] Buhârî, *zekât* 50; Müslim, *zekât* 124.

[203] Münâfikûn sûresi, 63/8.

[204] İhlâs sûresi, 112/1-2.

[205] Kehf sûresi, 18/109.
[206] Rahman sûresi, 55/29.
[207] Buhârî, *tevhid* 35; Müslim, *sıyâm* 160.
[208] Buhârî, *edeb* 27; Müslim, *birr* 66.
[209] el-Hâkim, *el-Müstedrek* 2/15.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

RAMAZAN VE ORUÇLA İLGİLİ MUHTELİF MEVZULAR

A. Üç Aylarda Oruç Tutmak

Soru: Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) Recep ve Şaban aylarını devamlı oruçlu geçirmiş midir? Biz devamlı tutsak O'na muhalefet etmiş olur muyuz?

Cevap: Hazreti Âişe'nin (radıyallâhu anhâ) ifadesiyle Efendimiz, Ramazan-ı Şerif dışında bir ayı kesintisiz oruçla geçirmemiştir. Diğer aylara nispetle Ramazan'ın bu yönden ayrı bir hususiyeti vardır. Efendimiz, insanlara, onların tabiatına uygun bir hayatı talim etmiş ve kendisi de bizzat öyle yaşamıştır. O, tuttuğu oruçla, kıldığı namazla ve sair ibadetleriyle insan tabiatına aykırı bir davranışta bulunmamıştır. Bozulmamış hiçbir fıtrat, Efendimiz'in yapmış olduğu ibadet ü taatı reddetmeye mecal bulamaz. Yine Âişe Validemizden (radıyallâhu anhâ) şöyle rivayet edilmiştir:

"Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) bazen o kadar oruç tutardı ki 'Herhâlde hiç ara vermeyecek.' derdik. Bazen de oruca o kadar ara verirdi ki 'Herhâlde hiç oruç tutmayacak.' derdik. Resulullah'ın (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan dışında hiçbir ayı bütünüyle oruçlu geçirdiğini görmedim. Hiçbir ayda da Şaban ayındaki kadar oruç tuttuğunu görmedim."[210]

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) ibadet ü taatte bulunurken kendi nefsi adına zor olana talip olurdu. Ne var ki başkalarına bakan yönü itibarıyla kendisiyle beraber yürüyen insanların zaafını da hesaba katar, toplumun önünde gözüken insanlara da böyle davranmalarını tavsiye buyururdu. O, bir seferinde şöyle buyurmuştur: اِقْدِرِ النَّاسَ بِأَضْعَفِهِمْ *"İnsanlara, en zayıflarını hesaba katarak muamele edin, zayıfların ayağıyla yürüyün."*[211] Böyle buyurup bu minval üzere hareket ettiğinden dolayı ne Recep ne de Şaban ayını aralıksız olarak oruçla geçirmemiştir. Zira O, böyle yapsa, kendisini adım adım takip eden ashab da aynısını yapmaya çalışacak ve kim bilir belki de çoğu bunu başaramayacaktı.

Hatta bir seferinde iftarsız-sahursuz peşipeşine oruç tutmaya (savm-i visal) niyet etmişti. O'nu gören ashabdan bazıları da kendisine tâbi olmak

istemişlerdi. Her ne kadar Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle yapmamalarını tavsiye buyursalar da içlerindeki ibadet iştiyakı onların bu tavsiyeyi tutmalarına müsaade etmemişti. Bir gün, iki gün, üç gün derken savm-i visale niyetlenen ashabın iyice takati kesilmiş, belki de Efendimiz'in tavsiyesine uymadıkları için içlerinde pişmanlık hissetmeye başlamışlardı. Onlar bu hâldeyken Efendimiz, *"Beni Allah yediriyor ve içiriyor, açlık hissetmiyorum."*[212] buyurduğu gibi orucunu rahatlıkla tutup diğer işlerini yapabiliyordu. Nihayet üçüncü günün sonunda bayramın gelmesiyle rahatlamışlardı. Dolayısıyla Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), hayatî olarak insanı zorlayan bütün âmiller karşısında dağ gibi dimdik ayakta durabiliyordu. Onun bu duruşu aynı zamanda ashab için de hem büyük bir dayanak teşkil ediyor hem de onlara ulaşabilecekleri zirveleri gösteriyordu. Onlar, bu gibi hâdiselerde Efendimizin (sallallâhu aleyhi ve sellem) müthiş iradesini, insanın başını döndürecek azim ve kararlılığını görüyorlardı.

Meselenin fıkhî yönüne gelince, üç aylarda muttasıl oruç tutmak mekruhtur. Çünkü Resûl-i Ekrem Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem) böyle bir şey yapmamıştır. Ne Kur'ân-ı Kerim'in emir ve tavsiyelerinde ne de Allah Resûlü'nün Sünnet'inde böyle bir şeye rastlamamaktayız. Buna rağmen halkın arasında Recep, Şaban ve Ramazan aylarını peşi peşine tutmak gibi bir âdet yerleşmiştir. Bu şekilde tutulan bir orucun neticesini, oruçtan beklenen gayeyle de telif etmek mümkün değildir. Zira kesintisiz oruç tutunca insan bünyesi oruca alışkanlık kazanır. Oruca alışan bir kimse için de oruç tutmakla tutmamak arasında bir fark kalmaz. Onun için, nefsi terbiye adına birtakım mahrumiyetlere katlanma gibi bir hasletten söz edilemez. Bu sebeple insan, sürekli oruç tutmak suretiyle oruca alışmamalı, bazen tutup bazen tutmayarak nefsini terbiye etmeye çalışmalıdır. Zaten Efendimiz'in, sahabe-i kiramın en âbid ve zâhidlerine tavsiye buyurduğu oruç da bir gün tutup bir gün tutmama şeklindedir.

B. İhtilaf-ı Metâli'

Soru: Hilâlin, dünyanın değişik yerlerinde değişik saatlerde görülmesi (ihtilâf-ı metâli') sebebiyle her belde halkı Ramazan başlangıcını ve

bayramı tespit edebilmek için kendi gözlemlerine mi dayanacaklar? Yoksa bir beldede hilâlin görülmüş olması bütün beldeler için geçerli midir?

Cevap: Dünyanın hareketine bağlı olarak gece ve gündüzün dünyanın her yerinde aynı saatte başlamadığı, beldeden beldeye farklılık arz ettiği gibi hilâl de dünyanın her yerinde aynı anda görülmez. Çünkü kamerî aylar için başlangıç kabul edilen hilâl, güneşin batışından sonra batı ufkunda görülür. Güneşin, dünyanın her yerinde farklı saatlerde batması sebebiyle hilâlin görülebilme zamanı da ilk görüldüğü yerden itibaren batıya doğru ilerledikçe değişir. İşte hilâlin, dünyanın değişik yerlerinde değişik saatlerde görülmesi hadisesine "ihtilâf-ı metâli'" denilir.

Belli bir memlekette görmenin, oranın dışındaki diğer yerler için de geçerli sayılıp sayılmayacağı âlimler arasında ihtilaf konusu olmuştur. Hanefî, Malikî ve Hanbelî fakihlerinin çoğunluğu ile Ebü't-Tayyib et-Taberî gibi bazı Şâfiî fakihlerine göre ihtilâf-ı metâli'ye itibar edilmez. Herhangi bir yerde usûlüne uygun şekilde hilâlin görülmesi durumunda, ister uzak ister yakında bulunsunlar bütün Müslümanların buna uyması, buna göre oruca başlaması veya bayram yapması gerekir.

C. İbadetlerde Kamerî Takvim

Soru: Oruç ve Hac gibi ibadetlerde kamerî takvimin esas alınmasının hikmetleri nelerdir?

Cevap: Müslümanlar olarak ibadet vakitlerimizin tayininde ayın hareketlerini esas alırız. Bizler, Ramazan-ı Şerif orucuna başlarken, Ramazan ve Kurban bayramlarını kutlarken, Arafat'a çıkarken, Müzdelife'de bulunurken, şeytan taşlarken... hâsılı birçok ibadetimizi yerine getirirken ayı gözlemlemek durumundayız. Bu durum bizzat Cenâb-ı Hak tarafından tespit buyurulduğu gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz de (sallallâhu aleyhi ve sellem) uygulamalarıyla bize bu hususta yol göstermiştir. İbadetlerimizde bu şekilde kamerî takvimin esas alınmasının hikmetleriyle ilgili şunları söyleyebiliriz:

1. Kamerî sene, güneş senesine göre yaklaşık 11 gün daha kısadır. Bu duruma göre ibadetler her sene 11 gün geriye gelmektedir. Cenâb-ı Hak

bu şekilde insanlara, ibadetlerini farklı mevsimlerde yapma imkânı vermektedir. Diyelim ki güneş takvimi esas alınsa ve Ramazan orucu için Ocak ayı tespit edilmiş olsaydı hep kısa günlerde çok kolay oruç tutulacak ve yazın sıcak ve uzun günlerinde oruç tutup ondan asıl murad-ı ilâhî sayılan takva mertebesine ulaşmaktan mahrum kalınacaktı. Ayrıca tıbbi açıdan da senenin hep belli bir zamanı vücuda perhiz yaptırılmış, diğer mevsimlerde yaptırılacak perhizlerden mahrum kalınmış olunacaktı. Bu şekliyle Hakîm-i Mutlak, mü'minlerin, sıcakta, soğukta, ilkbaharda, yazda, sonbaharda, kışta.. hâsılı her zaman ve her şartta oruç tutmalarını murad buyurmuştur.

2. Oruç ve hac gibi ibadetler, yapıldıkları zaman dilimlerine büyük değer kazandırırlar. Zira Cenâb-ı Hak, o zaman dilimlerinde rahmetini sağanak sağanak yağdırır. İşte kamerî aylara has olan bu feyiz ve bereketten şemsî ayların, mevsimlerin ve iklimlerin de istifadesi adına Allah, ibadetlerin zamanını kamerî aylara bağlamış ancak onların da şemsî ayların arasında sürekli dönüp durmasını murad buyurmuştur. Böyle bir deveran olmalı ki hayatın her gününe Ramazan, kurban ve Kadir gecesi rastlamış olsun.

3. Bu durumdan fakir insanların da istifade ettiği müşahede edilir. Zira zekât, sadaka, fitre gibi maddî yardımlar her 36 senede bir sene fazladan verilmektedir. Fakir bir insan, şemsî takvime göre 36 sene yaşamış ancak kamerî takvime göre 37 defa zekât almış olacaktır.

Bu ve bunun gibi bilemedeğimiz nice hikmetlerinden dolayı ibadetlerimizin vakitleri hususunda kamerî takvim esas alınmıştır.

D. Kutuplarda Oruç

Soru: Evrensel bir din olan İslâmiyet'in, kutuplar gibi gece ile gündüzün çok değişken olduğu yerlerde nasıl oruç tutulacağı ile ilgili bir çözümü var mıdır?

Cevap: İslâmiyet evrensel bir dindir. Bu sebeple kıyamete kadar her yerde yaşayan herkes için dini yaşama adına mutlaka geçerli bir çözümü vardır. Geceleri ya da gündüzleri aylar süren bu gibi yerlerde yaşayan bir

mü'min, ibadetlerinin zamanını tayin ederken gecesi ve gündüzü normal olan en yakınındaki beldelere tâbi olacaktır. Mesela üç ay gece devam eden bir yerde yaşıyorsa, oraya en yakın olan, gecesi ve gündüzüyle beş vakit namaz kılınabilen bir yerin imsakiyesini esas alacak ona göre orucunu tutacak, ona göre namazını kılacaktır.

İmam Şafiî'den bu yana bu meselenin üzerinde durulmuş ancak vakıada çok rastlanmadığı için fıkıh kitaplarında fazla yer verilmemiştir. Fakat ne zaman ki İslâmiyet kutuplara kadar ulaşır ve orada da namaz kılan oruç tutan insanlar çoğalırsa işte o zaman fıkıh kitaplarında da bu konu hakkında daha büyük bahisler açılır.

E. Ramazan'da Şeytanların Bağlanması

Soru: Peygamberimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem): إِذَا دَخَلَ شَهْرُ رَمَضَانَ فُتِّحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَغُلِّقَتْ أَبْوَابُ جَهَنَّمَ وَسُلْسِلَتْ الشَّيَاطِينُ *"Ramazan-ı Şerif girdiğinde sema (bir rivayette Cennet[213]) kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır, şeytanlar zincirlere vurulur."[214] buyuruyor. Oysaki serbestçe gezinen şeytanların taşlanmasının işareti olan şihapları ve yıldız kaymalarını Ramazan-ı Şerif'te de müşahede etmekteyiz. Bu durumu nasıl izah edebiliriz?*

Cevap: Şeytanlar da insanlar gibi birtakım sınıflara ayrılmıştır. Kendi âlemleri itibarıyla bunların bir kısmı devlet idare eder, bir kısmı kâhinlik yapar. Kâhinlik yapanlar gök kapılarına kadar yükselir ve oradan kâhinlere haber getirmeye çalışırlar. Şihabların kendisini bombardıman ettiği işte bu tür şeytanlardır. İnsanlara musallat olan ve onları yoldan saptıranlara gelince bunlara mutemerrid şeytanlar mânâsına "merede-i şeyâtîn" denir. Ramazan-ı Şerif'te bağlananlar işte bu merede-i şeyâtîndir. Onların vazifeleri, insanların hevesât ve arzularını harekete geçirmekten ibarettir. İnsanlar, hevesât-ı nefsaniyelerini tatmin etmedikleri, nefislerini alıkoydukları zaman "Niçin kendinizi bağlıyorsunuz?" derler. İşte Cenâb-ı Hak, şeytanların bu kısmını bağlar. Dolayısıyla mü'minler iradelerine daha rahat sahip çıkarlar. Havanın sıcağına, soğuğuna, açlığa, susuzluğa.. kısacası orucun hâsıl edebileceği her türlü zorluğa katlanır, sabrederler.

Bir diğer mesele de şudur: Şeytanın insana en fazla musallat olduğu ân, onun, Allah'a en çok yaklaştığı ândır. Bu sebeple namaza durduğunuz zaman gözünüzün önüne dünyevî işlerinizin plân ve programları gelir. En zor meselelerinizi namazda halledersiniz. İşte bu durum açıkça şeytanın işidir. Oruç ise öyle bir ibadettir ki Allah, onun hakkında, *"Oruç Benim içindir, mükâfatını Ben veririm."*[215] buyurmuştur. Böyle saf, duru ve berrak, mü'minin Allah'la münasebetini gösteren bir ibadeti karıştırmak, şeytanın sevinerek yapacağı bir şeydir. Allah korusun, şayet merede-i şeyâtîn Ramazan'da bağlanmasa, namazda kalbimizde cirit atan o şeytanlar orucu o denli bulandıracak ve bozacaklardı ki belki de oruç tutan insanları birbiriyle yaka-paça görecektiniz.

F. Ramazan: Nazlı Bir Misafir

Soru: Ramazan'ın anlatıldığı makalelerin hemen hepsinde onun nazlı bir misafir gibi geldiğine vurguda bulunuluyor. Ramazan'ın nazlı oluşu ne demektir?

Cevap: Nazlanma, kendini ifade etme yöntemlerinden biridir. Çocukların anne babalarına, seven insanların birbirlerine nazlanmaları gibi. Nazlanan ile naz yapılan arasında bir sevgi varsa naz yapmanın ve bu naza katlanmanın da bir anlamı vardır. Nazlanan, kendisini bu şekilde ifade eder, nazı çeken de hissettiği sevgiden dolayı şikâyette bulunmaz. Hatta bu durum, aralarındaki muhabbet, ilgi ve alâkanın artmasına vesile olur. İşte Ramazan ayı da mü'minin nazarında âdeta nazlı bir misafir gibidir. Onu elinden kaçırmamak, gönlünü tam olarak yapabilmek için elinden geleni yapar.

Ramazan-ı Şerif, mü'min kulu Allah'a yaklaştıran bir gufran ayıdır. Ahirete bakan yönünü, âlem-i misaldeki, berzahtaki keyfiyetini tam mânâsıyla bilemiyoruz. Onun da Allah'a karşı kendini mânen ifade ettiği bir dili vardır. Mü'minlerin, kendisini nasıl değerlendirdiğini kendi dilince Allah'a arz etmektedir. Allah katında mü'minlerin lehinde şehadet edecek, şefaatçi olacaktır. Bu açıdan bir mü'min, Ramazan ayını –tabiri caizse– ne kadar memnun ederse o kadar kazançlıdır. Bunun için de Ramazan'ın,

gönlü edilecek nazlı bir misafir olarak düşünülmesi, onu değerlendirme adına önemli bir mülâhazadır.

Aslında sadece Ramazan'a değil, Cenâb-ı Hakk'ın hakkımızda takdir buyurup farz kıldığı her şeye saygı gösterirken bunların hepsini bir yönüyle bir misafir gibi görmeliyiz. Tıpkı sabah ve ikindi namazlarında nöbet değişimi yapan meleklerin –eğer namazlarınızı kıldıysanız– Allah katında sizin lehinizde şehadette bulundukları gibi ibadetler de kendi lisanlarınca mü'minin lehinde veya aleyhinde şehadette bulunurlar. Bu açıdan mü'min, ibadetlerin hepsini nazlı birer misafir gibi kabul etmeli, onları hakkıyla eda etmeye çalışmak suretiyle gönüllerini yapmalıdır.

G. Ramazan'a Hazırlık

Soru: Abdest, ezan, kamet... vs.'nin namaza hazırlık mahiyetinde ameller olduğu ifade ediliyor. Aynı şeyi Ramazan'a hazırlık mahiyetinde Recep ve Şaban ayları ve bunlarda yer alan kandiller hakkında düşünebilir miyiz?

Cevap: Ramazan-ı Şerif, mübarek ayların üçüncüsü olarak vaz' edilmiştir. Birincisi veya ikincisi değil de sonuncusu olarak tayin edilmesinde biraz da böyle bir mülâhaza vardır. Recep ayıyla birlikte mü'minler, mânevi bir atmosferin içine girdiklerini hissederler. Bu atmosferin yoğunluğu Ramazan'a yaklaşıldıkça artar. Hele Ramazan'ın son on günü zirveye çıkar ve insan orada âdeta melekleşir. Cismanî hazlardan sıyrılır ve kendisini tamamen ibadete verir. Bu zirveyi elde edebilmek için Recep ve Şaban aylarını ve bu aylarda yer alan mübarek geceleri ve gündüzlerini iyi değerlendirmek, onların feyiz ve bereketinden azami derecede istifade etmek gerekir.

Efendimiz (sallallâhu aleyhi ve sellem), Ramazan'a hazırlık mahiyetinde, Recep ayının girmesiyle birlikte tuttuğu oruç ve yaptığı ibadetleri artırmıştır. Hele Şaban ayının neredeyse tamamını oruçla geçirmiştir. Bize yol göstermesi ve örnek olması açısıdan Peygamberimizin bu tavrı önemlidir. Mü'min, Ramazan'ın kıymetini idrak edebilmişse elbette ki daha o gelmeden önce hazırlık yapacak, ona gönül dünyasında

yer hazırlayacaktır. Bu şekilde maddi-mânevi hazırlanarak karşılanan bir Ramazan ise çok farklı değerlendirilecektir. Bizler Ramazan'ı gün gün nasıl değerlendirdiğimizi ahirette hakkalyakin görüp hissedeceğiz. Tuttuğumuz orucu, kıldığımız teravihi, teravihteki yorgunluğumuzu, açsusuz kalışımızı.. hepsini tanıyacağız. Bunlar öbür âlemde, oranın hususiyetleri çerçevesinde karşımıza çıkacak. Ramazan'ın ve sair ibadetlerin hakkını vererek değerlendirmeye çalışanlar Cenâb-ı Hakk'ın, bu dünyada amelle şereflendirmesine sevindikleri gibi ötede de bu amellerin mükâfatıyla şereflendirmesine sevineceklerdir.

H. Gelecek Ramazan'ı İştiyakla Bekleme

Soru: Kültürümüzde, Ramazan biter bitmez, gelecek Ramazan'a on bir ay kaldı, mülâhazasının mevcudiyetini nasıl değerlendirmeliyiz?

Cevap: Böyle bir düşünce, yetiştiği kültür ortamı itibarıyla toplumumuzda bir ahlâk hâline gelmiştir. Aslında Allah'a gönülden inanmış her mü'minin mülâhazası hep bu minval üzere olmalıdır. Toplumun genel karakteri bu olunca, kimi insanlar içlerinden gelmese bile bu düşünceyi dillendirirler.

Ramazan'ın gidişi, asker uğurlamaya benzetilebilir. Askere uğurlanan evladın ardından hasretle gözyaşı dökülür, tez zamanda gelmesi için dualar edilir. Bir hüzün ve hasret hissedilir ancak tekrar kavuşacak olmanın verdiği ümit insanı ayakta tutar. İşte Ramazan da on bir aydan daha az bir zaman sonra geri gelecektir. Tekrar cemaatler hâlinde teravihler kılınacak, tekrar oruçlar tutulacak, eş-dost, fakir-fukara ile tekrar iftar sofraları şenlenecek, her yerde tekrar gürül gürül Kur'ân sesleri işitilecektir.

Ramazan, Allah'ın, mü'minler için takdir ettiği bir aydır. Allah, bu ayda rahmetiyle, gufranıyla muamelede bulunur. Pek çok kimseyi ateşten âzâd eder, pek çoğuna Cennet'i vacip kılar. Bu zaviyeden Ramazan, kaçırılmayıp mutlaka değerlendirilmesi gereken bir aydır. Mü'minler bu ayda çok farklı şekilde Allah'a yaklaşırlar. İşte bu gibi mülâhazalardan ötürü inananlar Ramazan-ı Şerif'in ayrılıp gitmesiyle hicran duyar ve

hiçbir şeyle onun geride bıraktığı boşluğu dolduramayacaklarına inanırlar. Zira hiçbir oruç, Ramazan'da tutulan orucun yerini tutmaz. İnsan geceleyin kalkıp yirmi rekât namaz kılsa sevap kazanmış olur ancak bu, Ramazan'da kıldığı teravihin yerini tutamaz. Teravihin kendine mahsus bir değeri vardır. O, Peygamber Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem) bizlere bir emanetidir.

Soruda dile getirilen bekleme mülâhazası aynı zamanda diğer ibadetler için de geçerlidir. Mahşer meydanının sıcağında serinlik içinde bekleyecek yedi zümre anlatılırken bunlardan birinin de *'kalbi mescitlere bağlı kimseler'* olduğu zikredilir.[216] Bunun mânâsı şudur: O kimse mescitten namazını eda edip çıkmıştır ancak namazdan aldığı haz, kendisini, bir an önce işlerini bitirip mescide tekrar gelmeye çağırmaktadır. Allah'a karşı el-pençe divan duruşunu, rükû ile iki büklüm oluşunu, secdeye kapanıp içini O'na döküşünü hatırlar ve "Diğer namazın vakti ne zaman gelecek?" diye heyecanlanıp durur. Resûlullah Efendimiz'in (sallallâhu aleyhi ve sellem), günahları silen, dereceleri yükselten amellerden biri olarak zikrettiği, وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصَّلاَةِ *"Namazdan sonra bir sonraki namazı beklemeye koyulma."*[217] ifadesini bu şekilde anlayabilirsiniz. Hacdan, umreden aldığı lezzeti unutamayıp da her sene tekrar o mukaddes beldelere gitmeye çalışan insanları da bu kategoride değerlendirmek mümkündür.

Hâsılı, yukarıda zikretmiş olduğumuz mülâhazalardan ötürü her bir mü'min, Ramazan ayının bitmesiyle birlikte bir hüzün, bir hasret hisseder ve gelecek Ramazan'ın bir an önce gelmesini diler/dilemelidir.

I. Ramazan'ı Bütün Derinliğiyle Duyabilmek

Soru: Ramazan'ı bütün derinliğiyle duyabilmek için nasıl bir donanıma sahip olmak gerekir?

Cevap: Ramazan'ı kendi derinliğiyle duyabilmek, biraz onu duymaya çalışan insanın derinliğine bağlıdır. İnsan, Ramazan'ı hangi seviyede yaşarsa yaşasın, zâhire bakan yönü itibarıyla kınanamaz. Derince olmasa da orucunu tutan, teravihini kılan bir kişi bunların sevabını kazanır, üzerindeki sorumluluktan da kurtulmuş olur. Ne var ki kazanacağı sevap,

mülâhazalarındaki enginliğe göre olacaktır. Diğer taraftan bunları şuurluca yapan bir insan hem bu dünyada hem de ötede kat kat fazlasıyla karşılığını bulacaktır.

Evet, şöyle-böyle orucunu tutup teravihini kılan da mutlaka sevap alacaktır ancak Cenâb-ı Hakk'ın, herkese ulûfeler dağıttığı böyle bir ganimet ayı neden dolu dolu rantabl olarak değerlendirilmesin ki? Zaten katlanılan bu mahrumiyet ve zorluklar, daha derin mülâhazalarla neden bire bin veren başaklar hâline getirilmesin ki!

Ramazan'da yapılanlar başta olmak üzere bütün ibadetlerini bu mülâhazalar çerçevesinde yapmak tali'li bir Müslümanın şiarıdır. Bizler bir bakıma tali'siz bir dönemin tali'siz Müslümanlarıyız. İnsanın mânen beslendiği değişik beslenme kaynakları vardır. Bu kaynaklardan beslendiği sürece o, Müslümanlığı dolu dolu yaşayan biri olur. Bu kaynakların başında ise aile gelir. Bizler öyle bir dönemde yaşıyoruz ki ailelerimiz –hepsi olmasa da çoğunluğu itibariyle- dinin ruhunu kavrama ve onu yaşama adına cahil sayılırlar. İslâmiyet ailede maalesef kendine has derinliğiyle yaşanmıyor. Dolayısıyla böyle ailelerde yetişen çocuklar da dinin ruhundan uzak yetişiyorlar. İbadetlerini yerine getirseler bile onu derince hissedemiyor, zâhire ve kalıplara takılıp kalıyorlar. Sokağın da bu hususta aileden pek bir farkı yoktur. Hatta sokak daha insafsızdır. Çocuğun ailesinden aldığı yarım-yamalak dinî kültürü de alıp götürmektedir. Üzülerek ifade ediyorum ki, camiler de sadece formalitelerin uygulandığı yerler hâline gelmiştir. Okullara gelince onlar da maneviyat yoksunudur ve öğrenciye verecek bir şeyleri kalmamıştır.

Bunlar, aslında fonksiyonları itibarıyla insanın beslendiği yerlerdir. Evet, çocuk yuvada iyi beslenmeli, sokakta iyi arkadaşları olmalı, camiye gittiğinde dinin derince yaşandığını görmeli, okulda mâneviyat adına alacağını almalıdır ki sonuçta iyi bir Müslüman olabilsin. Ne yazık ki bugün bu kaynakların hepsinde bir donukluk yaşanıyor. Müslümanlık buralarda formalite olarak icra ediliyor. Dolayısıyla bu kaynaklardan beslenemeyen bir mü'minin Ramazan ayını dolu dolu hissederek yaşaması da pek mümkün değildir. Problemi böylece tespit ettikten sonra şimdi de çözümüyle alâkalı olarak yapabileceğimiz bir husus üzerinde bir

nebze durabiliriz.

Beslenme kaynaklarımızdaki bu donukluğu aşabilmek ve dinî hayatı formalitelerden kurtarabilmek için formatla biraz oynamak isabetli olacaktır. Mesela toplum, kendi arasında bir mukavele yapıp şöyle diyebilir, "Gelin bu Ramazan'da Kur'ân-ı Kerim'i daha farklı okuyalım. Arapçasını okurken bir yandan da meal ve tefsirine bakalım. Teravihi hatimle kılmak üzere birbirimize söz verelim. Teravihi kılarken aralarda gürül gürül salavâtlar getirelim, *Cevşen* ve *Evrad-ı Kudsiye* gibi dua kitaplarını okuyalım. Ramazan'ı daha derince duyma adına ne gerekiyorsa onu yapalım." Zaten teravihte müstehab olan, her selamdan sonra namazda geçen süre kadar oturup bir şeyler okumaktır. İki rekât kılıyorsanız iki rekât kılacak kadar, dört rekât kılıyorsanız dört rekât kılacak kadar oturup bir şeyler okumalısınız. Belki her gün farklı bir dua okuyarak o duyguyu sürekli canlı ve zinde tutacaksınız. Her gün yaptığınız o ibadetleri; rengini, desenini değiştirmek sûretiyle besleyeceksiniz.

İşte bir şekilde bir araya gelmiş topluluklar kendi aralarında anlaşıp böyle bir mukavele yapabilirler. Ancak bunu yaparken dini, altından kalkılamayacak mükellefiyetler yığını hâline getirmemeye dikkat etmelidirler. Nefsi zorlayacak ancak ümitsizliğe düşürmeyecek şekilde bazı şeyleri taahhüt ederek üzerimize alıp onları öylece yaşamaya çalışabiliriz.

Mesela teravihte bugün okuyacağımız âyetlerin mealini önceden okuyabiliriz. Böylece namaz esnasında farklı dünyevî mülâhazalara dalıp gitmektense hatırımızda kaldığı kadarıyla o âyetlerin ifade ettiği mânâlar üzerinde yoğunlaşabiliriz.

Meselenin bir diğer yanı da şudur: Teravihi, aradan çıkarma, bir an önce bitirip işine-gücüne bakma mülâhazasıyla değil, duyup hissederek ikâme etmeye çalışmak gerekir. Bazı kimseler sanki onun bir an önce bitirilmesi gerekirmiş gibi hem kısa sure ve ayetleri tercih etmekte hem de çok süratli okumaktalar. Böyle bir namazın kültür-fizik hareketlerinden ne farkı vardır? Namaz Allah için eda edilecek, her bir rüknünde O Yüceler Yücesi mülâhazaya alınacak, O'nun huzurunda bulunmanın âdâp ve erkânına yakışır tarzda yerine getirilecek, o huzuru ihlâl edecek tavır ve

davranışlardan kaçınılacaktır. Yarı anlaşılıp yarı anlaşılmayacak şekilde hızlıca okunan Kur'ân, eğilmesiyle kalkması bir anda gerçekleşen rükû ve secde o huzura yakışmaz. Bu şekilde okunana Kur'ân denemeyeceği gibi kılınana da namaz demek zordur.

Hâsılı, Ramazan'ı bütün derinliğiyle duyabilmenin yolu evvela insanın, kendisinde o derinliği hâsıl etmesine bağlıdır.

J. İnanarak Oruç Tutmak

Soru: Bir hadis-i şerifte, مَنْ صَامَ رَمَضَانَ إِيمَانًا وَاحْتِسَابًا غُفِرَ لَهُ مَا تَقَدَّمَ مِنْ ذَنْبِهِ *"Her kim inanarak ve karşılığını sırf Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutarsa, onun geçmiş günahları bağışlanır."*[218] *buyruluyor. Buradaki "inanarak ve karşılığını sırf Allah'tan bekleyerek" ifadesini nasıl anlamalıyız?*

Cevap: Peygamber Efendimiz (aleyhi ekmelüttehâyâ), bu hadis-i şerifle, Ramazan'la gelen berekete tam inanan, ihlâs ve samimiyetle oruç tutup bu mübarek ayı ibadet ü taatle değerlendiren ve sevabını da yalnızca Allah'tan bekleyen mü'minlerin geçmişte işledikleri günahlarının affedileceğini müjdelemiştir.

Hadiste geçen اِيمَانًا kelimesi, inanılması gerekli olan her şeye ve oruçla alâkalı dinî hükümlere kalbden inanmayı; orucun farz olduğuna, karşılığında büyük mükâfat bulunduğuna ve her şeyden öte rıza-i ilâhiye bir vesile teşkil ettiğine hiç tereddüde düşmeksizin iman etmeyi vurgulamaktadır.

Evet, bizler Allah'ın kuluyuz; Allah da bizim mabudumuzdur. Bizim O'na karşı yaptığımız şeyler O'nun hakkı, bizim de vazife ve sorumluluğumuzdur. Oruç da O'nun emri ve bizim görevimizdir. O, ibadetlerimizden haberdârdır ve yaptığımız her şeyi bilmektedir. Cenâb-ı Hakk'ın görüp bildiği o amellerimiz, mevsimi gelince nemalanmış olarak bize geri dönecektir. Ayrıca ellerimizi O'na kaldırdığımızda, bir kudsî hadiste denildiği gibi, *"O eller geriye boş olarak dönmeyecektir."*[219]

Cenâb-ı Hakk'a karşı teveccüh ederken ve O'na yalvarıp yakarırken, her şeyden evvel O'nun, kullarını gördüğüne, dualarını işittiğine ve

isteklerini yerine getirecek güce sahip bulunduğuna tam inanmak lazımdır. Yoksa inanmadan el açmak, “Verirse verir, vermezse vermez.” gibi bir mânâya gelir ki bunun bir saygısızlık olduğu ve böyle birinin çağrısının icâbete layık olmadığı açıktır. O, lütf u keremiyle, rahmetinin, gazabının önünde olmasıyla ve merhametinin enginliğiyle öylelerine de verirse verir; biz “vermez” diyerek kestirip atamayız. Fakat O’nun duaları kabul etmesinin bize bakan yönüyle birinci şartı, evvela O’na gönülden inanmaktır. İnanan insan samimiyetle ellerini kaldırdığı zaman Allah onları boş çevirmez, onun yüzünü kara çıkarmaz, mahcup etmez; aksine o kapıya bir daha yönelmesine vesile olacak şekilde lütuflarda bulunur. İşte hadisteki اِيمَانًا *“inanarak”* kaydı böyle bir inanmayı ifade etmektedir.

اِحْتِسَابًا *“karşılığını sırf Allah’tan bekleyerek”* ifadesi ise; dünyevî beklentilere girmeme, sadece Allah’ın hoşnutluğunu gözetme ve mükafâtı O’nun rahmetinden umma demektir. Hayır işlerinde ve ibadetlerde ihlâs ve samimiyete aykırı hiçbir husus olmamalı; riya ve süm’aya girilmemelidir. Hiçbir amel, insanların takdir ve teveccühlerine bina edilmemeli; her şey Allah için yapılmalı ve beklentiler de hep Allah’tan olmalıdır. O beklentilerde de yine himmet âlî tutulmalı; yapılan işler dünyevî faydalara bağlanmamalıdır. Arkasında olduğumuz her konuda gayret etmeli, iradenin hakkını vermeli ama neticede her şeyi Allah’tan dilemeliyiz. Kulluğumuzu Cenâb-ı Hakk’a sunarken, O’nun Mabud, bizim de kul olduğumuzu hiç hatırdan çıkarmamalı; O’nun hakkı olduğu için kulluğumuzu O’na tahsis etmeliyiz. Dolayısıyla ibadetlerimizi, ihtiyaç ve isteklerimize bağlamamalı, vazifemiz olduğu için eda etmeliyiz.

Haddizatında Cenâb-ı Allah’tan bir şey isteme bizim zatî hakkımız değildir; O’nun, lütfedip bize verdiği haklar türündendir. O öyle lütufkârdır ki o hakları kendisine karşı kullanmamıza müsaade etmiştir. Mesela bir mânâda, “Siz Bana kullukta bulunun ve ibadet ü taatinizi yerine getirin –ki bu sizin vazifenizdir– Ben de öbür âlemde nimetlerimle sizi sevindireyim.” demiş ve bir mukavele yaparak bize bazı haklar vermiş. Hakkı veren de onu kullanma imkânı bahşeden de Allah’tır.

Yoksa bizim mahiyetimizde ve rızık olarak bize verilen nimetlerde ne

kadar sermayemiz var ki herhangi bir hakkımız olsun! Evet, biz baştan sona kadar her şeyimizle O'na aidiz ve O'nun verdiği haklarımız olsa da her şeyden önce birer kuluz. Öyleyse bir kula yaraşır şekilde hareket etmeli ve sadece Hâlıkımızın, Râzıkımızın ve Rabbimizin hoşnutluğunu dilemeli, ibadetlerimizi de bu niyetle yerine getirmeliyiz. İşte اِحْتِسَابًا tabiri bu hakikatlere bağlı kalarak, sadece Allah için oruç tutmak gerektiğini ve mükafâtı yalnız ve yalnız O'ndan beklemenin lüzumunu belirtmektedir.

K. Gösterişli İftar Programları

Soru: Son senelerde Ramazan-ı Şerif denilince gösterişli iftar sofraları ve şölen edalı programlar akla gelir oldu. Fakat Ramazan'la alâkalı bazı yazılarda biraz daha sükûnet, derinlik ve incelik ufku gösteriliyor. Kurbetimize vesile olması için Ramazan şölen gibi mi yaşanmalı yoksa sükûnet içinde içe dönük olarak mı?

Cevap: İnsan, şahsî hayatı adına gösterişsiz, âlâyişsiz, tevazu ve mahviyet içinde olmayı tercih etmelidir. Onu dışarıdan görenler, varsın yıkılıverecekmiş gibi görsünler. Ne var ki o, iç dünyası itibarıyla öyle bir mukavemet taşımalıdır ki –muhal farz– göklerin bir tabakası parçalanıp üzerine düşse, o yine de yerinde sabitkadem durabilmelidir. Hem ruhî yanı hem de latîfe-i Rabbaniyesi itibarıyla öyle sağlam durmalıdır. Bizim için esas olan budur. Sultan Ahmet'in, kendi adını verdiği cami yapılırken eteğinde taş taşıyarak, "Allahım! Ahmetçiğinin bu küçük hizmetini kabul buyur!" dediği gibi, biz de iç dünyamız itibarıyla fevkalâde mütevazi oluruz. Cihanları yerinden oynatacak çok önemli işlere vesile olsak bile nefsimize böyle bakarız. *"Nefis cümleden ednâ, vazife cümleden âlâ!"*[220] düşüncesi bizim için esastır. Şahsî hayatımız adına davranışlarımız hep bu yörüngede cereyan etmelidir.

Fakat birilerine bizim duygu ve düşünce dünyamızı tanıtmayı düşünüyorsak, burada daha farklı bir metot takip etmeliyiz. Onları kendi dünyamızla tanıştırmadan önce bizim onların dünyasına belki bir adım atmamız gerekir. Henüz tevazu, mahviyet, hacalet, bir tas çorbayla karnını doyurma sadeliği, birkaç kuru hurmayla yetinme kanaati gibi

değerlerle tanışmayan insanlara bu argümanlarla gitmek belki ters etki yapabilir. Onun için, bu insanları çadırda değil de bir merkezde ağırlamak, onlara bir akşam yemeği yedirmek ve size ait güzellikleri orada sergilemek gerekebilir. Burada bir yönüyle sosyal olup kendinizi ifade edebilme hususu öne çıkmaktadır.

Evet, bu insanlara bu yollarla bir şeyler anlatabileceksek, defalarca yemek de yedirilse, defalarca şölen de tertip edilse, defalarca gezi de düzenlense değer. Şayet bunları yaparken milli ve manevi değerlerimiz hesabına bizi dinlemelerine bir kapı aralığı yakalarsak, mutlaka bu durumu değerlendirmeli ve ruhumuzun ilhamlarını sinelerine boşaltmayı ihmal etmemeliyiz.

Hâsılı, şahsımız itibarıyla tevazu, mahviyet, hacalet, benlikten sıyrılma önemli birer esas olmalı ama değerlerimizi başkalarına duyurma meselesine gelince, orada şartlara göre ne yapılması gerektiği çok iyi tespit edilmeli ve gerekirse Ramazan-ı Şerif bir şehrayin havasında geçirilmelidir.

---

[210] Buhârî, *savm* 52; Müslim, *sıyâm* 175.
[211] Ebû Dâvûd, *salat* 40; Nesâi, *ezan* 32; İbn Mace, *ikametü's-salat* 48.
[212] Buhârî, *savm* 20, 48; Müslim, *sıyam* 55-56.
[213] Buhârî, *savm* 5; Dârimî, *savm* 53.
[214] Buhârî, *savm* 5; Müslim, *sıyâm* 1.
[215] Buhârî, *tevhid* 35; Müslim, *sıyâm* 160.
[216] Buhârî, *ezan* 36; Müslim, zekât 91.
[217] Müslim, *tahâret* 41; Tirmizî, *tahâret* 39.
[218] Buhârî, *îmân* 28; Müslim, *salâtü'l-müsâfirîn* 176.
[219] Tirmizî, *daavât* 104; el-Bezzâr, *el-Müsned* 6/479; et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr* 12/423.
[220] Bkz.: Bediüzzaman, *Şuâlar,* s.424 (On Dördüncü Şuâ).

Karma İndeks

Kaynakların Tespitinde Faydalanılan Eserler

Abdürrezzak, Ebû Bekir Abdürrezzak İbn Hemmam (v. 211 h.); ***el-Musannef,*** I-XI, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, Beyrut, 1403 h.

Ahmed İbn Hanbel, Ebû Abdillah eş-Şeybânî (164-241 h.); ***el-Müsned,*** Çağrı Yayınları, I-VI, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Ali el-Müttakî, Alaaddin (v. 975 h.); ***Kenzu'l-ummâl fî süneni'l-akvâl ve'l-ef'âl,*** I-XVIII, Müessesetü'r-risâle, Beyrut, 1989.

Aliyyülkârî, Ebû'l-Hasan Nureddin Ali İbn Sultan Muhammed (v. 1014/1606); ***el-Esrâru'l-merfûa fi'l-ahbâri'l-mevdûa,*** *[Tahkik: Muhammed İbn Lütfi Sabbâğ],* el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1406 h.

Bediüzzaman, Said Nursî; ***Lem'alar,*** Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2004.

________, *Mektubat,* Şahdamar Yayınları, İstanbul, 2006.

________, *Muhâkemât,* Sözler Neşriyat, İstanbul, 2004.

________, *Şualar,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

________, *Tarihçe-i Hayat,* Şahdamar Yay., İstanbul, 2010.

el-Beyhakî, Ahmed İbn Hüseyin (v. 458 h.); ***Sünenü's-suğrâ,*** I, *[Tahkîk: Muhammed Ziyâu'r-Rahman ed-Dimyâtî],* Mektebetü'd-dâr, Mekke, 1410-1989.

________, *es-Sünenü'l-kübrâ,* I-X, Mektebetü dâri'l-bâz, Mekke, 1414/1994.

________, *Şuabu'l-iman,* I-VIII, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1410.

________, *ez-Zühdü'l-kebîr,* Müessesetü'l-kütübi's-sekâfiyye, Beyrut, 1996.

el-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed İbn Amr İbn Abdülhâlık (215-292 h.); ***el-Müsned,*** I-IX, Müessesetü ulûmi'l-Kur'ân/Müessesetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Beyrut/Medine, 1409 h.

el-Buhârî, Ebû Abdillah Muhammed İbn İsmail (v. 256 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** Çağrı Yayınları, I-VIII, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

ed-Dârimî, Abdullah b. Abdirrahmân (181-255 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1407/1987.

Ebû Dâvûd, Süleyman İbn Eş'as es-Sicistânî (202-275 h.); ***es-Sünen,*** Çağrı Yayınları, I-V, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

Ebu'ş-Şeyh, Ebû Muhammed Abdullah İbn Muhammed Cafer İbn Hayyan el-Ensârî (369 h.); ***el-Azame,*** I-5 Dâru'l-âsıme, Riyad, 1408.

Ebû Ya'lâ, Ahmed İbn Ali İbn el-Müsenna (210/307 h.); ***el-Müsned,*** I-XIII, Dâru'l-Me'mun li't-türâs, Dimaşk, 1404/1984.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed İbn Muhammed (450-505 h.); ***İhyaü ulûmi'd-dîn,*** I-IV, Dâru'l-mârife, Beyrut, tsz.

el-Hâkim, Ebû Abdullah Muhammed İbn Abdillah en-Neysâbûrî (v. 405 h.); ***el-Müstedrek ale's-Sahîhayn,*** I-V, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1990.

Hatîb el-Bağdâdî, Ahmed b. Ali Ebû Bekr (393-463 h.); ***Târîhu Bağdâd,*** I-XIV, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

el-Heysemî, Nureddin Ali İbn Ebî Bekr (v. 807 h.), ***Mecmeu'z-zevâid ve menbeu'l-fevâid,*** I-X, Dâru'r-reyyân li't-turâs, Kahire, 1407.

el-Heytemî, Ahmed İbn Muhammed İbn Ali İbn Hacer es-Sa'dî (v. 974/1567), ***Tuhfetü'l-muhtâc bi-şerhîl-Minhâc,*** Dâru ihyâi't-türasi'l-Arabî, Beyrut 1983.

İbn Abdilberr, Ebû Ömer Yusuf İbn Abdillah en-Nemirî (v. 463 h.); ***et-Temhîd,*** I-XXIV, Vizâratü'l-evkâf ve'ş-şuûni'l-islamiyye, Mağrib, 1387 h.

İbn Ebî Şeybe, Abdullah İbn Muhammed (v. 235 h.); ***el-Musannef fi'l-ehâdîs ve'l-âsâr,*** *[Tahkik: Kemal Yusuf el-Hut],* I-VII, Mektebetü'r-rüşd, Riyad, 1409 h.

İbn Huzeyme, Ebû Bekir Muhammed İbn İshak es-Sülemî en-Neysabûrî (223-311 h.); *es-Sahîh,* I-IV, *[Tahkik: Muhammed Mustafa el-A'zamî],* el-Mektebu'l-İslâmî, Beyrut, 1390/1970.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmail İbn Ömer ed-Dimaşkî (v. 774 h.); ***Tefsiru'l-Kur'âni'l-azîm,*** I-IV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1401 h.

İbn Mâce, Muhammed İbn Yezîd el-Kazvînî (207-275 h.); ***es-Sünen,*** I-II, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

İbn Manzûr, Muhammed b. Zekeriyyâ (v. 711/1311); ***Lisânü'l-Arab,*** I-XV, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1414/1994.

İbnü'l-Mübarek, Abdullah İbnü'l-Mübarek el-Mervezî (v. 181 h.); ***ez-Zühd,*** *[Tahkik: Habiburrahman el-A'zamî],* Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, tsz.

el-Kurtubî, Muhammed İbn Ahmed İbn Ebû Bekr İbn Ferah (v. 1273); ***el-Câmi' li ahkâmi'l-Kur'ân,*** I-XX, Dâru'ş-şa'b, Kahire, 1372 h.

M. F. Gülen, "Bayram Düşünceleri 1", ***Günler Baharı Soluklarken,*** Nil Yay., İstanbul 2011.

________, "Gufranla Tüllenen Ay", ***Günler Baharı Soluklarken,*** NilYay., İstanbul 2011.

________, "Kutlu Zaman Dilimi Üç Aylar", ***Günler Baharı Soluklarken,*** Nil Yay., İstanbul 2011.

Mâlik İbn Enes, Ebû Abdillah el-Esbahî (v. 179 h.); ***el-Muvatta,*** Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul, 1413/1992.

es-Sehâvî, Ebu'l-Hayr Şemseddin Muhammed b. Abdurrahman (v. 902/1497); ***el-Makâsıdü'l-hasene,*** *[Tahkik: Muhammed Osman]* Dâru'l-kitâbi'l-Arabî, Beyrut, 1405/ 1985.

Müslim, Ebû'l-Hüseyin el-Haccâc en-Neysâbûrî (v. 261 h.); ***el-Câmiu's-Sahîh,*** I-III, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

en-Nesâî, Ebû Abdirrahman Ahmed İbn Şuayb (215-303 h.); ***es-Sünen,*** I-VIII, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

________, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* I-VI, Dâru'l-kütübi'l-ilmiyye, Beyrut, 1991.

en-Nevevî, Ebû Zekeriyya Yahya İbn Şeref (631-676 h.); ***Şerhu Sahîhi Müslim,*** I-XVIII, Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1392.

es-Sa'lebî, Ebû İshâk Ahmed b. Muhammed b. İbrahim en-Neysâbûrî (v. 427/ 1035); ***el-Keşf ve'l-beyân fî tefsîri'l-Kur'ân;*** I-X, *[Tahkîk: Muhammed İbn Âşûr],* Dâru ihyâi't-türâsi'l-Arabî, Beyrut, 1422/2002.

et-Taberânî, Ebû'l-Kâsım Muhammed İbn Ahmed (v. 360 h.); ***el-Mu'cemü'l-evsat,*** *[Tahkik: Hamdi İbn Abdülmecîd es-Selefî],* I-X, Dâru'l-Harameyn, Kahire, 1415 h.

________, ***el-Mu'cemü'l-kebîr,*** *[Tahkik: Hamdi İbn Abdülmecîd es-Seleft],* I-XX, Mektebetü'l-ulûmi ve'l-hikem, Musul, 1404 h.

et-Taberî, Muhammed İbn Cerîr İbn Yezîd İbn Hâlid (224-310 h.); ***Câmiu'l-beyân an te'vil-i âyi'l-Kur'ân,*** I-XXX, Dâru'l-fikr, Beyrut, 1405 h.

et-Tirmizî, Ebû Îsâ Muhammed İbn Îsa İbn Sevre (209-279 h.); ***el-Câmiu's-Sahih,*** I-V, Çağrı Yayınları, 2. baskı, İstanbul (1413-1992).

0216-12019201315-ALM-14x21